अथभोजप्रबंधप्रारंभः

श्रीगणेशायनमः स्वस्तिश्रीमहाराजाधिराजस्य भोजराजस्यप्रबंधःकथ्यते॥ आदौधाराराज्येसिंधुलसंज्ञोराजाचिरंप्रजाःपर्यपालयत् तस्यवृद्धत्वे-भोजइतिपुत्रस्समजनि सयदापंचवार्षिकःतदापिताह्यात्मनोजरांज्ञात्वामुख्यामात्यानाहूय अनुजंमुंजंमहाबलमालोक्य पुत्रंचबालंवीक्ष्यविचारयामास यदाहंराजलक्ष्मीभारधारणसमर्थंसोदरमपहाय राज्यंपुत्राय प्रयच्छामितदालोकापवादः अथवाबालंमेपुत्रंमुंजोराज्यलोभाद्विषादिनामारयिष्यति तदादत्तमपिराज्यंवृथापुत्रहानिर्वंशोच्छेदश्च. श्लोकः॥ लोभःप्रतिष्ठापापस्यप्रसूतिर्लोभएवच॥ द्वेषक्रोधादिजनकोलोभःपापस्यकारणं॥ लोभात्क्रोधःप्रभवतिक्रोधाद्द्रोहःप्रवर्त्तते द्रोहेननरकंयातिशास्त्रज्ञोपिविचक्षणः मातरंपितरंपुत्रंभ्रातरंवासुहृत्तमं लोभाविष्टोनरोहंतिस्वामिनंवासहोदरंमेति विचार्यराज्यंमुंजायदत्वातदुत्संगेभोजमात्मजंमुमोच ततःक्रमाद्राजनिदिवंगतेसंप्राप्तराज्यसंपत्तिर्मुंजोमुख्यामात्यंबुद्धिसागरनामानव्यापारमुद्रयादूरीकृत्य तत्पदेअन्यंविवेशात्तोगुरुभ्यःक्षितिपालपुत्रंवाचयति ततःक्रमेणस भायांज्योतिःशास्त्रपारंगतःसकलविद्याचातुर्य

वान्ब्राह्मणस्समागमत् राज्ञेस्वस्तीत्युक्त्वाउप-
विष्टःसचाह देवलोकोयंमांसर्वज्ञंवक्तितत्किमपिपृ
च्छ श्लोकः॥ कंठस्थायाभवेद्विद्यासाप्रकाश्यासदा
बुधैः॥ यागुरौपुस्तकेविद्यातयामूढःप्रवार्यते॥ इ
तिराजानंप्राह ततोराजापिविप्रस्याहं भावमुद्र-
याचमत्कृतांतद्वार्तांश्रुत्वा अस्माकंजन्मारभ्यैतत्क्ष
णपर्यंतंयद्यन्मयाचरितंयद्यत्कृतंतत्सर्वंवदसि-
भवान्सर्वज्ञएवेत्युवाच ततोब्राह्मणोपिराज्ञाय
द्यत्कृतंतत्सर्वमुवाच गूढव्यापारमपि ततोराजा
पिसर्वाण्यप्यभिज्ञानानिज्ञात्वातुतोष पुनश्चपंच
षट्पदानिगत्वापादयोःपतित्वाइंद्रनीलपुष्पराग
मरकतवैडूर्यरवचितसिंहासनेउपवेश्यराजाप्राह
श्लोकः॥ मातेवरक्षतिपितेवहितेनियुंक्ते कांते
वचाभिरमयत्यपनीयखेदं कीर्तिंचदिक्षुविम
लांवितनोतिलक्ष्मींकिंकिंन्नसाधयतिकल्पलतेव
विद्या॥ ततोविप्रवरायदशाश्वानाजानेयान्ददौ
ततःसभायामासीनोबुद्धिसागरःप्राह राजानं देव-
भोजस्यजन्मपत्रिकांब्राह्मणं पच्छेति ततोमुंजःप्रा
ह भोजस्यजन्मपत्रिकांविधेहीति ततोसौब्राह्मण
उवाच अध्ययनशालायांभोज आनेतव्यइति मुं
जोपि ततःकौतुकादध्ययनशालामलंकुर्वाणंभो
जं भटैरानाययामास ततःसाक्षात्पितरमिवराजा

नमानस्यसविनयंतस्थौ ततस्तद्रूपलावण्यमोहि
तंराजकुमारमंडलेप्रभूतसौभाग्यंमहीमंडलमाग
तंमहेंद्रमिवसाकारंमन्मथमिवमूर्तिमत् सौभाग्यमिव
भोजंनिरूप्यराजानंप्राह देवशः राजन् भोजस्यभा
ग्योदयंवक्तुंविरंचिरपिनालंकोहंमुदरंभरिः ब्राह्मणः
किंतथापिवदामिस्वमत्यनुसारेणभोजमितोध्यय
नशालायांप्रेषय ततोराजाज्ञया भोजेध्ययन
शालांगतेविप्रःप्राह श्लोकः पंचाशत्पंचव
र्षाणिसप्तमासदिनत्रयं ॥ भोजराजेनभोक्तव्यः
सगौडोदक्षिणापथइति॥ तत्तदाकर्ण्यराजा
प्यातुर्योपहसन्निवससुखोपिविच्छायवद
नोभूत् ततोराजाब्राह्मणंप्रेषयित्वानिशीथे
स्वशयनमासाद्य एकाकीसन्व्यचिंतयत् यदि
राज्यलक्ष्मीर्भोजकुमारंगमिष्यति तदाहंजीवन्नपि
मृतः ॥ श्लोकः॥ तानींद्रियाण्यविकलानितदेवना
मसाबुद्धिरप्रतिहतावचनंतदेव॥ अर्थोष्मणाविर
हितःपुरुषःक्षणेनसोप्यन्यएवभवतीतिविचित्रमे
तत् किंचशरीरनिरपेक्षस्यदक्षस्यव्यवसायिनःबु
द्धिप्रारब्धकार्यस्यनास्तिकिंचनदुष्करं अस्त्यपायाहि
तेनैवपूर्वोपायाद्यमैरपि कर्तृणांगृह्यतेसंपत्सुहृ
द्भिर्मंत्रिभिस्तथा ततोद्यमेकिंदुःसाध्यं॥ श्लोकः
॥अतिदाक्षिण्ययुक्तानांशंकितानांपदेपदे परामृ

वादभीरूणांदूरतोयांतिसंपदः ॥ किंच अदानस्यप्र
दानस्यकर्तव्यस्यचकर्मणः क्षिप्रमक्रियमाणस्यका
लःपिबतिसंपदः अपमानंपुरस्कृत्यमानंकृत्वाच
पृष्ठतः स्वार्थंसमुद्धरेत्प्राज्ञःस्वार्थभ्रंशोहिमूर्खता
नस्वल्पस्यकृतेभूरिनाशयेन्मतिमान्नरः एतदेवाति
पांडित्यंयत्स्वल्पाद्भूरिनाशनं जातमात्रंनयःशत्रुंव्या
धिंवाप्रशमंनयेत् अतिपुष्टांगयुक्तोपिसपश्चात्तेनह-
न्यते प्रज्ञागुप्तशरीरस्यकिंकरिष्यंतिसंहताः हस्तन्य
स्तातपत्रस्यवारिधाराइवारयः अफलानिदुरंतानि
समव्ययफलानिच अशक्यानिचवस्तूनिनारभेतवि
चक्षणः ततश्चैवंविचिंतयन्नमुक्तएवदिनस्यतृती
येयामेएकएवमंत्रयित्वा वंगदेशाधीश्वरस्यमहाब-
लस्यवत्सराजस्यआकारणायस्वमंगरक्षकंप्राहिणो
त् सचांगरक्षकोवत्सराजमुपेत्यप्राह राजात्वामा
कारयतीति ततःस्वरथमारुह्य परिवारेणपरिवृत्त
स्समागतोरथादवतार्यराजानमवलोक्य प्रणिप-
त्योपविष्टः राजाचसौधंनिर्जनंविधाय वत्सराजं
प्राह श्लोकः राजातुष्टोपि भृत्यानांमानमात्रं
प्रयच्छति तेतुसंमानितास्तस्यप्राणैरप्युपकुर्वते
ततस्त्वयाभोजोभुवनेश्वरीविपिनेहंतव्यः प्रथमयामे
निशायाः शिरश्चांतःपुरमानेतव्यमिति सचोत्थायनृ
पंनत्वाह देवादेशः प्रमाणंतथापिभवद्वाक्यनात्किम

पिवक्तुकामोस्मि ततस्सापराधमिति मे वचः क्षंतव्यं
श्लोकः भोजेंद्रव्यंन सेनावा परिवारोबलान्वितः
परंपोत्तइवास्ते घसहंतव्यः कथंप्रभो पारंपर्यइवास
क्तस्त्वस्याद्उदरंभरिः तद्वधेकारणंनैवपश्यामिनृपपुं
गव ततोराज्ञासर्वमातःसभायांप्रवृत्तंवृत्तमकथयत्स
चप्रुलाहसन्नाह श्लो॰ त्रैलोक्यनाथोरामोस्तिव
सिष्ठोब्रह्मपुत्रकः तेनराज्याभिषेकेतुमुहूर्तःकथि
तोभवत् तन्मुहूर्तेनरामोपिवनंयातोऽवनींविना सी-
तापहारोप्यभवद्वैरिंचिवचनंवृथा जातःकोयंनृपश्रेष्ठ
किंचिज्ज्ञउदरंभरिः यदुत्त्यामन्मथाकारंकुमारंहंतु-
मिच्छसि किंच किन्नुमेस्यादिदंकृत्वाकिन्नुमेस्यादं-
कुर्वतः इतिसंचिंत्यमनसाप्राज्ञःकुर्वीतवानवा उचि
तमनुचितंवाकुर्वताकार्यजातंपरिणतिरवधार्याय
त्नतःपंडितेन अतिरभसकृतानांकर्मणामाविपत्ते
र्भवतिहृदयदाही शल्यतुल्योविपाकः किंच येनस
हासितमशितंहसितंकथितंचरहसिविस्रब्धं तंप्रति
कथमसतामपिनिवर्त्ततेचित्तमामरणात् किंच अस्मि
न्हतेवृद्धराज्ञास्सिंधलस्यपरमप्रीतिपात्राणिमहावी
रास्तवेधानुगानास्यताः तेत्वन्नगरमुल्लोलकल्लो
लाःपयोधराइवप्लावयिष्यंति चिरारूढमूलेपिक्षयि
प्रायःपौराःभोजंप्रुवोभर्त्तारंभावयंति किंच श्लोकः
॥ सत्यपिचस्फुरत कर्मणिदुर्नीतिश्चेत्तु श्रियंहर-

स्यैव तैलैस्सदीपमुक्त्वा दीपशिखां विदलयति हि-
वातालिः देवपुत्रवधः क्वापि न हिताय इत्युक्तं वत्सराजवचन
माकर्ण्य राजा कुपितः प्राह त्वमेव राज्याधिपतिः न तु सेव
कः श्लोकः स्वाम्युक्तं यो न पतते स भृत्यो भृत्यपाश
कः तज्जीवनमपि व्यर्थं अजागलकुचाविवेति त
तो वत्सराजः कालोचितमालोचनीयमिति मत्वा तू
ष्णीं बभूव अथ लंबमाने दिवाकरे तुंगसौधोत्संगाद
वतरंतं कुपितमिव कृतांतं वत्सराजं वीक्ष्य समेता अ
पि विविधेन मिषेण स्वभवनानि प्रापुर्भीताः सभासदः त
तः स्वसेवकान् स्वागारपरित्राणार्थं प्रेषयित्वा रथं भु
वनेश्वरीभवनाभिमुखं विधाय भोजकुमारोपाध्या
याकारणाय प्राहिणोदेकं वत्सराजः स चाह पंडितं-
तात त्वामाकारयति वत्सराज इति सोपि तदाकर्ण्य
वज्राहत इव भूताविष्ट इव ग्रहग्रस्त इव तेन सेवकेन-
करे धृत्वानीतः पंडितः तं च बुद्धिमान् वत्सराजः
सप्रणाममित्याह पंडित तात उपविश राजकुमारं
जयंतं अध्ययनशालाया आनयेति आयातं ज
यंतं कुमारं किमप्यधीतं पृष्ट्वा न्यैषीत् पुनः प्राह पंडितं
विप्र भोजकुमारमानयेति ततो विदितवृत्तांतो भोजः
कुपितो ज्वलन्निव शोणितेक्षणः समेत्य प्राह आः
पापराज्ञो मुख्य कुमारं एकाकिनं मां राजभवना
न्नयसि हिनस्तु तत्र कानामशक्तिरिति वामचरणपादुकामादा

य भोजेन तालुदेशो हतो वत्सराजः ततो वत्सराजः प्रा
ह भोजवधं राजादेशकारिण इति बालं रथे निवेश्य
खड्गमपकोशं कृत्वा जगामाशु महामायाभुवनं त
तो गृहीते भोजे लोकाः कोलाहलं चक्रुः हुं भावश्च प्र
वृत्तः किंकिमिति ब्रुवाणा भटा विक्रोशंत आगत्य स
हसा भोजं वधाय नीतं ज्ञात्वा हस्तिशालां उष्ट्रशालां
वाजिशालां रथशालां प्रविश्य सर्वान्‌ जग्मुः ततः प्र
तोलीषु राजभवनप्राकारवेदिकासु बहिर्द्वारविटं
केषु पुरसमीपेषु भेरीपटहमुरजमड्डुकडिंडिमनिन
दाडंबरेणांबरं विडंबितमभूत्‌ केचि खड्गलासिना
केचिद्बाणेन केचित्कुंतेन केचित्पाशेन केचिद्भिन्दि
ना केचित्परशुना केचिद्भल्लेन केचित्तोमरेण केचि
त्प्रासेन केचिद्दंभसा केचिद्दारायां ब्राह्मणयोषि
तो राजपुत्रा राजसेवका राजानः पौराश्च प्राणपरि
त्यागं दधुः ततः सावित्री संज्ञा भोजस्य जननी वि
श्वजननीव स्थिता दासीमुखात्‌ स्वपुत्रस्थितिमा
कर्ण्य कराभ्यां नेत्रे पिधाय रुदती प्राह पुत्र पितृ-
व्येन कां दशां गमितोऽसि ये मया नियमा उपवासा
श्च त्वत्कृते कृताः ते द्यमेव विफला जाताः दशापि दिशा
मुखानि शून्यानि पुत्र देवेन सर्वज्ञेन सर्वशक्तिना मृ
षाश्रियः पुत्रेणनं दासीवर्गं सह सा धिक्छिन्नशिरसं
पश्यन्त्युरस्ताड्य भूमावपतत्‌ ततः प्रदीपेश्वा नरे समुद्र

तमधुमरत्तोमेनैवमल्लीमसेनभासिपापत्रासादिव
पश्चिमपयोनिधौमग्नेमार्तंडमंडलेमहामायाभ्र
वनमासाद्यप्राह भोजंवत्सराजः कुमारभृत्यानांदे
वतंज्योतिःशास्त्रविशारदेन केनचिद्ब्राह्मणेनतवरा
ज्यप्राप्तावुदीरितायांराज्ञाभवद्वधोव्यादिष्टइतिभो
जःप्राह श्लोकः रामेप्रव्राजिनंबलेर्नियमनंपांडोः
सुतानांवनंवृष्णीनांनिधनंनलस्यनृपतेराज्यात्प
रिभ्रंशनं कारागारनिषेवणंचमरणंसंचिंत्यलं
केश्वरेसर्वःकालवशेननश्यतिनरःकोवापरित्रायते
॥लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसहसस्सूनुरसुधांभोनि
धेर्देवेनप्रणायप्रसादविधिनामूर्ध्नाधृतः शंभुना॥
अद्याप्युज्झतिनैवदेवविहितंक्षैण्यंक्षपावल्लभः के
नान्येनविलंघ्यतेविधिगतिः पाषाणरेखासखी
विकटोर्व्यामभ्यटनंशैलशिलारोहणमपांनिधे
स्तरणं निगडगुहाप्रवेशोविधिपरिपाकःकथन्नुसं
नार्यः अंभोधिस्थलतांस्थलंजलधितांधूलील
वःशैलतांमेरुर्मृत्कणतांतृणंकुलिशतांवज्रंतृ
णप्रायतां वन्हिंशीतलतांहिमंदहनतामायातिय
स्येच्छया लीलादुर्ललिताद्भुतव्यसनिनेदेवायतस्मै
नमः ततोवटवृक्षस्यपत्रमादायएकेनपुटीकृत्य
जंघाच्छुरिकायाच्छित्वातत्रपुटकेरक्तमारोप्य तृणे
नकस्मिनपत्रेकंचन श्लोकंलिखित्वा वत्संप्राह

महाभाग एतत्पत्रं नृपाय दातव्यं त्वमपि राजाज्ञां विधेहीति ततो वत्सराजस्यानुजो भ्राता भोजस्य प्राणपरित्यागसमयेदीप्यमानमुखश्रियमवलोक्य प्राह. श्लोकः॥ एक एव सुहृद्धर्मो निधनेप्यनुयाति यः शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यच्च गच्छति न ततो हि सहा यार्थे माता भार्या च तिष्ठति न मित्रपुत्रो न ज्ञातिर्ध र्मस्तिष्ठति केवलः बलवानप्यशक्तोसौ धनवानपि निर्धनः श्रुतवानपि मूर्खश्च यो धर्मविमुखो जनः इहैव नरकव्याधेश्चिकित्सां न करोति यः गत्वा निरौषध स्थानं सरोगी किं करिष्यति जरां मृत्युं भयं व्याधिं यो जा नाति स पंडितः स्वस्थस्तिष्ठेन्निषीदेद्वा स्वपेद्वा केन चि द्धसेत् तुल्यजातिवयोरूपान् हृतान् पश्यति मृत्यु ना नहि तत्रास्ति ते त्रासः वज्रवत् हृदयं तवेति ततो वै राग्यमापन्नो वत्सराजः भोजं क्षमस्वेत्युक्त्वा प्रणम्य तं च रथेन निवेश्य नगराद्बहिर्घनेतमसि गृहमागम य्य भूमिगृहांतरे निक्षिप्य भोजं ररक्ष स्वयमेव कृ त्रिमविद्याविद्भिः सुकुंडलं स्फुरद्वक्त्रं निमीलितनेत्रं भोजकुमारमस्तकं कारयित्वा तच्चादाय कनिष्ठो राजभ वनं गत्वा राजानं नत्वा प्राह श्रीमता यदादिष्टं तत्सा धितमिति ततो राजा च पुत्रवधं ज्ञात्वा तमाह वत्सरा ज खङ्गप्रहारसमये तेन पुत्रेण किमुक्तमिति वत्सस्त त्पत्रमदात् राजा स्वभार्याकरेण दीपमानीय तानि प

न्याक्षराणिवाचयति. श्लोकः मांधाताच्चमहीप-
तिःकृतयुगालंकारभूतोगतःसेतुर्येनमहोदधौवि
रचितःक्वासौदशास्यांतकः अन्येचापियुधिष्ठिरप्र
भृतयोयातादिवंभूपतेनैकेनापिसमंगतावसुमतीनूनंत्व-
यायास्यति राजाचतदर्थंज्ञात्वा शय्यातोभूमौपपात
ततश्चदेवीकरकमलचालितचैलांचलानिलेनससं-
ज्ञोभूत्वा देविमांमास्पृश हाहापुत्रघातिनमितिविलप
न्कुररइवद्वारपालानानाय्यब्राह्मणानानयतेत्याह
ततस्त्वाज्ञयासमागतान्ब्राह्मणान्नत्वा मयापुत्रो-
हतः तस्यप्रायश्चित्तं वदध्वमितिवदंतंतेतन्नमूचुः
राजन्सहसावन्हिमाविशेति ततःसमेत्यबुद्धिसागरः
प्राह यथात्वंराजाधमस्तथैव अमात्याधमोवत्सरा
जः तर्वाकिलराज्यंदत्वासिंधुलनृपेणतेनत्वदुत्संगे
भोजःस्थापितःतच्चत्वयापितृव्येणान्यत्कृतं.

श्लोकः ॥ कतिपयदिवसस्थायिनिमदकारिणियौ
वनेदुरात्मानः विदधतितथापराधंजन्मैवयथास्यवृ
थाभवति संतस्तृणोत्सारणमुत्तमांगात्सुवर्णकोट्यर्प
णमामनंति प्राणव्ययेनापिकृतोपकाराःखलाःप
रेवैरमिवोद्वहंति उपकारश्चापकारोयस्यव्रजति
विस्मृतिं पाषाणहृदयस्यास्यजीवतीत्यभिधामु
धा यथांकुरःसुसूक्ष्मोपिप्रयत्नेनाभिरक्षितः फलप्रदो
भवेत्कालेतथालोकःसुरक्षितः हिरण्यधान्यर-

त्वानि धनानि विविधानि च तथान्यदपि यत्किंचित्प्रजाभ्यः स्युर्महीभृतां राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापपराः सदा राजानमनुवर्तंते यथा राजा तथा प्रजाः ॥ ततो राज्ञा वैश्वानरप्रवेशानंनिश्चिते राज्ञि सर्वे सामंताः पौराश्च मिलिताः पुत्रं हत्वा पापभयात् भीतो नृपतिर्वन्हिं प्रविशतीति किंवदंती सर्वत्राजनि ततः बुद्धिसागरः द्वारपालमाहूय न केनापि भूपालभवनं प्रवेष्टव्यमित्युक्त्वा नृपमंतःपुरे निवेश्य सभायामेकाकी सन्नुपविष्टः ततो राजमरणवार्तां श्रुत्वा वत्सराजगृहमागत्य बुद्धिसागरं नत्वा शनैः प्राह तात मया भोजराजो रक्षित इति बुद्धिसागरस्य कर्णे तस्य किमप्यकथयत् तच्छ्रुत्वा वत्सराजश्च निष्क्रांतः ततो मुहूर्तेन कोपि करकलितदंतीद्रदंतदंडो विरचितप्रत्यग्रजटाकलापः कर्पूरकरंबितभसितानुद्धर्तितसकलतनुर्मूर्तिमान्मन्मथ इव स्फटिककुंडलमंडितकर्णयुगलः कौशेयकौपीनो मूर्तिमांश्चंद्रचूड इव सप्रभां कापालिकः समागतः तं वीक्ष्य बुद्धिसागरः प्राह योगींद्र कुत आगम्यते कुत्र ते निवेशश्च कापालिके त्वयि यच्चमत्कारकारी कलाविशेष औषधविशेषोप्यस्ति योगी प्राह श्लोकः देशे देशे भवनं भवने भवने तथैव भिक्षान्नं सारसिच्च नद्यां सलिलं शिवशिव तत्वार्थयोगिनां पुंसां ग्रामे ग्रामे कुटी रम्या निर्झरे निर्झरे ज

लंभिक्षायांसकलप्रंचान्नंविभवैःकिंप्रयोजनंदेवअस्मा
कंनेकोदेशःसकलभूमंडलंग्रामःगुरूपदेशोनिवासः
निखिलभुवनतलंकरतलामलकवत्पश्यामः सर्पदष्टं
विषंव्याकुलंरोगग्रस्तंशस्त्रभिन्नशिरस्कंकालशि
थिलितंतातत्क्षणादेवविगतसकलव्याधिसंचयं
कुर्मइति राजापिकुड्यांतर्हितएवश्रुतसकलवृत्तां
तःसभामागतःकापालिकंदंडवत्प्रणम्य योगींद्ररु
द्रकल्पपरोपकारपरायणमहापापिनामयाहतस्य
पुत्रस्यप्राणदानेनमांरक्षेत्याह अथकापालिकोपि
राजन् माभैषीःपुत्रस्तेनमरिष्यति शिवप्रसादेनगृह
मेष्यति परस्मशानभूमौबुद्धिसागरेणसहहामद्व्या
णिप्रेषयेत्यवोचत् ततोराज्ञाकापालिकेनयदुक्तंतत्स
र्वंतथाकुर्विंतिबुद्धिसागरःप्रेषितःततोरात्रौगूढरूपेण
भोजोपितत्रनदीपुलिनेनीतः योगिन्याभोजोजीवि
तइति प्रथान्वसम्भूत् ततोगजेंद्रारूढोबंदिभिस्तू
यमानोभेरीमृदंगादिघोषैर्जगद्बधिरीकुर्वन् पौरा
मात्यपरिभूतोभोजराजोराजभवनमगात् राजाच
तमालिंग्यरोदिति भोजोपिरुदंतंमुंजंनिवार्यअस्तो
षीत् ततःसंतुष्टोराजानिजसिंहासनेनतस्मिन्निवेश
यित्वा छत्रचामराभ्यांभूषयित्वातस्मैराज्यंददौनिजपु
त्रेभ्यःप्रत्येकमेकैकंग्रामंदत्वा परमप्रेमास्पदंजयंतंभोज
निकाशेनिवेशयामास ततःपरलोकपरित्राणमुं-

जोपिनिजपट्टराज्ञीभिः सहतपोवनभूमिंगत्वा परंतप
स्तेपे ततोभोजभूपालश्च देवब्राह्मणप्रसादाद्राज्यं
पालयामास इतिभोजराजस्यराज्यप्राप्तिप्रबंधः
ततोमुंजेतपोवनंयाते बुद्धिसागरंमुख्यामात्यंविधा
यस्वराज्यंबुभुजे भोजराजभूपतिः एवमतिक्रामति
कालेकदाचिद्राजाक्रीडतोद्यानंगच्छताकोपिद्वारिनग
रवासिविप्रोलक्षितःसचराजानंवीक्ष्य नेत्रेनिमील्य
आगच्छन् राज्ञापृष्टः द्विजत्वंमांदृष्ट्वानेत्रंमीलितिज
ल्पसिविशेषेणलोचनेनिमीलयसितत्रकोहेतुरिति
विप्रआह देवत्वंवैष्णवोसि विप्राणांनोपद्रवंकरिष्य
सि ततस्त्वत्तोनमेभीतिः किंतुकस्मैचित्किमपिनप्रय
च्छसि तेनतवदाक्षिण्यमपिनास्तिअतस्तेकिंमाशी
र्वचसाकिंचप्रातरेवकृपणमुखावलोकनात् परतोपेला
भहानिःस्यात् इतिलोकोक्त्यालोचनेनिमीलितेअपिच
श्लोकः प्रसादोनिष्फलोयस्यकोपश्चापिनिरर्थकः
नतंराजानमिच्छंतिप्रजाःषंढमिवस्त्रियः अप्रग
ल्भस्ययाविद्याकृपणस्यचयद्धनं यच्चबाहुबलं
भीरोर्व्यर्थमेतत्त्रयंभुवि देवमेतस्मितापृष्टः का
शींप्रतिगच्छन्मया शिक्षांपृष्टः तातमयाकिंकर्तव्य
मितिपितात्वेत्थमभ्यधायि. श्लोकः यदितवहृदयं
विद्वन्सुनयंस्वप्नेपिमास्मसेविष्ठाः सचिवजितंषंढजि
तंयुवतिजितंचैवराजानं पातकानांसमस्तानांद्वेपरे

तानपातकेएकंदुस्सचिवोराजाद्वितीयंत्वतदाश्रयः
अविवेकमतिर्नृपतिर्मंत्रिषुगुणवत्सुवक्रितग्रीवःप्र
त्रखलाश्चप्रबलास्तत्रकथंसज्जनावसरःराजासं
पत्तिहीनोपिसेव्यःसेव्यगुणाश्रयः भवत्याजीव
नंतस्मात्फलंकालांतरादपि अदातुर्दाक्षिण्यंनहिभ
वतिदेवपुराकर्णदधीचिशिबिविक्रमप्रमुखाःक्षितिप
तयोयथापरलोकमलंकुर्वाणाः निजदानसमुद्भूतदि
व्यवपुर्भिर्निवसंतिमहीमंडले तथाकिमपरेराजा
नः श्लोकः देहेपातिनिकारक्षायशोरक्ष्यमपा
तवत् नरःपतितकायोपियशःकायेनजीवति पं
डितेचैवमूर्खेचबलवत्यपिदुर्बले ईश्वरेचदरिद्रे
चमृत्योस्सर्वत्रतुल्यता निमेषमात्रमपितेवयोगच्छ
न्नतिष्ठति तस्माद्देहेष्वनित्येषुकीर्तिमेकामुपार्जये
त् जीवितंतदपिजीवितमध्येगण्यतेस्कृतिभिः
किमुपुंसां ज्ञानविक्रमकलाकुललज्जात्यागभो
गरहितंविफलंयत् राजापितेनवाक्येनपीयूषपूरस्ना
तइवपरब्रह्मणिलीनइवलोचनाभ्यांहर्षाश्रूणिमु-
मोच प्राहचद्विजंविप्रवरशृणु. श्लोकः सुलभाः
पुरुषालोकेसततंप्रियवादिनः अप्रियस्यचपथ्य
स्यवक्ताश्रोताचदुर्लभाः मनीषिणःसंतिनतेहितै
षिणोहितैषिणः संतिनतेमनीषिणः सुहृच्चविद्वा
नपिदुर्लभोनृणांयथौषधंस्वादुहितंचदुर्लभम्

इतिविप्रायलक्षंदत्वा किंतेनामेत्याह विप्रःस्वना
मभूमौलिखति गोविंदइति राजावाचयित्वाविप्र
प्रत्यहंराजभवनमागंतव्यंन्नतेकश्चिन्निषेधःविद्वां
सःकवयश्चकौतुकात्सभामानेतव्याःकोपिविद्वा
न्नदुःखभागस्तुएनमधिकारंपरिपालयेत्याह एवंग
च्छत्सुकत्यतिपयदिवसेषुराजाविद्वत्प्रियःदानवित्ते
श्वरइतिप्रथामगात् ततोराजानंदिदृक्षवः कव-
योनानादिग्भ्यःसमागताः एवंवित्तादिव्ययंकुर्वा
णंराजानंप्रतिकदाचित्मुख्यमात्येनेत्थमभ्यधायिदे
वराजानःकोशबलाएवविजयिनोनान्ये. श्लोकः
सजयीवरमातंगायस्यकस्यास्तिमेदिनी कोशोय
स्यसुदुर्धर्षोदुर्गंयस्यसुदुर्जयः देवलोकंपश्यः
श्लोकः प्रायोधनवतामेवधनेतृष्णागरीयसी॥
पश्यकोटिद्वयासक्तंलक्षायप्रवणंधनुः इतिरा
जाचतमाह दानोपभोगवंध्यायासुहृद्भिर्यानभुज्यते,
पुंसांसमाहितालक्ष्मीरलक्ष्मीःक्रमशोभवेत् इत्युक्त्वा
राजातंमंत्रिणंनिजपदाद्दूरीकृत्यतत्पदेन्यंदिदेश-
आहचतं श्लोकः लक्षंमहाकवेर्देयंतदर्धंविबुध
स्यच्च देयंग्रामैकमर्धस्यतस्याप्यर्धंतदर्थिनःयश्च
मेअमात्यादिषुवितरणनिषेधमनाःसंहंतव्यःउक्तंच
श्लोकः यद्ददातियदश्नातिलदेवधनिनांधनं अन्ये
मृतस्यक्रीडंतिदारैरपिधनैरपि प्रियःप्रजानांदा

तैवनपुनर्द्रविणेश्वरः अगच्छन् कांस्यतेलोकैर्वा
रिदोनतुवारिधिः संग्रहैकपरःप्रायःसमुद्रोपिरसा
तले दातारंजलदंपश्यगर्जंतंभुवनोपरि एवंवितर
णशालिनंभोजराजंश्रुत्वा कश्चित्कलिंगदेशात्क
विरुपेत्यमासमात्रंतस्थौसचक्षोणींद्रदर्शनंभव
तिआहारार्थेपाथेयमपिनास्ति ततःकदाचिद्राजामृ
गयाभिलाषीबहिर्निर्गतःसकविर्दृष्ट्वा राजानमाह
श्लोकः दृष्टेश्रीभोजराजेंद्रेगलंतित्रीणितत्क्षणा
त् शत्रोःशस्त्रंकवेःकष्टंनीवीबंधोमृगीदृशां राजा
लक्षंददौ ततस्तस्मिन्मृगयारसिकेराजनिकश्चनपु-
लिंदपुत्रोगायति तेनगीतमाधुर्येणतुष्टोराजातस्मै
पुलिंदपुत्राय पंचलक्षंददौ तदाकविःतद्दानम-
स्तुन्वंतंकिरातपोतंच दृष्ट्वानरेंद्रपाणिकमलस्थपंक
जमिषेणराजानंवदति एतेगुणाःपंकजसंतोपि
नतेप्रकाशमायांति यल्लक्ष्मीवसतेस्तवमधुपैरुप
भुज्यतेकोशः भोजस्तमभिप्रायंज्ञात्वापुनर्लक्षमे
कंददौ ततोराजाब्राह्मणमाह श्लोकः प्रभुभिः
पूज्यतेविप्रकलैवनकुलीनता कलावान्मान्य
तेमूर्ध्निसत्स्वदेवेषुशंभुना एवंवदतिभोजेकुतो
पिपंचषाःकवयःसमागताः तान्दृष्ट्वाराजाविलक्षण
इवासीत् अद्यैवमयाएतावद्वित्तंदत्तमिति ततःक
विस्तमभिप्रायंज्ञात्वा नृपंपद्ममिषेण पुनःप्राह

श्लोकः किंकुप्यसिकस्मैवानवसोरभसाराययहिनिजमधुने यस्यकृतेशतपत्रंतेघप्रतिपत्रंमृग्यतेभ्रमरैः ततः प्रभुप्रसन्नवदनमवलोक्यप्रकाशेनाह श्लोकः नदातुंनोपभोक्तुंचशक्नोतिकृपणःश्रियं किंतुस्पृशतिहस्तेननपुंसकइवस्त्रियं आचिंतयःप्रहृष्येनद्रुतांचप्रीतिमान्भवेत् तंदृष्ट्वाप्यथवाश्रुत्वानरःस्वर्गमवाप्नुयात् ततस्तुष्टोराजापुनरपिकालिंगदेशवासिकवयेलक्षंददौ ततःपूर्वकविःपुरास्थितान्षट्कवींद्रान्दृष्ट्वाह हेकवयोत्रमहासरस्सतुभूमिवासीराजायदाभवनंगमिष्यति नदाकिमपिब्रूतेतियेचसर्वेमहाकवयोपिसर्वराज्ञःप्रथमचेष्टितंज्ञात्वावर्ततेततस्थेकःसरोमिषेणनृपमाह श्लोकः आगतानामपूर्णानांपूर्णानामप्यगच्छतां यदव्याहतसंपर्कोघटानांतत्सरोवरमिति तस्यराजालक्षंददौ ततोगोविंदपंडितस्तान्कवींद्रान्दृष्ट्वान्तुकोप तस्यकोपमभिप्रायंज्ञात्वाद्वितीयःकविराह श्लोकः कस्यतृषंनाक्षिपयसिपिबतिनकस्तवपयःप्रविश्यांतः यदिसन्मार्गसरोवरनक्रोनक्रोडमधिवसति राजातस्मैलक्षइयंददौ तंचगोविंदपंडितव्यापारयदाहरीकृत्यत्वयापिसभायामागंतव्यंपरंतुकेनापिदोषनकर्तव्यमित्युक्त्वाततस्तेभ्यः प्रत्येकंलक्षंदत्वास्वनगरमागतः तेचयथायथंगताः ततः कदाचि

द्राजामुख्यामात्यंप्राह विप्रोपियोभवेन्मूर्खः स पुराद्वहिरस्तुमे कुंभकारोपियोविद्वान्सतिष्ठतु पुरेममेति अतःकोपिनमूर्खोभूद्धारानगरेततःक्रमेणपंचशतानिविदुषांवररुचिबाणमयूररेफणहरिशंकरकलिंगकर्पूरविनायकमदनविद्याविनोदकोकिलतारेंद्रमुखाःसर्वशास्त्रविचक्षणाः सर्वेसर्वज्ञाः श्रीभोजराजसभामलंचक्रुः एवंस्थितेकदाचिद्विद्वद्वृंदवंदितेसिंहासनासीनेकविशिरोमणौ कवित्वप्रियेविप्रप्रियबांधवेभोजेश्वरे द्वारपालएत्य प्रणम्यव्यजिज्ञपत् देवकोपिविद्वान्द्वारितिष्ठतीति अथराज्ञाप्रवेशयतमिति आज्ञप्तसोपिदक्षिणेनपाणिना समुन्नतेनविराजमानोविप्रः प्राह

श्लोकः राजन्नभ्युदयोस्तुशंकरकवेःकिंपत्रिकायामिदं पद्यंकस्यतवैवभोजनृपतेतत्पठ्यतां पठ्यते एतासामरविंदसुंदरदृशांद्राक्चामरांदोलनादुद्वेल्लद्भुजवल्लिकंकणझणत्कारःक्षणंवार्यतां यद्यायथाभोजयशोविवर्धते सितं त्रिलोकीमिवकर्तुमुद्यतं तथातथामेहृदयंविदूयते प्रियालकालीधवलत्वशंकया ततोराजाशंकरकवयेद्वादशलक्षंददौ सर्वेविद्वांसश्चविच्छायवदनाबभूवुः परंकोपिराजभयान्नावदत् राजाचकार्यवशात्गृहं गतः ततोविप्रःभूपालासभांदृष्ट्वाविबुधगणास्तेनि

निंद अहोनृपतेरतनाकिमस्यसेवयावेदशास्त्र विचक्षणेभ्यः स्वाश्रयकविभ्यः लक्षमदान् किम नेनवितुष्टेनापिअसौचकेवलग्राम्यः कविः शंक रः किमस्यप्रागल्भ्यमित्येवंकोलाहलरवेजाते कश्चिदभ्यगात् कनकमणिकुंडलशाली दिव्यांशुकप्रावरणोनृपकुमारइवमृगमदपंकांकितगात्रोनवकुसुमसमभ्यर्चितशिराश्चंदनागरागेण विलोभयन् विलासइवमूर्तिमान्कविनेवतनुमाश्रिता शृंगाररसस्यस्पंदइवसस्यदोमहद्रइवमही वलयंप्राप्तोविद्वान् तंहष्ट्वासाविहृत्परिषत् भयकौतुकयोः पात्रमासीत् सचसर्वान्प्रणिपत्यप्राह कुत्रभोजनृपइति नेनभूस्तुरिदानीमेवसोंधांतरं गतइति ततोसौप्रत्येकंतेभ्यस्तांबूलंदत्वा गजेंद्रकुलगतः मृगेंद्रइवासीत् ततःसमहापुरुषः शंकरकविप्रदानेनकुपितान्तान्बुध्वाप्राह भवद्भिः शंकरकवयेद्वादशलक्षाणिप्रदत्तानीतिनमंतव्यं अभिप्रायस्तुराज्ञोनैवबुद्धः यतः शंकरपूजने प्रारब्धेशंकरकविस्त्वेकनैवलक्षेण पूजितः किंतु त्रिधानतत्रास्मिन्नविभ्राजितानेकादशरुद्रान् शंकरानपरान्मूर्तीन्प्रत्यक्षान्ज्ञात्वा तेषांप्रत्येकमेकेकलक्षंतस्मैशंकरकवयएवशंकरमूर्तयेप्रदत्तमिति राज्ञोभिप्रायइति सर्वेपिचमत्कृतास्तेनततः कोपि

राजपुरुषः तद्विद्वत्स्वरूपंद्राग्राज्ञेनिवेदयामासरा
जाचस्वमभिप्रायंसाक्षाद्विदितवांनंतंमहेशमिवम
हापुरुषंमन्यमानः सभामध्यगात् सचस्वस्तीत्या
ह राजानं राजाचतमालिंग्यप्रणम्यनिजकरकमले
तत्करकमलमवलंब्यसौधांतरंगत्वा प्रोत्तुंगगवाक्ष
उपविष्टःप्राह विप्रभवन्नाम्नाकान्यक्षराणिसौभा
ग्यावलंबितानि कस्यवादेशस्यभवद्विरहः रुजना
नुबाधतइति ततः कविर्विलिरवतिराज्ञोहस्तेका
लिदासइति राजावाचयित्वापादयोः पतति तत
स्तत्रासीनयोः कालिदासभोजराजयोरासीत्सं
ध्या राजासरवेसंध्यांवर्णयेत्यवादीत् श्लोकः
व्यसनिनइवविद्याक्षीयतेपंकजश्रीः गुणिनइववि
देशेदैन्यमायांतिभृंगाः कुनृपतिरिवलोकंपीडय
त्यंधकारोधनमिवकृपणस्यव्यर्थतामेतिचक्षुः
पुनश्चराजानंस्तौतिकविः श्लोकः उपचारः कर्त्त
व्योयावदनुत्पन्नसौहृदाःपुरुषाः उत्पन्नसौहृदा
नामुपचारःकैतवंभवति दत्तानेनकविना पृथ्वी
सकलापिकनकसंपूर्णा दिव्यारसकाव्यरचनाक्रमं
कवीनाञ्चयोविजानाति फकवेःशब्दसौभाग्यं
सत्कविर्वेत्तिनापरः वंध्यानाहिविजानातिपरांदौर्ह
दसंपदमिति ततः क्रमेण भोजकालिदासयोः प्री
तिरजायत ततः कालिदासवेश्यारूपंटज्ञात्वातस्मि

न्सर्वेद्वेषंचक्रुः नकोपितंस्पृशति अथकदाचित्स
भामध्येकालिदासमालोक्यभोजंनमनसाचिंतितं
कथमस्यप्राज्ञस्यापिस्मरपीडाप्रमादइतिसोपितद-
भिप्रायंज्ञात्वाप्राह चेतोभुवश्चापलताप्रसंगे
वाचाकथामात्रकलाकभाजा यद्दाहशीलस्यपुरां
विजेतुःस्तथाविधंपौरुषमर्थमासीत् ततस्तुष्टो
भोजराजः प्रत्यक्षरलक्षंददौ ततः कालिदासःभो
जंस्तौति श्लोकः महाराजश्रीमन्जगतियशसा
तेधवलितेपयःपारावारंपरमपुरुषोयंमृगयते कप-
र्दीकैलासंकरिवरमभौमंकुलिशभृत्कलानाथंराहुः
कमलभवनोहंसमधुना नीरक्षीरंगृहीत्वानि-
खिलखग तर्तियोंतिर्नालीकजन्मातक्रंधृत्वातुस
र्वानटतिजलनिधौश्चक्रपाणिर्मुकुंदः सर्वानुत्तुं
गशैलान्दहतिपशुपतिःफालनेत्रेण पश्यन्व्या
प्ता त्वत्कीर्तिकांता त्रिजगतिनृपते भोजराज क्षि
तींद्र विद्वद्राजाशिखामणे तुलयितुं धाता त्व-
दीययशः कैलासंचनिरीक्ष्यतत्रलघुतांनिक्षि
प्तवान्पूर्तये उक्षाणंतदुपर्युमासहचरंतन्मूर्ध्नि
गंगाजलंतस्याग्रेफणिपुंगवंतदुपरिस्फारंसुधा
दीधितिं स्वर्गद्वीपालकुंतव्रजासिस्करमुनेर्भूतले
कामधेनोर्वत्सस्यानेतुकामस्तृणचयमधुनामुग्ध
दुग्धंनतस्याः श्रुत्वाश्रीभोजराजप्रचुरवितरणं

मौदुंशुक्तस्तनीसाव्यर्थोद्विस्यात्प्रयासरन्तदपि
तदरिभिश्चर्वितंसर्वमूर्व्यो तुष्टोराजाप्रत्यक्षरल
क्षंददौततः कदाचित्श्रुतिस्मृतिपरंगताः केचि
द्राजानकवित्वप्रियं ज्ञात्वाकश्चिन्नगराद्विजाः भुव
नेश्वरीप्रसादेनकवित्वंकरिष्यामइत्युपविष्टाः ते
ष्वेकेनपंडितंमन्येन एकश्चरणोपाठिभोजनंदेहि
राजेंद्रेति अन्येनापाठिघृतसूपसमन्वितमिति
उत्तरार्द्धनस्फुरति ततोदेवताभवनंकालिदासःप्र
णामार्थमगात् तंवीक्ष्यद्विजाऊचुः अस्माकंस
मग्रवेदविदामपिभोजः किमपिनार्पयति भवाह
शांद्दियथेष्टंदत्ते ततोस्माभिः कवित्वविधानधिया
त्रागतं चिरंविचार्य पूर्वार्धमभ्यधायिउत्तरार्द्धं
कृत्वादेहि ततोस्मभ्यंकिमपिप्रयच्छतीत्युक्त्वा
तत्पुरस्तादर्थमभाणिसच तच्छुत्वामाहिषंच श
रच्चंद्रचंद्रिकाधवलंदधीत्याह तेचराजभवनंग
त्वादौवारिकानूचुः वयंकवनंकृत्वासमागताः रा
जानंदर्शयनेति तेचकौतुकात् हसंतोगत्वाराजानं
प्रणम्यप्राहुः श्लोकः राजमाषनिभैर्दंतैः कटिवि
न्यस्तपाणयः द्वारितिष्ठंतिराजेंद्र छांदसाः श्लोक
शत्रवइति राज्ञाप्रवेशितास्तेदृष्टराजससदोमि
लिताः सहैवकवित्वंपठंतिस्म राजातच्छुत्वाउत्तरा
र्द्धंकालिदासेनकृतमितिज्ञात्वा विप्रानाह येन-

पूर्वार्द्धंकारितं तन्मुखवाक्यमित्यं कदाचिदपिनक रणीयं उत्तरार्द्धस्यकिंचिद्दीयते नपूर्वार्द्धस्येत्युक्त्वा प्रत्यक्षरलक्षंददौ तेषुच दक्षिणामादायगतेषुका लिदासंवीक्ष्यराजाप्राह कवेउत्तरार्द्धंत्वयापठितमि तिकविराह श्लोकः अधरस्यमधुरिमाणंकुचकाठि न्यंदृशोश्चतैक्ष्ण्यंच कवितायांपरिपाकंत्वनुभवर सिकोविजानाति राजाचसुकवेसत्यंवदसि श्लोकः अपूर्वोभातिभारत्याः काव्यामृतफलेरसः चर्वणे सर्वसामान्येस्वादुवित्केवलंकविः संचिंत्यसंचिंत्य जगत्समस्तंत्रयः पदार्थाहृदयंप्रविष्टाः इक्षोर्वि कारामतयः कवीनामुग्धांगनापांगतरंगितानि त तः कदाचिद्द्वारपालकः प्रणम्यभोजंप्राह राजन् द्रविडदेशात् कोपिलक्ष्मीधरनामाकविर्द्वारम ध्यास्तइति राजाप्रवेशयेत्याह प्रविष्टमिवसूर्य मिव विभ्राजमानं चिरादप्यविदितवृत्तांतंप्रेक्ष्य राजाविचारयामासचाह श्लोकः आकारमा त्रविज्ञानसंपादितमनोरथाः धन्यास्तेयेनशृण्वं तिदीनाः क्वाप्यर्थिनोगिरः सचागत्यतत्रराजानंस्व स्तीत्युक्त्वानदाज्ञयोपविष्टः प्राह देवइयंतेपंडित मंडितासभात्वंचसाक्षाद्विष्णुरसिततः किंनामपां डित्यंममतथापि किंचिद्वच्मि श्लोकः भोजप्रता पंतुविधायधात्राशेषैर्निरस्तैः परमाणुभिः किंहरः

करेभूत्पविरंबरेच भानोः पयोधेरुदरेकृशानुः इ-
तितनस्तेन परिष्वक्तमस्तूला राजाचनस्य प्रत्यक्षर
लक्षं ददौ पुनः कविराह देवमयासकुटुंबेनात्रनि
वासाशयासमागतं श्लोकः क्षमीदातागुणग्राही
स्वामी पुण्येन लभ्यते अनुकूलः शुचिर्दक्षः कवि-
र्विद्वान्सुदुर्लभः इति ततोराजामुख्यामात्यंप्राह्।
स्मैगृहंदीयतामिति ततोनिखिलमपिनगरंविलो
क्य कमपिमूर्खममात्यो नापश्यन् यंनिरस्यविदुषे
गृहंदीयते तत्रसर्वत्रभ्रमन् कस्यचित्कुविंदस्य
गृहंवीक्ष्य कुविंदंप्राह कुविंदगृहान्निःसरतवगृ
हंविद्वानेष्यतीति ततः कुविंदोराजभवनमासाद्य
राजानंप्रणम्यप्राह देवभवदमात्योमांमूर्खंकृ-
त्वा गृहान्निःसारयतीति त्वंतु पश्य मूर्खः पंडितो
वेति काव्यंकरोमिनहिचारुतरंकरोमि यत्नात्करो
मियदिचारुतरंकरोमि भूपालमौलिमणिमंडित-
पादपीठ हेसाहसांककवयामिवयामियामि ततो
राजात्वकारस्यादेनवदंतंकुविंदंप्राह ललि
तातेपदपंक्तिः कविता माधुर्यंच शोभनं परंतुकवित्वं
विचार्य वक्तव्यमिति ततः कुपितः कुविंदः प्राह दे
वअत्रांतरंभाति किंतु नवदामि राजधर्मः पृथग्
विद्वद्गोष्ठीति राजाप्राह अस्तिचेदुत्तरंब्रूहीति
देवकालिदासादन्येन्यंकविं नमन्येकोस्तिनेसभायां

कालिदासादृते कवितातत्वविद्विद्वान् श्लोकः यत्सा
रस्वतवैभवंगुरुकृपापीयूषपाकोद्भवं तल्लभ्यंकवि
नैवनैवहठतः पाठप्रतिष्ठाजुषां कासारेदिवसंवसन्न
पिपयःपूरंपरंपंकिलं कुर्वाणःकमलाकरस्यलभते
किंसौरभ्यंसैरिभः अयमेवाग्गुंफोविशदपदवैद-
ग्ध्यमधुरःस्फुरद्बंधोवंध्यःपरहृदिकृतार्थःकविहृदि
कटाक्षोवामाक्ष्यादरदलितनेत्रांतगलितःकुमारेनिः
सारःसतुकिमपियूनःसुखयतीति विद्वज्जनवं
दितासीताप्राह श्लोकः विपुलहृदयाभियोग्ये-
विघतिकाव्येजडोनमौर्ख्येस्वे निंदतिकंचुकमेवप्रा
यःशुष्कस्तनीनारी ततःकुविंदःप्राह श्लोकः बा
ल्येसुतानांसुरतेंगनानांस्तुतौकवीनांसमरेभटानां
त्वंकारयुक्ताहिगिरःप्रशस्ताः कस्तेप्रभोमोहभरःस्म
रत्वम् ततोराजासाधुप्रोक्तंकुविंदेत्युक्त्वातस्माअक्षर-
लक्षंददौ माभैषीरितिपुनःकुविंदमाह एवंक्रमेणा
तिक्रांते कियत्यपिकालेबाणःपंडितवरःपरराजा
मान्यमानोपिप्राक्तनकर्मतोदारिद्र्यमनुभवति एवं
स्थितेनृपतिःकदाचिद्रात्रावेकाकीप्रच्छन्नवेषःस्व
पुरेचरन्बाणगृहमेत्यातिष्ठत् तदानिशीथेबाणो
दारिद्र्याद्व्याकुलतयाकांतांवक्तिदेविराजाकिं-
यद्वारंममममनोरथमापूरयत् अद्यापिपुनःप्रार्थि-
तोददात्येवपरंनिरंतरप्रार्थनारसमूर्खस्यापिजि

ह्याजडीभवतीत्युक्त्वा मुहूर्तार्धं मौनेनास्थितः पुनः प
ठति श्लोकः हर हर पुर हर परुषक हालाहलफल्गु
याचनावचसोः एकैवतवरसज्ञानदुभयरसतारत
म्यज्ञा देवदारिद्र्यस्या परामूर्तिर्यान्ध्वानद्रविणात्य
ात अपिकौपीनवान्शंभुस्तथापि परमेश्वरः
सेवाकरवानांव्यसनंधनानां याञ्चागुरूणांकु
नृपः प्रजानां प्रणष्टशीलस्यकृतः कुलानां मूला
वघातः कठिनः कुठारः तत्सत्यपिदारिद्र्येराज्ञोव
कुंभयारवद्यमशक्यं गच्छन्क्षणमपिजलदोवस्तु
मतामेति सर्वलोकस्य नित्यप्रसारितकरः करोति
सूर्योपिसंतापं किंच देवविश्वेश्वरदेवावसरप्राप्ताः क्षु
धार्ताः पश्चाद्यांतीति नदेवमेत्हृदयंधुनोति दारि-
द्र्यानलसंतापः शांतः संतोषवारिणा याचकाशा-
विघातांतर्दाहः केनोपशाम्यते राजाचैतत्सर्वंश्रुत्वा
नेदानीं किमपिदातुंयोग्यः प्रातरेव बाणं पूर्णमनोर
थंकरिष्यामीति निष्क्रांतोराजा श्लोकः हतोयेनं
चवाग्मीचव्यसनीतंनयैः पदं येरात्मसदृशोनार्थी
किंतैः काव्यैर्बलैर्धनैः एवंपुरेपरिभ्रममाणेराज्ञनि-
वर्त्मनि चोरद्वयंगच्छति तयोरेकः प्राह शकुनकः
सरवेस्फाराधकारवितनेपिजगत्यंजनवशात्सर्वंप
रसाणुप्रायमपि वस्तुसर्वत्रपश्यामि परंतुसभा
रत्नहानीतकनकजातमपिनमेरुरवायेति द्वितीयो

मरालनामाचोरआह आहृतं संभारगृहात्कनक
जातमपिनहिज्ञातमितिकस्माद्धेतोरुच्यतइतिततःश
कुंतकः प्राह सर्वतोनगररक्षकाः परिभ्रमंतिसर्वोपि
जागरिष्यत्येषांभेरीपटहादीनांनिनादेन तस्मादाहृतं
विभज्यस्वस्वभागागतंधनमादायशीघ्रमेवगंतव्यमि
तिमरालः प्राह सखेत्वमनेनकोटिद्वयपरिमितमणि
कनकजातेनकिंकरिष्यसीति शकुंतः एतद्धनंकस्मै
चिद्द्विजन्मनेदास्यामि यथायंवेदवेदांगपारगोअन्य
न्नप्रार्थयति मरालःसखेचारु श्लोकः ददतोयुध्य
मानस्यपठतःपुलकोयचेत् आत्मनश्चपरेषांचतद्दा
नंपौरुषंस्मृतं मरालः अनेनदानेनतवकथंपुण्यं
फलंभविष्यतीति अस्माकंपितृपैतामहोयंधर्मः
यच्चौर्येणवित्तमानीयतेमरालः शिरश्छेदमंगीकृत्या
र्जितंद्रव्यंनिखिलमपिकथंदीयते शकुंतः श्लोकः मू
र्खोनहिददात्यर्थंनरोदारिद्र्यशंकया प्राज्ञस्तुवितर
त्यर्थंनरोदारिद्र्यशंकया किंचिद्दमयपात्रंकिंचित्पात्रं
तपोमयं पात्राणामुत्तमंपात्रंशूद्रान्नंयस्यनोदरे शकुं
तः अनेनवित्तेनकिंकरिष्यतिभवान्मरालःसखेका
शीवासीकोपिविप्रबटुरत्रागात् तेनास्मत्पितुःपुरः
काशीवासफलंव्याकर्णितंततोस्मत्तातःबाल्यादार
भ्यचौर्यंकुर्वाणोदैववशात्स्वपापाभिज्ञोवैराग्यात्
सकुटुंबः काशीमेष्यति तदर्थमिदंद्रविणजातं शकुं

तः सहृद्भाग्यंतवापितु तथाहि श्लोकः वाराणसीपु-
रीवासवासनावासितात्मना किंशुनासमतांयातिवरा
कःपाकशासनः ऊषरंकर्मसस्यानां क्षेत्रंवाराणसी-
पुरी यत्रसंलभ्यतेमोक्षःसमंचंडालपंडितैः मरणं
मंगलंयत्रविभूतिश्चविभूषणं कौपीनंयत्रकौशेयंसा
काशीकेनमीयते एवमुभयोःसंवादंश्रुत्वा राजातुतो
ष अचिंतयच्चमनसिकर्मणांगतिः सर्वथैव विचि-
त्राउभयोरपिपवित्रामतिरितिततोराजाविनिवृत्य
भवनांतरेपितृपुत्रावपश्यत् तत्रपितापुत्रंप्राह
इदानींपरिज्ञातशास्त्रतत्त्वोपिनृपतिः कार्पण्येन-
किमपिनप्रयच्छति किंतु श्लोकः अर्थिनिकवय
तिकवयतिपठतिचपठतिस्तवोन्मुखेस्तौति पश्चा
द्यामीत्युक्ते मौनी दृष्टिंनिमीलयति राजाप्येतच्छ्रु
त्वा तत्समीपंप्राप्यमेवंवदति स्वगात्रात्सर्वाभरणा
न्युत्तार्यदत्वा तस्मैततोगृहमासाद्यकालांतरेसभा
मुपविष्टः कालिदासंप्राह सखे श्लोकः कवीनां
मानसंनौमितरंतिप्रतिभांभसा ततःकविराह य
स्यातनपर्याप्तंसर्वभुवनानिचतुर्दश ततोराजा प्रत्य
क्षरंमुक्ताफलंददौ ततःप्रविशतिद्वारपालः देवकौ
पिकौपीनावशेषो विद्वान्द्वारितिष्ठतीति राजाप्र
वेशय ततःप्रवेशितः कविरागत्यस्वस्तीत्युक्त्वा-
नुक्तएवोपविष्टःप्राह श्लोकः इहनिवसतिमेरुः

शेखरोभूधराणामिह हि निहितभाराः सागराः सप्त चैव इदमतुलमनंतं भूतलं भूरिभूतोद्भवधरणसमर्थं स्थानमस्मद्विधानां राज्ञा महाकवेः किं ते नाम अभिधत्स्व कविः नामग्रहणं नोचितं पंडितानां तथापि वदामो यदि जानासि श्लोकः नहि स्तनंधयी बुद्धिर्गंभीरं गाहते वचः तलं तोयनिधेर्द्रष्टुं यष्टिरस्ति न वैणवी देवाकर्णय श्लोकः च्युतामिंदोर्लेखां रतिकलहभग्नं च वलयं समं चक्रीकृत्य प्रहसितमुखी शैलतनया अवोचद्यं पश्येत्यवतु गिरिशः सा च गिरिजा स च क्रीडाचंद्रो दशनकिरणापूरिततनुः कालिदासः सखे क्रीडाचंद्र चिराद्दृष्टोसि कथमीदृशी ते दशा मंडले मंडले विराजत्यपि राजनि बहुधनवति क्रीडाचंद्रः श्लोकः धनिनोप्यदानविभवा गण्यंते धुरि महादरिद्राणां हंति न यतः पिपासामतः समुद्रोपि मरुरेव किंच उपभोगकातराणां पुरुषाणामर्थसंचयपराणां कन्यामणिरिव सदने तिष्ठत्यर्थः परस्यार्थे सुवर्णमाणिक्यराडंबरैरन्यभूभृतः कलयेव पदं भोजलेशमाप्नोति सारवित् सुधामयानीव सुधां गलंति विदग्धसंयोजनमंतरेण काव्यानि निर्व्याजमनोहराणि वारांगनानामिव यौवनानि ज्ञायते ज्ञानामपि न राज्ञः कविता विना कवेस्तु कृतिरेकेवानकीर्तिस्फुरतीक्षितौ मयूरः नैव धारास्तमहात्मा

नस्नेषांलोकेस्थिरयशः यैर्निबद्धानिकाव्यानियेच काव्येप्रकीर्तिताः वररुचिः पदव्यक्तव्यक्तीकृतसह्द्रयाबंधललितेकवीनांमार्गेस्मिन्स्फुरतिबुधमात्रस्यधिषणा नचक्रीडालेशव्यसनपिशनोयंकुलवधू कटाक्षाणांपंथाः सखलुगणिकानामविषयःराजाक्रीडाचंद्रायविंशतिगजेंद्रान्ग्रामपंचकंचददौ ततोराजानंकविःस्तौति कंकणंनयन द्वंद्वेतिलकं करपल्लवे अहोभूषणवैचित्र्यंभोजप्रत्यर्थियोषितां तुष्टोराजापुनरक्षरलक्षंददौ ततः कदाचित्कोपिजराजीर्णसर्वांगसंधिः पंडितोरामेश्वरनामासभामभ्यगात् सचाह श्लोकः पंचाननस्यसुकवेर्गजमांसैर्नृपश्रिया पारणाजायतेक्वापि सर्वथैवोपवासिनः वाहानांपंडितानांचपरेषामपरोजनः कवींद्राणांगजेंद्राणांग्राहकोनृपतिःपरः एवंहि स्वर्णैः पट्टचैलैश्च शोभास्याद्वारयोषितां पराक्रमेणदानेन राजंतेराजनंदनाः इत्याकर्ण्य राजारामेश्वरपंडितायसर्वाभरणान्युत्तार्य लक्षद्वयंप्रायच्छत् ततस्तौतिकविः श्लोकः भोजत्वत्कीर्तिकांतायानभोभालस्थितंमहत् कस्तूरीतिलकंराजन् गुणाकरविराजते बुधाग्रेनगुणान्ब्रूयात् साधुर्वेत्तियतःस्वयं मूर्खाग्रेपिचनब्रूयात्बुध प्रोक्तान्नवेत्तिसः तेनचमस्कृताःसर्वेरामेश्वरकविः श्लोक ख्यातिंगमयतिस्रु

जनः सुकविर्विदधाति केवलं कार्यं पुष्णाति कमल
मं भोलस्स्यातुरविनिर्योजयति ततस्तुष्टोराजाप्र
त्यक्षरं लक्षं ददौ राजेंद्र कविः प्राह श्लोकः कवि
त्वं न शृणोत्येव कृपणः कीर्तिवर्जितः नपुंसकः किं
कुरुते पुरस्थित मृगीदृशा सीता प्राह हतादैवेन
कवयो वराकास्ते गजा अपि शोभा न जायते तेषां
मंडलेंद्रगृहं विना कालिदासः अदातृमानसंका
पिनस्पृशंति कवेर्गिरः दुःखायैवातितुच्छस्य विला-
सास्तरुणीकृताः राजाप्रतिपंडितं लक्षं लक्षं ददौ तदा
नू ततः कदाचिद्राजा समस्तादपि कविमंडलाद्धि
कं कालिदासमवलोक्य आयातं परं वेश्यालोलत्वेन
चेतसि खेदं लब्धं चक्रे तदा सीता विद्वद्वंदिता त
दभिप्रायं ज्ञात्वा प्राह देव श्लोकः दोषमपि गुणव
ति जने दृष्ट्वा गुणरागिणो न खिद्यंते प्रीत्यैव शशि
नि पतितं पश्यति लोकः कलंकमपि तुष्टो राजा सी
तायै लक्षं ददौ तथापि कालिदासं यथापूर्वं न मानय
ति यदा तदा स च कालिदासो राज्ञोभिप्रायं विदि-
त्वा तुलामिषेण प्राह श्लोकः प्राप्य प्रमाणपदवीं
को नामास्ते तुले वलेपस्ते नयसि गरिष्ठमधस्तात्त-
दितरमुच्चैस्तरां कुरुषे पुनराह यस्यास्ति सर्वत्र ग-
तिः स कस्मात्स्वदेशरागेण हि याति खेदं तातस्य
कूपोयमिति ब्रुवाणाः क्षारं जलं कापुरुषाः पिबंति

ततोराज्ञाकृतामवज्ञां मनसिविदित्वाकालिदासो दुर्मनाः निजवेश्मययौ श्लोकः अवज्ञास्फुटितं प्रेमसमीकर्तुंकईश्वरः संधिनयातिस्फुटितं लाक्षालेपेनमौक्तिकं ततोराज्ञापिखिन्नःस्थितः ततो लीलावतीखिन्नंदृष्ट्वाराजानंविषादकारणमपृच्छत् राजाच रहसिसर्वंतस्यैप्राह साचराजमुखेनका लिदासावज्ञांज्ञात्वापुनःप्राह देवप्राणनाथसर्वज्ञो सि श्लोकः स्नेहोहिवरमघटितोनवरंसंजातःवि घटितस्नेहः त्दृतनयनोहिविषादीनविषादीभव तिसखलुजात्यंधः परंतुकालिदासः कोपिशारत्याः पुरुषावतारः तत्सर्वभावेनसंमानयेनंविदुग्धःप श्य श्लोकः दोषाकरोपिकुटिलोपिकलंकितोपि मित्रावसानसमयेविहितोदयोपि चंद्रस्तथापिह रवल्लभतामुपैतिनैवाश्रितेषुगुणदोषविचारणास्या त् राजाप्रियेसर्वमेतत्सत्यमेवेत्यंगीकृत्यश्वः का लिदासंप्रातरेवसंतोषयिष्यामीत्यवोचत् अन्येद्यू राजादंतधावनादिविधिंविधायनिर्वर्तितनित्यकृ त्यः सभांप्राप पंडिताः कवयश्चगायकाअन्येभक्त तयश्चसर्वेसमाजग्मुः कालिदासमेकमनागतंवीक्ष्य राजास्वसेवकमेकंतदाकारणायवेश्यागृहंप्रेषया मास सचगत्वाकालिदासंनत्वाप्राह कवींद्रत्वामा कारयति भोजनरेंद्रइति ततःकविर्व्यचिंतयत् ग-

तेन्हिनृपेणावमानितोहमद्य भ्रातरेवाकारणेकिंका
रणमिति श्लोकः यंयंनृपेणरागेणसंमानयतिसं
सदि तस्यतस्योत्सारणायपतंतेराजवल्लभाः किंतु
विशेषतोराज्ञाअन्वहंमान्यमानेमयिमायाविनोम
त्सराद्वैरंबोधयंति श्लोकः अविवेकमतिर्नृपति
र्मंत्रिषुगुणवत्सुवक्रितग्रीवः यत्रखलाश्चप्रबला
स्तत्रकथंसज्जनावसरः इतिविचारयन्सभामाग
च्छत् ततोदूरेसमायांतंवीक्ष्यसानंदमासनादुत्थाय
सुकवेमस्त्रियतमाद्यकथंविलंबःक्रियतइति भाष
माणःपंचषट्पदानिसन्मुखोगच्छति ततोनिखि
लापिसभास्वासनादुत्थितासर्वेसभासदश्चचमत्कृ
ताः वैरिणश्चास्यविच्छायवदनाबभूवुः ततोराजा
निजकरकमलेन अस्यकरकमलमवलंब्यस्वासन
देशंप्राप्यतंचसिंहासनेउपवेश्य स्वयंचतदाज्ञया
तत्रैवोपविष्टः ततोराज्ञासिंहासनारूढे कालिदा
सेबाणकविर्दक्षिणंबाहुमुद्धृत्यप्राह श्लोकः भो
जःकलाविद्भवकालिदासस्यमाननात् विबुधेषुकृ
तोराजायेनदोषाकरोप्यसौ ततोस्यविशेषेणविद्व
द्भिःसहवैरानलःप्रदीप्तः ततःकैश्चिद्बुद्धिमद्भिःसंमं
त्रित्वासर्वैरपिविद्वद्भिः भोजस्यतांबूलवाहिनीदा
सीधनकनकादिनासमानिता तेचतांप्रत्युपाय
मूचुः सुभगेअस्मत्कीर्तिमसौकालिदासोगलयति

अस्माकंकोपिनैतेनकलासाम्यंप्रवहते यस्त्वेयथैनं
राजादेशांतरंनिःसारयति तद्रूभवत्या कर्तव्यमिति
दासीप्राह भवन्म्योहारंप्राप्य मयास्मुष्मत्कार्यंक्रिय
ते तन्मम प्रथमं हारो दातव्यइति ततःसातांबूलवाहि
नीतेर्दत्तं हारमादाय व्यचिंतयत् तथाहिबुधैरसाध्यं
किंवास्ति ततःसमतिक्रामत्सुकतिपयवासरेषु देवा
देकाकिनिप्रसुप्ते राज्ञिनिच्चरणसंवाहनादिसेवामस्य
विधायतत्रैवकपटेननेत्रेनिमील्यसुप्ता ततश्चरणच
लनेनराजानमीषज्जागरूकंसम्यग्ज्ञात्वाप्राहसखि
मदनमालिनिसदुरात्माकालिदासःदासीवेषेणअंतः
पुरंप्राप्य लीलादेव्यासहरमयति राजातच्छ्रुत्वा उत्था
यप्राह तरंगवतिकिंजागर्षीति साचनिद्राव्याकुलेव
नशृणोति राजाचतस्या अपध्वनिंश्रुत्वा व्यचिंतय
त् इयंतरंगवति निद्रायांस्वप्नवशंगता वासनावशा
द्देव्यादुश्चरितंप्राह सचस्त्रीवेषेणांतःपुरमागच्छ
तीत्येतदपिसंभाव्यते कोनामस्त्रीचरितवेदेतिच
तश्चेत्थंविचार्यराजापरेद्युःप्रातरात्मनिकृत्रिमज्व
रंविधायशयानः कालिदासंदासीमुखेन आनाय्य
तदागमनानंतरं तथैव लीलादेवींचानाय्य देवीं प्रत्य
वदत् प्रियेइदानीमेवमयापथ्यंभोक्तव्यमिति इत्यु
क्तेसापितथेवेति पथ्यंगृहीत्वा राज्ञो रजतपात्रे द
त्वातत्रमुद्गदालीप्रत्यवेषयत् ततःराजापितयोर

भिप्रायंजिज्ञासमानः श्लोकार्धमाह मुद्गदालीग
दव्यालीकवींद्रवितुषाकथमिति ततःकालिदासः
देव्यांसमीपवर्तिन्यामपि उत्तरार्धमाह अंधोवल्लभ
संयोगेजाताविगतकंचुकी देवीतच्छ्रुत्वापरिज्ञाता
र्थस्वरूपासरस्वतीवतदर्थंविदित्वा स्मेरमुखीमना
गिवबभूव राजाप्येतद्दृष्ट्वाविचारयामास इयंपुरा
कालिदासेस्निह्यति अनेनएतस्यांसमीपवर्ति
न्यामपि इत्थमभ्यधायि इयंचस्मेरमुखीबभूव
स्त्रीणांचरित्रंकोवेद श्लोकः अश्वप्लुतंवासवगर्जि
तंचस्त्रीणांचचित्तंपुरुषस्यभाग्यं अवर्षणंचाप्य
तिवर्षणंचदेवोनजानातिकुतोमनुष्यः किंलयंब्रा
ह्मणः दारुणापराधित्वेनहंतव्यइति विशेषेणस
रस्वत्याःपुरुषावतारइतिविचार्य कालिदासंप्राह
कवेसर्वथाअस्मद्देशेनस्थातव्यंकिंबहुनोक्तेनप्रति
वाक्येकिमपिनवक्तव्यं ततःकालिदासोपिवेगेनो
त्थाय वेश्यागृहमेत्यतामप्याह प्रियेअनुज्ञांदेहि
मयिभोजःकुपितःस्वदेशेनस्थातव्यमित्युवाच अ
हह श्लोकः अघटितघटितानिघटयति घटित
घटितानिदुर्घटीकुरुते विधिरेवतानिघटयतियानि
पुमान्नैवचिंतयति किं किमपिविहितंदत्वेप्सि
तमेवेतिप्रतिभाति तथाहि श्लोकः बहूनामल्पसा
राणांसमवायोदुरत्ययः तृणैर्विधीयतेरज्जुर्बध्यं

तैस्तेनदंतिनः ततोविलासवतीनामवेश्यातंप्राह.
श्लोकः तदेवास्यपरंमित्रंयत्रसंक्रामतिद्वयं दृष्टेसु
खंचदुःखंच प्रतिच्छायेवदर्पणे दयितमपिविश्वसि
नायाकिंतेराज्ञा किंवाराजदत्तेनवित्तेनकार्येसुखेन
निःशंकंतिष्ठमद्गृहांतःकुहरइति ततःकालिदासःत
त्रैववसन्कतिपयदिनानिगमयामास ततःकालि
दासेगृहान्निर्गतेराजानंलीलादेवीप्राह देवकालि
दासकविनासाकंनितांतंनिबिडतमामैत्री तद्दिदा
नीमननुचितंकस्मात्कृतं यस्यदेशेप्यवस्थानंनिषिद्धं
श्लोकः इक्षोरग्रात्क्रमशःपर्वणिपर्वणियथारसवि
शेषः तद्वत्सज्जनमैत्रीविपरीतानांचविपरीताशोका
रातिपरित्राणंप्रीतिविस्रंभभाजनं केनरत्नमिदंसृ
ष्टंमित्रमित्यक्षरद्वयं राजाप्येतल्लीलादेवीवचनमा
कर्ण्यप्राह देवीकेनापिममेत्यभिधायि तत्कालि
दासो दासीवेषेणअंतःपुरमासाद्य देव्यासहरमत
इति मयाचैतव्द्यापारजिज्ञासया कपटज्वरेणायंभ
वतीचवीक्षितौ ततःसमीपवर्तिन्यामपित्वय्युत्तरा
र्धमित्थंप्राह तच्चाकर्ण्यत्वयापिकृतोहासः ततश्च
सर्वमेतद्दृष्ट्वाब्राह्मणहननभीरुणामयादेशान्निः
सारितः त्वांचनदाक्षिण्येनहन्मीति ततःहासपरादे
वीचमत्कृताप्राह निःशंकंदेवअहमेवधन्यायस्या
स्त्वंपतिरीदृशःयत्त्वयाभुक्तशीलायाःममन:कथ

मन्यत्रगच्छति अतःसर्वकामिनीभिरपिकांतोपभो
गेस्मर्तव्योसि अहह देवत्वंयदिमांसतीमसतींवा
अकृत्वागमिष्यसि तर्ह्यहं सर्वथा मरिष्य इति ततो
राजापि प्रियेसत्यंवदसीति ततःसनृपतिः पुरुषैरहि
मानयामास तप्तंलोहगोलकंकारयामास धनुश्च
सज्जंचक्रे ततोदेवीस्नातानिजपतिप्रत्यानलेनदे
दीप्यमानासुकुमारगात्रीसूर्यमवलोक्यप्राह जग
च्चक्षुस्त्वंसर्वसाक्षीसर्ववेत्सि श्लोकः जाग्रतिस्व
प्नकालेचरकुशुमोयदिमेपतिः भोजएवपरं नान्योम
च्चितेभावितोसिनइत्युक्त्वा ततोदिव्यत्रयंचक्रे ततः
शुद्धायामंतःपुरेलीलावत्यांलज्जानतशिराःनृपतिः
पश्चात्तापात्पुरोदेविक्षमस्वपापिष्टंमांकिंवदासी
तिकथयामास राजाचतदाप्रभृतिनंनिद्रातिनच
भुंक्तेन केनचिद्वक्ति केवलंमुद्गिग्नमनाःस्थित्वा
दिवानिशंप्रविलपति किंनाममलज्जाकिंनासदा-
क्षिण्यंक्वगांभीर्यंहाहाकवेकविकोटिमुकुटमणेका
लिदासह्रामममाऽरक्षसःप्रकृतेन किमभाव्यंभावि
तोसि अवाच्यमुक्तोसीतिप्रसुप्तइवग्रहग्रस्तइव
मायाविध्वस्तइवपपात ततःप्रियाकरकमलसिक्त
जलसंजातसंज्ञः कथमपि तामेवप्रियांवीक्ष्यस्वा
स्मानिंदापरःपरमातिष्ठत् ततोनिशानाथहीनेवदि
नकरहीनेव दिनश्रीर्वियोगिनीवयोषित् शक्ररहि

तेषस्फुरधर्मोनभाति भोज भूपालसभांरहिताकालि
दासेन तदाप्रभृतिनकस्यचित्मुखेकाव्यंनकोपि-
विनोदसुंदरंवचोवक्ति ततोगतेषुकेषुचिद्दिनेषुक
दाचिद्राकापूर्णेंदुमंडलंपश्यन् पुरश्चलीलादेवी
मुखेंदुंवीक्ष्यप्राह तुलणं अणुअणुसर इग्लोसो
मुहचंदस्सखुएदाये कुत्रचपूर्णापिचंद्रमसिनेत्र
विलासाः कदावाचोविलसितं प्रातश्चोत्थितःप्रा
तर्विधीन्विधायसभांप्राप्य राजाविद्वद्वरान्प्राह अ
होकवयः इयंसमस्यापूर्यतां ततःपठति तुलणंअ
णुअणुसर इग्लोसोमुहचंदस्सखुएदाये पुनराह
इयन्वेत्समस्यानपूर्यतेभवद्भिः मद्देशेन स्थातव्य
मिति ततोभीतास्तेकवयः स्वानिगृहाणि जग्मुः
चिरंविचारितेप्यर्थे कस्यापिनार्थसंगतिःस्फुरति
ततःसर्वैर्मिलित्वा बाणःप्रेषितः ततःसभांप्राप्या
ह राजानं देवसर्वैर्विद्वद्भिरहंप्रेषितः अष्टवासरान
वधिमाभिधेहि नवमेन्हिपूरयिष्यंतितेनचेद्देशा
न्निर्गच्छंतिते राजाअस्त्वित्याह ततोबाणःतेषां
विज्ञाप्य राजसंदेशंस्वगृहमगात् ततोष्टौदिवसाः
अतीताःअष्टमदिनरात्रौमिलितेषु कविषुबाणः
प्राह अहोतारुण्यमदेन राजसन्मानमदेनकिंचि
द्विद्यामदेनकालिदासोनिःसारितोभवत् समेषु
ततःसर्वएवकवयःविषमेस्यानेतुसएकएवकविः

तं निःसार्य इदानीं किंनाम मङ्गलत्वमासीत् स्थितेऽत
स्मिन् कथमियमवस्थास्माकं भवेत् तन्निःसारणो
पायस्तु द्विः कृतासा भवद्भिरेव अनुभूयते श्लोकः
सामान्यविप्रद्वेषेण कुलनाशो भवेत्किल उमारूप
स्य विद्वेषेनाशः कविकुलस्य हि ततः सर्वे गाढं कल
हायंते स्म मयूरादयश्च ततस्ते सर्वान् कलहान्नि
वार्य सद्यः प्राहुः अद्यैवावधिः पूर्णः कालिदासमं
तरेण न कस्यचित्सामर्थ्यमस्ति समस्यापूरणे श्लो
कः संग्रामेषु भटेंद्राणां कवीनां कविमंडले दीप्तिर्वा
दीप्तिहानिर्वा मुहूर्तेनैव जायते यदि रोचते ततो
द्यैव मध्यरात्रे प्रोद्दुदित चंद्रमसि निगूढमेव गच्छामः
संपत्तिसंभारमादाय यदि न गम्यते श्वो राजसेवका
अस्मान्बलान्निःसारयंति तदा देहमात्रेणैवास्मा
भिर्गंतव्यं तदाद्य मध्यरात्रे गमिष्याम इति सर्वे नि
श्चित्य गृहमागत्य बलीवर्दव्यूढेषु शकटेषु संपद्भा
रमारोप्य रात्रावेव निष्क्रांताः ततः कालिदासः तत्र
वरांगी विलासवती सदनोद्याने वसन् पथिगच्छतां
तेषां गिरं श्रुत्वा वेश्याचेटीं प्रेषितवान् प्रिये पश्य
क एते गच्छंति ब्राह्मणा इव ततः सा समेत्य सर्वान्
पश्यत् उपेत्य च कालिदासं प्राह श्लोकः एकेन
राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत् न सा बकसहस्रे
ण परितस्तीरवासिना सर्वे च बाणमयूरप्रमुखाः

पलायंते नात्र संशयइति कालिदासः प्रिये वेगेन वासांसि भवनादानय यथा पलायमानान् विप्रान् रक्षामि श्लोकः किंपौरुषं रक्षतियोनवार्तान् किं वाधनंनार्थिजनाययस्स्यात् साकिंक्रियायानहितानुबद्धा किंजीवितंसाधुविरोधियद्वै ततःसकालिदासश्चारवेषंविधाय खड्गमुद्वहन् क्रोशार्द्धमुत्तरंगत्वा तेषामभिमुखमागत्य सर्वान्निरूप्य जयेत्याशीर्वचनमुदीर्य पप्रच्छ चारणभाषया अहोविद्याब्धिरिधयो भोजसभायांसंप्राप्त महत्त्वातिशयाःबृहस्पतय इवसंभृत्य कुत्रजिगमिषवोभवंतः कच्चित्कुशलंवोराजान्वकुशलीअस्माभिः काशीदेशादागम्यते भोजदर्शनायवित्तस्पृहयाततःपरिहासंकुर्वंतःसर्वेनिष्क्रांताः ततस्तेषु कश्चित्ताड्गिरमाकर्ण्य तंचचारणंमन्यमानः कुतूहलेनविपश्चित्साह अहोचारण शृणु त्वयापश्चादपि श्रोष्यतएव अतोमया अद्यैवोच्यते राज्ञाकिलेभ्योविद्वद्भ्यः पूरणायसमस्योक्तानत्पूरणाशक्ताःकुपिताराज्ञादेशांतरे क्वचिज्जिगमिषव एतेनिष्क्रमुः चारणः राज्ञाकावासमस्यापोक्तानतः पठतिसविपश्चित् तुलणंअणुअणुसरइग्लौ सोमुह्हचंदःसरखुएदाये चारणएतत्साध्वेयगूढार्थं एतत्पूर्णेंदुमंडलंचोक्ष्यराज्ञापाठि एतस्योत्तरार्द्धमिदंभवितुमर्हति अणुइदिवंणयदि कह्ह अणुकिदि

तसपडिपदिन्चंदस सर्वेश्रुत्वान्चमत्कृताः ततः चारणः सर्वान्प्रणिपत्यनिर्ययौ ततःसर्वेविचारयंतिस्म अहोइयंसाक्षात्सरस्वती पुंरूपेण सर्वेषां अस्माकंप रित्राणायागता नायंभवितुमर्हति मनुष्यः अद्यापिकिमपिकेनापि नज्ञायते ततःशीघ्रमेवगृहमागत्य शकटेभ्यो भारमुत्तार्य प्रातःसर्वैरपि राजभवनमागंतव्यं नचेच्चारण एवनिवेदयिष्यतिततः झटिति गच्छामइति योजयित्वातथाचक्रुः ततोराजसभांगत्वा राजानमालोक्य स्वस्तीत्युक्त्वा विविशुः ततोबाणःप्राह देवसर्वज्ञेन यत्वयापठ्यते तदीश्वरएववेदकेमीवरराकाउदरंभरयः द्विजाः तथाप्युच्यते तुलणंअणु अणुसरइग्लोसोसुहचंदःसखु एदाये अणुइदिबणर्याँदिकहअणुकिदिलसपडिपदिचंदस तुलनामन्वनुसरतिग्लौसः सुखचंद्रस्य खल्वेतस्याः अन्विनिवर्ण्यते कथमनुकृतिस्तस्यप्रतिपदिचंद्रस्य राजाप्यथाव्यवसितस्याभिप्रायंविदित्वा सर्वथाकालिदासःदिवस प्राप्यस्थानेनिवसति उपायैश्च सर्वसाध्यं ततोबाणायरुक्माणांपंचदशलक्षाणिप्रादात् संतोषमिषेणैवाविद्वद्वृंदस्वंस्वंसदनंप्रतिप्रेषितं गतेचविद्वन्मंडले [illegible] दिष्टराज्ञायदिकेचित् द्विजन्मान आयास्यंति तदागृहमध्यमानेतव्याः ततःसर्वमपिवित्तमादायस्वगृ

हंगतेबाणेकेचित्पंडिता आहुः अहोबाणेनाशुचितं
व्यवधायि यदसावपि अस्माभिः सह नगरान्निष्क्रां
तोपि सर्वमेव धनंगृहीतवान् सर्वथाभोजस्यबाणस्य
रूपंज्ञापयिष्यामः यथाकोपिनान्यायंविधत्तेविद्व
त्सु ततस्तेराजानमासाद्य ददृशुः राजातानाह एत
त्स्वरूपंज्ञातमेव भवद्भिर्यथार्थतयावाच्यं ततस्तैः स
र्वमेवनिवेदितं ततः राजाविचारितवान् सर्वथाकालि
दासस्यापराधवेषेणमद्भयान्मदीयनगरमध्यास्तेतत
श्चागररक्षकानादिदेश अहोपलाय्यंतांतुरंगाः ततः
क्रीडोद्यानप्रयाणे पटहध्वनिरभवत् अहो इदानीं
राजा देवपूजाव्यग्रइति शुश्रुमः पुनरिदानीं क्रीडो
द्यानंगमिष्यतीतिव्याकुलाः सर्वेभटाः संभूयपश्चा
द्यांति ततोराजातैर्विद्वद्भिः सह अश्वमारुह्य रात्रौय
त्रचारणप्रसंगः समजनितस्मदेशंप्राप्तः ततोराजा
चरतांचौराणांपदज्ञाननिपुणानाहूयप्राह अनेन
वर्त्मनाद्यः कोपिरात्रौनिर्गतः तस्यपदानि अद्यापिदृ
श्यंते तानिपश्यंत्विति ततोराजामतिपंडितंलक्ष्यंद
त्वा तान्प्रेषयित्वाचस्वभवनमगात् तेचपदज्ञारा
जाज्ञयासर्वतश्चरंतोपितमनवेक्षमाणाविमूढा
इवासन् ततश्चलंबमाने सवितरि कापिदासी
मेकंपदत्राणंत्रुटितमादाय चर्मकारवेश्मगच्छं
तींदृष्ट्वातुष्टाइवासन् ततस्तत्पदत्राणंतयाचर्म

कारकेसैन्यस्त्वंवीक्ष्यतेश्चतस्याःकरान्मिषेणादाय
रेणुपूर्णेपथिमुक्तांतदेवपदंतस्येतिज्ञात्वा तांचदा
सींक्रमेणवेश्याभवनंविशंतींवीक्ष्य तस्याःमंदिरं
परितोवेष्टयामासुः ततश्चतैःक्षणेनभोजश्रवण
पथविषयंअभिज्ञानवार्ताप्रापिता ततोराजासपौ
रःसामात्यःपद्भ्यामेवविलासवतीभवनमगात्
ततस्तच्छुत्वाविलासवतीप्राह कालिदासःप्रिये
मत्कृते किंकष्टंतेपश्य विलासवतीसुकवे श्लो
कः उपस्थितेविप्लवएवपुंसांसमस्तभावःपरिमी-
यतेतः अवातिवायोनहितूलराशौगिरेश्चकश्चित्प्र
तिभातिभेदः मित्रस्वजनबंधूनांबुद्धेर्वित्तस्यचात्म
नःआपन्निकषपाषाणोजनोजानातिसारतां अ
प्रार्थितानिदुःखानियथैवायांतिदेहिनः सुखानि
चतथामन्येदैन्यमत्रातिरिच्यते सुकवेराज्ञात्व
यिमनाङ्निराकृतेचसापिमयासहैदंदासीवृंदं
प्रदीप्तवन्होपतिष्यति कालिदासःप्रियेनैवमंत
व्यमाद्दृक्षा विकासीकृतास्यो भोजःपादयोःपति
ष्यतीति ततोवेश्यागृहंप्रविश्य भोजःकालिदासं
दृष्ट्वा ससंभ्रममाश्लिष्य पदयोःपतति सराजापप
ठतिच श्लोकः गच्छतस्तिष्ठतोवापिजाग्रतःस्वप
तोपिवा माभून्मनःकदाचिन्मेत्वयाविरहितंकवे
कालिदासस्तच्छ्रुत्वाव्रीडावनताननस्तिष्ठति रा

जाव कालिदासकलावासदासवञ्चारितोऽसदि रा
जमार्गेप्रजन्नत्रपरेषांतत्रकांचपा धन्यांविलासिनीं
मन्येकालिदासोयदेतया निबद्धः स्वगुणैरेषःशकुं
तइवपंजरे राजानेत्रयोः हर्षाश्रुंमार्जयति कराभ्यां
कालिदासस्य ततः तस्मात्ति प्रसन्नो राजाब्राम्हणे
भ्यः प्रत्येकंलक्षंददौ निजतुरगेचकालिदासमारो
प्य सपरिवारः निजगृहं ययौ किंपस्यपिकाले तिक्रां
ते राजाकदाचित्संध्यामालोक्य प्राह श्लोकः परि
पतति पयोनिधौपतंगः ततोबाणः प्राह सरसिरुहा
मुदरेषुमत्तभृंगः ततोभट्टेश्वरकविः उपवनतरुकोट
रेविहंगः ततः कालिदासः प्राह युवतिजनेषुशनैःश
नैरनंगः तुष्टोराजालक्षंलक्षंददौ चतुर्थचरणस्य
लक्षद्वयंददौ कदाचिद्राजा बहिरुद्यानमध्येमार्गे
प्रत्यागच्छंतं कमपि विप्रं ददर्श तस्यकरे चर्ममयं
कमंडलुंवीक्ष्य तंचातिदरिद्रं ज्ञात्वा सुखश्रियावि
राजमानं चावलोक्य तुरंगंतदग्रे निधायाह विप्रच
र्मपात्रंकिमर्थंप्राणो वहसीति सच विप्रः नूनंसु
खशोभयाप्रभूत्तया चभोजइति विचार्याह देवव
दान्यशिरोमणौ भोजे पृथ्वीं शासति लोहताम्रा
भावः समजनि तेनचर्ममयंपात्रंवहामीति राजा
भोजेशासति लोहताम्राभावेकोहेतुः तदाविप्रः
पठति अस्यश्री भोजराजस्य द्वयमेवसुदुर्लभं-

शत्रूणांशृंखलैर्लोहंताम्रंशासनपत्रकैः ततस्तुष्टो
राजाप्रत्यक्षरंलक्षंददौ कदाचिद्द्वारपालःप्राह धारें
द्रदूरदेशादागतःकश्चिद्विद्वान्द्वारितिष्ठति तस्य-
स्त्रीचतत्पुत्रःसपत्नीकः अतःअतिपवित्रंविद्वत्कुटुं
बंद्वारितिष्ठतीति राजा अहोगरीयसी शारदाप्रसा
दपद्धतिः तस्मिन्नवसरेगजेंद्रपाल आगत्य राजानं
प्रणम्यप्राह भोजेंद्रसिंहलदेशाधीश्वरेण सपाद
शतंगजेंद्राःप्रेषिताःषोडशमहामधायश्च ततोबा
णःप्राह श्लोकः स्थितिःकवीनामिवकुंजराणांस्व
मंदिरेवान्नृपमंदिरेवा गृहेगृहेकिंमशकाइवैतेभवं
तिभूपालविभूषितांगाः ततोराजागजावलोकना
यबहिरगात् ततस्तंविद्वत्कुटुंबंवीक्ष्य चोलपंडि-
तोराज्ञःप्रियोहमितिगर्वंदधार यन्मयाराजभवन
मध्यंगम्यते विद्वत्कुटुंबंतुद्वारपालस्थापितमपिबहि
रास्ते तदाराजातन्मत्वासि गर्वंविदित्वा चोलपंडितं
सौधांगणान्निस्सारितवान् काशीदेशवासीकोपि
तंडुलनामा राज्ञेस्वस्त्रीपुत्रकान्तिष्ठत् राजाचतंप
प्रच्छ क्समतेकुत्रनिवासः वर्ततेयत्रसावापीकूपा
णीरिक्तशाखिनः श्रीमन्मालवभूपालस्तत्रदेशो
वसाम्यहं तुष्टोराजातस्मैगजेंद्रसप्तकंददौ ततः
कोपिविद्वानागत्यप्राह तपसःसंपदःप्राप्यास्तत्त
पोसिनविद्यते येनत्वंभोजकल्पद्रुःहग्गोचरमुपे

ष्यसि तस्मैराजा दशगजेंद्रान् ददौ ततः कश्चिद्ब्राह्म
णपुत्रः शृंगारवंकुर्वाणोभ्येति ततः सर्वे संभ्रांताः
कथंशृंगारवंकरोतीतिराज्ञो स्वदृग्गोचरमानीतः पृष्टः
प्राह देवत्वद्दानपाथोधौदारिद्र्यस्यनिमज्जतः नको
पिद्दिकरालंबदत्ते मत्तेभदायकः ततस्तुष्टोराजातस्मै
त्रिंशत् गजेंद्रान्प्रादात् ततःप्रविशतिपत्नीसहितःको
पिविलोचनोविद्वान्स्वरस्तीत्युक्त्वाप्राह श्लोकः निजा
नपिगजान्भोजंददानंप्रेक्ष्यपार्वती गजेंद्रवदनंपुत्रंर
क्षत्यद्यपुनःपुनः ततोराजासप्तगजान् तस्मैददौ त
तोराजाविद्वत्कुटुंबंतदेवपुरतःस्थितंवीक्ष्यब्राह्मणं
प्राह श्लोकः क्रियासिद्धिःसत्वेभवतिमहतांनोपकर
णे पृष्टद्विजःप्राह श्लोकः घटोजन्मस्थानंमृगपरिज
नोभूर्जवसनंवनेवासःकंदादिकमशनमेवंविधगुणः
अगस्त्यःपाथोधिंयदकृतकरांभोजकुहरेक्रियासिद्धिः
सत्वेभवतिमहतांनोपकरणे ततोराजाबहुमूल्यान
पिषोडशमणीन्तस्मिन्ददौ ततस्तत्पत्नीप्राह राजा
अंबत्वमपिपठ देवी रथस्यैकंचक्रंभुजगनमिताः
सप्ततुरगानिरालंबोमार्गश्चरणविकलःसारथिर
पिरविर्यात्येवांतंप्रतिदिनमपारस्यनभसःक्रिया-
सिद्धिःसत्वेभवतिमहतांनोपकरणे राजातुष्टःसप्त
दशगजान्सप्तरथांश्चतस्यैददौ ततोविप्रपुत्रंप्रा
ह राजा विप्रस्कत्वमपिपठ विप्रसुतः श्लोकः

विजेतव्यालंकाचरणतरणीयोजलनिधिर्विपक्षःपौ
लस्त्योरणभुविसहायाश्चकपयः पदातिर्मर्त्योसौ
सकलमपिधीद्रामसस्तुकुलंक्रियासिद्धिःसत्वेभवति
महतांनोपकरणे तुष्टोराजाविप्रसुताय अष्टादश
गजेंद्रानुमादात् ततःसुकुमारस्मनोज्ञानिखिलांगाव
यवालंकृतांशृंगाररसोपजातमूर्तिमिवचंपकलता
मिवलावण्यगात्रयष्टिंविप्रस्नुषांवीक्ष्यनूनंमारस्या
कापिलीलाकृतिरियमिति चेतसिनमस्कृत्यराजाप्रा
ह मातस्त्वमप्याशिवंवद विप्रस्नुषा देवशृणु श्लोकः
धनुःपौष्पंमौर्वीमधुकरमयीचंचलदृशांदृशांकोणो
बाणःसुहृदपिजडात्माहिमकरः स्वयंचैकोनंगःस
कलभुवनंव्याकुलयतिक्रियासिद्धिःसत्वेभवतिमह
तांनोपकरणे चमत्कृतोराजा लीलादेवीभूषणानि
सर्वाण्यादायतस्यैददौ अनर्घ्यांश्चस्वर्णमौक्तिक
वैडूर्यप्रवालांश्चप्रददौ ततःकदाचित्सीमंतनामाकविः
प्राह श्लोकः पंथाःसंहरदीर्घतांत्यजनिजंतेजःकठो
रंरवेःश्रीमान्विंध्यगिरेप्रसीदसदयंसद्यःसमीपेभव
इत्थंदूरपलायनश्रमवतीदृष्ट्वानिजप्रेयसीं श्रीमन्भो
जनृपद्विषःप्रतिदिनंजल्पंतिमूर्छंतिच तस्मिन्नेव
क्षणेकश्चित्स्वर्णकारःप्रांतेषुपद्मरागमणिमंडितं
स्वर्णभाजनमादायराज्ञःपुरोमुमोच ततोराजा-
सीमंतकविंप्राह सकलमेतद्भाजनंकामपिश्रियंद

र्शयति ततः कविराह श्लोकः धारेशत्वत्प्रतापेनपरा
भूतस्त्विषांपतिः सुवर्णपात्रव्याजेनदेवत्वामेवसेव
ते ततस्तुष्टोराजातदेवपात्रंमुक्ताफलैरापूर्यप्रादात्
कदाचिद्राजामृगयारसनधुरः पलायमानंवराहंदृष्ट्वा
स्वयमेकाकीतदादूरंवनांतमासादितवान् तत्रकंच
नद्विजवरमवलोक्यप्राह द्विजकुत्रगंतासि द्विजःधा
रानगरं भोजः किमर्थंद्विजः भोजंदृष्टुंद्रविणेच्छयासपं
डितायदत्ते अहमपिमूर्खनयाचे भोजः विप्रतर्हित्वंवि
द्वान्कविर्वा द्विजः महाभागकविरहं भोजः तर्हि किमपि
पठ द्विजः भोजंविनामत्पदसरणिंनकोपिजानाति रा
जामत्प्राप्यमच्चर्णांपरिज्ञानमस्ति राजात्वमर्थिप्रस्ति
ष्यतित्वद्गुणंश्रावयिष्यामि किमपिकलाकौशलंद
र्शय विप्रःकिंवर्णयसिराजा कलमानेतान्वर्णयवि
प्रः श्लोकः कलमाःपाकविनम्रा मूलतलाघ्राणसु
रभिकल्हाराः पवनाकंपितशिरसःप्रायंकुर्वंतिपरि
मलश्लाघां राजातस्मै सर्वाभरणान्युत्तार्यददौ त
तःकदाचित्कुंभकार वधूः राजगृहमेत्यद्वारपालंप्रा
ह द्वारपाल राजाद्रष्टव्यः सआह किंते राज्ञाकार्यं
साचाह नतेभिधास्यामिनृपाग्रएव कथयामि स
सभायामागत्यप्राह देवकुंभकारप्रिया काचिद्राज्ञो
दर्शनाकांक्षिणीनवक्तिमत्पुरः कार्यंत्वत्पुरतःकथ
यिष्यति राजा प्रवेशयप्रासाचगत्यनमस्कृत्यवक्ति

देवसुतखननात्तद्दृष्टंनिधानंवल्लभेनमे सपश्यनुएवत
त्रास्तेत्वांज्ञापयितुमपयगां राजास्य चमत्कृतोनिधान
कलशमानयामास तद्वारसुद्घाट्य यावत्पश्यतिराजा
तावत्तदंतर्वर्त्तिद्रव्यंमणिप्रभामंडलमालोक्य कुंभका
रंपृच्छति किमेनत्कुंभकारसचाह राजचंद्रसमालोक्य
त्वांतुभूतलमागतं रत्नश्रेणिमिषान्मन्येनक्षत्राण्युप
पागमत् राजाकुंभकारमुखा च्छ्लोकं लोकोत्तरमाकर्ण्य
चमत्कृतः तस्मैसर्वंददौ ततः कदाचिद्राजारात्रावेका
कीसर्वतोनगरचेष्टितंपश्यन् पौरागिरमाकर्णयन्चचा
रतदाकंचिद्दैश्यगृहेवेश्यः स्वप्रियांमाह प्रियेराजास्व
ल्पदानरतोपि उज्जयनीनगराधिपतेर्विक्रमार्कस्यदान
प्रतिष्ठांकांक्षते साकिंभोजेनप्राप्यते कैश्चि त्तांत्रपराय
णैर्मयूरादिकविभिर्महिमानं प्रापितोभोजः परंतुभोजो
भोजएवप्रियेशृणु श्लोकः आबद्धकृत्रिमसटाजटि
लांसभित्तिरारोपितोयदिपदंमृगवैरिणःश्वा मत्तेभकुं
भतटपाटनलंपटस्य नादंकरिष्यतिकथंहरिणाधिप
स्य राजाश्रुत्वाविचारितवान् असौसत्यमेववदति ततः
पुनःपुनर्वदंतंशृणोति श्लोकः आपन्नएवपात्रंदही-
स्त्वुच्चारणंनवैदुष्यं उपपन्नमेवदेयंत्यागस्तेविक्रमार्के
किंसुवर्णैः विक्रमार्कस्त्वयादत्तं श्रीमत्प्रामशताष्टकं
अर्थिनेद्विजपुत्रायभोजेत्वन्माहिमाकुतः प्राप्नोतिकुंभ
कारोपिमहिमानंप्रजापतेः यदिभोजोप्यवाप्नोतिप्रति

श्रीतवविक्रम राजा लोकेसर्वोपिजनःस्वगृहे निःशंकं सत्यंवदति मयावा अन्येनवासर्वथाविक्रमार्कप्रतिष्ठा नशक्याप्राप्तुं ततः कदाचित्कश्चित्कविः राजद्वारंसमागत्याह राजाद्रष्टव्यइति ततःप्रवेशितोराजानंस्वस्तीत्युक्त्वा तदाज्ञयोपविष्टःपठति श्लोकः कविषुवादिषु भोगिषुदेहिषुद्रविणवत्सुसतामुपकारिषु धनिषुधन्विषुधर्मधनेष्वपिक्षितितलेनहिभोजसमोन्यः राजातस्मैलक्षंप्रादात् ततः कदाचिद्राजाक्रीडोद्यानंप्रस्थितोमध्येमार्गंकामपिमलिनांशकवसनांतीक्ष्णकरतप्तकरविदग्धमुखारविंदांस्खलोचनांलोचनाभ्यां आलोक्यपप्रच्छ कात्वंपुत्रि साचतं श्रीभोजभूपालंमुखश्रियाविदित्वातुष्टाप्राह नरेंद्रलुब्धकवधूः हर्षसंपूतोराजातस्याःपदुप्रबंधानुबंधेनाह हस्तेकिमेतत् साचाह पलं राजाह क्षामंकिं साचाह सहजंब्रवीमिपयद्यादरा च्छ्रूयते गायंतित्वदरिप्रियाश्रुतटिनीतीरेषुसिद्धांगनागीतंगानतृणंचरंतिहरिणास्तेनामिषंदुर्लभं राजातस्यैप्रत्यक्षरलक्षंप्रादात् सर्वाभरणान्युत्तार्य तंचतुरंगंददौ ततोगृहमागत्य गवाक्षेउपविष्टः तत्रचासीनं भोजंदृष्ट्वा राजवर्त्मनिस्थित्वाकश्चिदाह देवसकलमहीपाल आकर्णय श्लोकः इतश्चेतश्चाद्भिर्विघटिततटःसुतुरुदरेधरित्रीदुर्लक्ष्याबहुलहिमपंकोगिरिरयं इदानींनिर्वृत्तेकरितुरगनीराजनविधौनजाने-

यातारःस्तवचारिपथःकेनचपथा तुष्टोभोजःसर्वं-
निखिलस्यैवतस्यवंश्यान् पंचगजान्ददौ कदाचि
द्राजामृगयारसपराधीनोहयमारुह्यप्रतस्थे.
श्लोकः ततोनदींसमुत्तीर्णंशिरस्यारोपितेंधनम्
वेषेणब्राह्मणंज्ञात्वाराजापप्रच्छसत्वरं कियन्मा
नंजलंविप्र सआह जानुदघ्नंनराधिप सत्वमतुक-
तोराजाह ईदृशीकिमवस्थाते सआह नहिसर्वेभवा
दृशाः राजाप्राह कुतूहलात् विद्वन् याचस्वकोशा
धिकारिणं लक्षंदास्यतिमद्वचसा ततोविद्वान्का
ष्ठंभूमौनिक्षिप्य कोशाधिकारिणंगत्वा प्राह महा
राजेनप्रेषितोहंलक्षंमेदीयतां ततस्सहसन्नाह
विप्र भवन्मूर्त्तिः लक्षंनार्हति ततोविषादीसराजान
मेत्याह सपुनर्हसतिदेवनार्पयति राजाकुतूहलादाह
लक्षद्वयंप्रार्थयदास्यति पुनरागत्यविप्रः लक्षद्वयं
देयमितिराज्ञोक्तमित्याह पुनर्हसति पुनरपिभोजं
प्राप्याह सपापिष्ठोमांहसति नार्पयति ततःकौतूह
ली लीलानिधिर्महीशासन् श्रीभोजःप्राह विप्रल-
क्षत्रयंयाचस्व अवश्यंसदास्यति पुनरेत्यप्राह राजा
मेलक्षत्रयंदापयति सपुनर्हसति ततःक्रुद्धोविप्रः
पुनरेत्याह देवसनार्पयत्येव श्लोकः राजन्कनक
धाराभिस्त्वयिसर्वत्रवर्षति अभाग्यछत्रसंछन्ने
मयिनायांतिबिंदवः त्वयिवर्षतिपर्जन्येसर्वेपल्लु

विताद्रुमाः अस्माकमर्कवृक्षाणांपूर्वपत्रेषुसंशयः एकमस्यपरमेकमुद्यमंनिरूपत्वमपरस्यवस्तुनः नित्यमुष्णमहसानिरस्यतेनित्यमंधतमसंप्रधावति ततोराजाप्राह श्लोकः क्रोधंमाकुरुमद्वाक्या द्गत्वाकोशाधिकारणं लक्षत्रयंगजेंद्राश्वदशग्रा स्यास्त्वयाद्विज ततस्तंगरक्षकंप्रेषयति ततःकोशाधिकारीधर्मपत्रेलिखति श्लोकः लक्षंलक्षंपुनर्लक्षंमत्ताश्चदशदंतिनः दत्ताभोजेनतुष्टेनजानुदघ्नप्रभाषणात् ततःसिंहासनमलंकुर्वाणे श्रीभोजनृपतौ द्वारपालआगत्यप्राह राजन् कोपिशुकदेवनामाकविर्द्वारिद्यविडंबितोद्वारिवर्तते राजावाणंप्राह पंडितवरस्तकवेतत्त्वंविजानासि बाणः देव शुकदेवपरिज्ञानसामर्थ्याभिज्ञः कालिदासएव नान्यः राजा सकवेसर्वे कालिदासकिंविजानासि शुकदेवकविंआह कालिदासः देव श्लोकः सुकविद्वितयंजानेनिखिलेपिमहीतले भवभूतिःशुकश्चायंवाल्मीकिस्त्रितयोन्वयः ततोविद्वद्वंदवंदितासीताप्राह काकाःकिंकिंनकुर्वंतिक्रोंकारंयत्रयत्रवा शुकएवपरंवक्तिनृपहस्तोपलालितः ततो मयूरःप्राह अपृष्टस्तुनरःकिंचित्योब्रूतेराजसंसदि नकेवलमसन्मानंलभतेचविडंबना देवतथाप्युच्यते श्लोकः कासभाकिंकविज्ञानंरसिकाःक

वयस्थ्वंके भोजकिंनामतेदानंशुकस्तुश्रुतियेनसः तथापिभवनद्वारमागतंशुकदेवः सभायामानेतव्यएव तदाराजाविचारयति शुकदेवसामर्थ्यं श्रुत्वा हर्षविषादयोःपात्रमासीत् महाकविरवलोकितइतिहर्षः अस्मैसत्कविकोटिमुकुटमणयेकिंनामदेयमितिचविषादः भवत्तुद्वारपालप्रवेशय ततआयातं शुकदेवंदृष्ट्वाराजासिंहासनादुदतिष्ठत् सर्वेपंडितास्तं शुकदेवंप्रणम्यसविनयमुपवेशयंति सचराजातंसिंहासने उपवेश्यस्वयं तदाज्ञयोपविष्टः ततःशुकदेवःप्राह देवधारानाथश्रीविक्रमनरेंद्रस्ययादानलक्ष्मीः त्वामेवसेवते देवमालवेंद्र एवधन्योनान्येभूभुजः यस्यतेकालिदासादयोमहाकवयःसूत्रबद्धाः पक्षिणइवनिवसंति ततःपठति श्लोकः प्रतापभीत्याभोजस्यातपनोमित्रतामगात् और्वोवाडवतांधत्तेतडित्क्षणिकतांगता राजा निष्कस्कंधकवेनापरः श्लोकःपठनीयः श्लोकः स्कवर्णकलशांप्रादात् दिव्यमाणिक्यसंभृतं भोजःशुकायसंतुष्टोदंतिनश्चचतुःशतं इतिपुण्यपत्रेलिखित्वा सर्वंदत्वा कोशाधिकारीशुकंप्रस्थापयामास राजास्वदेशंप्रतिगतं शुकंज्ञात्वा तुतोष साचपरिषत्संतुष्टा अन्यदावर्षाकाले वासुदेवोनामकविः कश्चिदागत्य राजानंदृष्टवान्

राजा रूकवे पर्जन्यं पठ ततः कविराह श्लोकः नोचिं तामणिभिर्न कल्पतरुभिर्नो कामधेन्वादिभिर्नो देवैश्च परोपकारनिरतैः स्थूलैर्न सूक्ष्मैरपि अंभोधेननिरंतरं जलभरैः स्त्रासुर्वरां सिंचता धौरेयेण धुरंधरा द्यवहलासन्ये जगज्जीवति राजा लक्षं ददौ कदाचिद्राजानं निरंतरं दीयमानमालोक्य मुख्यामात्यो वकुम शक्तो राज्ञः शयनभवनभित्तौ व्यक्तान्यक्षराणि लिखितवान् श्लोकः आपदर्थं धनं रक्षेत् राजाशयनादुत्थितो गच्छन् भित्तौ तान्यक्षराणि वीक्ष्य स्वयं द्वितीयचरणं लिलेख श्रीमतामापदः कुतः अपरेद्युः अमात्यं द्वितीयं लिखितं दृष्ट्वा स्वयं तृतीयं लिलेख सा चेदपगता लक्ष्मीः परेद्युः राजा चतुर्थं लिखति संचितार्थो विनश्यति ततः मुख्यामात्यः राज्ञः पादयोः पतति देव क्षंतव्योयं ममापराधः अन्यथा धाराधीश्वरस्युपरि सौधभूमौ शयानं मत्वा कश्चिद्द्विजचौरः खातपातपूर्वं राज्ञः कोशगृहं प्रविश्य बहूनि विविधरत्नानि वैडूर्यादीनि हृत्वा तानि तानि परलोकऋणानि मत्वा तत्रैव वैराग्यमापन्नो विचारयामास श्लोकः पत्र्यंगाः कुष्ठिनश्चांधाः पंगवश्च दरिद्रिणः पूर्वोपार्जितपापस्य फलमश्नंति देहिनः ततो राजा निद्राक्षये दिव्यशयनस्थितो विविधमणिकंकणालंकृतं दयितवर्गं दर्शनीयमालोक्य गजतु

रगरथपदातिसामग्रींचविलयन् राज्यस्करवसंतुष्टः प्रमोदभरादाह श्लोकः चेतोहरायुवतयःसुहृदो नुकूलाःसद्बांधवाःप्रणयगर्भगिरश्चभृत्याः वल्गं तिदंति निवहास्तरलास्तुरंगाः इतिचरणत्रयंराज्ञो क्तं चतुर्थचरणंराज्ञोमुखान्ननिःस्सरति सतदाचा रेणश्रुत्वापूरितं संमीलनेनयनयोर्नहिकिंचिदस्ति ततःग्रथितोग्रंथः राजाचोरर्वास्य तस्मैवीरवलय मदात् ततस्तस्करोवीरवलयमादाय ब्राह्मण गृ हंगत्वा शयनंब्राह्मणमुत्थाप्य तस्मैदत्वाप्राह वि प्रगतद्राज्ञः पाणिवलयंबहुमूल्यं अल्पमूल्येनन विक्रेयं ततोब्राह्मणःपण्यवीथ्यां तद्विक्रीयदिव्य भूषणानिपट्टदुकूलानिचजग्राह ततोराजकीयाः केचनएनंचोरंमन्यमानाःराज्ञोनिवेदयंति ततोरा जनिकटंनीतःराजापृच्छति विप्रधार्यपदमपिना स्ति अद्यप्रातरेवदिव्यकुंडलाभरण पट्टदुकूलानि कुतःविप्रःप्राह श्लोकः भेकैःकोटरशायिभिर्मृत मिवक्ष्मांतर्गतंकच्छपैः पाठीनैःपृथुपंकपीठलुठना द्यस्मिनसकृन्मूर्छितं तस्मिन्शुष्कसरस्यकालज लदेनागत्यतच्चेष्टितं यत्राकुंभनिमग्नवन्यकरिणां यूथैःपयःपीयते तुष्टोराजातस्मैवीरवलयंचोरप्रद त्तंनिश्चित्यस्वयंचलक्षंददौ अन्यदाकोपिकवीश्वरः विष्णवाख्यःराजद्वारिसमागत्यतैःप्रवेशितोराजानं

दृष्ट्वा स्वस्तिपूर्वकमाह श्लोकः धाराधीशधरामहेंद्रगणनाकौतूहलीयानयंवेधास्त्वद्गणनांचकारय दिकारखंडेनरेखांदिवि सैवेयंत्रिदशापगासमभव त्वत्तुल्यभूमीधराभावात्तत्यजतिस्मसोयमवनी पीठेतुषाराचलः राजाश्लोकोत्तरंश्लोकमाकर्ण्यकिं देयमितिव्यचिंतयत् तस्मिन्क्षणेतदीयकवित्वमप्रतिद्वंद्वमाकर्ण्य सोमनाथाख्यकवेर्मुखंविच्छायमभवत् ततस्सदोषयाद्राजानमाह देवासौसुकविर्भवतिपरमनेन कदापिर्वीक्षितास्तिराजसभा यतो दारिद्र्यवारिधिरयं अस्यचजीर्णमपिकौपीनंनास्ति ततोराजा सोमनाथमाह निरवद्यानिपद्यानियद्यनाथस्यकाक्षतिः भिक्षुणाकक्षनिक्षिप्तःकिमिक्षुर्नीरसोभवत् ततःसर्वेभ्योतांबूलंदत्वाराजासभाया उदतिष्ठत् ततःसर्वैरप्यन्योन्यमित्यभिधायि अद्यविष्णुकवेःकवित्वमाकर्ण्य सोमनाथेनसम्यग्दोष्यमकारि ततःसमुत्थिताविद्वत्परिषत् ततोविष्णुकविरेकं तथ पत्रेलिखित्वा सोमनाथकविहस्ते दत्वाप्रणम्यगंतुमारभत् अत्रसभायां स्वयमेवाचिरंनंद ततोवाचयतिसोमनाथकविः श्लोकः एतेषुहातरुणमारुतधूयमानदावानलैःकवलितेषुमहीरुहेषु अंभोनन्वेज्जलदमुंचसिमाविमुंच वज्रंपुनःक्षिपसिनिर्दयकस्यहेतोः ततःसोमनाथकविः निखिलमपिपद

दुकूलवित्तहिरण्यप्रथितुरंगमादिसंपत्तिंकलत्रवस्त्रा
वशेषंदत्तवान् ततोराजामृगयारसप्रवृत्तोगच्छन् तं
विष्णुकविमालोक्यव्यचिंतयत् मयाअस्मैभोजनम
पिनप्रदत्तंमामनादृत्य अयंसंपत्तिपूर्णस्वदेशंप्रतिया
स्यतिपृच्छामिविष्णुकवेकुतःसंपत्तिःप्राप्ता कविरा
ह सोमनाथेनराजेंद्रदेवत्वकृहभिक्षुणा अद्यशोच्य
तमेपूर्णमथिकल्पद्रुमायतं राजापूर्वंसभायांश्रुत
स्य श्लोकस्य अक्षरलक्षंददौ सोमनाथेनचयावद्दत्तं
तावदपि सोमनाथाय दत्तवान् सोमनाथःप्राह कि
सलयानिकुतःकुसुमानिवाकचफलानितथावन
वीरुधां अयमकारणकारुणिको यदाननतरनीह प
यांसिपयोधरःततःविष्णुकविः सोमनाथदत्तेनराज्ञा
दत्तेनचतुष्टवान् तदासीमतकविःप्राह श्लोकः वहति
भुवनश्रेणींशेषःफलाफलकस्थितांकनठपतिनाम
ध्यपृष्ठसदासचधार्यते तमपिकुरुतेक्रोडाधीनंपयो
निधिरादरात् अहहमहतांनिस्सीमानश्चरित्रविभूत
यः कदाचित्सोधतलराजानमेत्यभृत्यःप्राह देवअखि
लेष्वपिकोशेषुयद्वित्तजातमस्तितत्सर्वंदेवेनकविभ्यो
दत्तं परंतुकोशगृहेधनलेशोपिनास्ति कोपिकविःप्र
त्यहंद्वारितिष्ठति इतःपरंकविर्विद्वान्वाकोपिराज्ञेन
प्राप्यतइति मुख्यामात्येनदेवसन्निधौ विज्ञापनीय
मित्युक्तं राजाकोशस्थंसर्वंदत्तमितिजानन्नपिप्राह

अद्य द्वारस्थं कविं प्रवेशय ततो विद्वानागत्य स्वस्तीति व दन्प्राह श्लोकः नश्यसि निरिखलंबे सीदता दीर्घकालं त्वदभिमुखविसृष्टोत्तानचंचूपुटेन जलधरजलसाला दूरतस्तावदास्तां ध्वनिरपि मधुरस्तेन श्रुतश्चातकेन राजा तदाकर्ण्य धिग्जीवितं यद्विद्वांसः कवयश्च द्वारमा गत्य सीदंतीति तस्मै विप्राय सर्वाण्याभरणान्युत्तार्य ददौ ततो राजा कोशाधिकारिण माहूयाह भांडारिक मुंजराजस्य तथा मे पूर्वेषां च ये कोशास्संति तेषां मध्ये रत्नपूर्णान्कलशानाहर ततः काश्मीरदेशान्मुचुकुंदक विरागत्य स्वस्तीत्युक्त्वा प्राह श्लोकः त्वद्यशो जलधौ भोज निमज्जन भयादिव सूर्येंदुबिंबमिवतो धत्ते कुं भद्वयं नभः राजा तस्मै प्रत्यक्षरं लक्षं ददौ पुनः कवि राह श्लोकः आसन्क्षणानि यावंति चातकाश्रूणि तेंबुदे तावंतोपि त्वया दार नमुक्ता जलबिंदवः ततस्स राजा तस्मै शतं तुरगानपि ददौ ततः भांडारिको लिख ति श्लोकः मुचुकुंदाय कवये जात्यानश्वान्शतं ददौ भोजः प्रदत्तलक्षोपि तेनासौ याचितः पुनः ततो राजा सर्वानपि वेश्म प्रेषयित्वांतर्गच्छति ततो राज्ञश्चामरग्रा हिणी प्राह श्लोकः राजन्मुंजकुलप्रदीप सकलक्ष्मापा लचूडामणे युक्तं संचरणं तवाद्भुतमणिच्छत्रेण रात्राव पि मा भूत्त्वद्वदनावलोकनवशाद्व्रीडाभिनम्रः शशी मा भूच्चेयमरुंधती भगवती दुश्शीलता भाजनं राजा त

स्यैप्रत्यक्षरंलक्षंददौ अन्यदाकुंडिननगराद्गोपालो
नामकविरागत्य स्वस्तिपूर्वकंप्राह त्वच्चित्ते भोजनिर्या
तं हृयंतृणकणायते क्रोधेविरोधिनांसैन्यंप्रसादेकन
कोच्चय: राजाश्रुत्वा पितुष्टोनदास्यांति राजपुरुषैः सह
चर्चांकुर्वाणास्तिष्ठति ततः कविः व्यचिंतयत् किमुरा
ज्ञोनाश्राविततः क्षणेनससुन्नतमेवावलोक्य राजानं
कविराह श्लोकः हेपाथोदयथोन्नतंहिभवताादिग्व्या
प्तासर्वतोमन्येधीरतयाकरिष्यसिखलुस्रीराब्धितु
ल्यंसरः किंत्वेषक्षमतेनाहिक्षणमपिग्रीष्मोष्मणाव्या
कुलः पाठीनादिगणस्त्वदेकशरणस्तद्वर्षतावत्क्रिय
त् राजाकवित्हृदयंविज्ञाय गोपालकवेदारिद्र्याग्निना
नितांतंदग्धोसीतिवदन् षोडशमणीननर्घ्यान् षोडश
दंतींद्रांश्चददौ एकदाराजाधारानगरेविचरन् कचिद्धि
वालयेप्रसुप्तंपुरुषद्वयमपश्यत् तयोरेकोविगतनिद्रो
वक्ति अहोत्वंममास्तरासन्नएव कस्त्वंप्रसुप्तोसिजा
गर्षिनोवा ततस्त्वपरआह विप्रप्रणतोस्मि अहमपि
ब्राह्मणपुत्रः त्वमत्रप्रथमरात्रौशयानंवीक्ष्यप्रदीपे
कमंडलूपवित्रादिभिर्ब्राह्मणंज्ञात्वा भवदास्तरास
न्नएवाहंप्रसुप्तः इदानींत्वद्गिरमाकर्ण्यप्रबुद्धोस्मि
प्रथमःप्राह वत्सयदित्वंप्रणतोसि ततोदीर्घायुर्भव
वद कुतआगम्यते किंतेनाम अत्रचकिंकार्यंद्वितीयः
प्राह विप्रभास्करइतिनाम पश्चिमसमुद्रतीरेप्रभास

तीर्थसमीपेवसतिर्ममतत्र भोजस्यवितरणंबहुभिःव्या
वर्णितंततोयाचितुमहमागतः त्वंममवृद्धत्वात्पितृक
ल्पोसि त्वमपिवद स आह वत्सशाकल्यइति मे नामम
या एकशिलानगर्या आगम्यते भोजंप्रतिद्रविणाश
यावत्सत्वयानुक्तमपिदुःखंत्वयिज्ञायते कीदृशंतद्व
द ततोभास्करःप्राह तातकिंब्रवीमिदुःखं श्लोकः क्षु
त्क्षामाःशिशवःशवाइवभृशांमंदाशयाबांधवालिप्ता
जर्झरघर्घरीजतुलवैर्नोमांतथाबाधते गेहिन्यात्रुटितां
शुकंघटयितुंकृत्वासकाकुस्मितंकुप्यंतीप्रतिवेशमलो
कगृहिणीसूचिंयथायाचिता राजाश्रुत्वासर्वाभरणा
न्युत्तार्यतस्मैदत्वाप्राह भास्करसीदंत्यतीवतेबालाः
झटितिदेशंयाहि ततःशाकल्यःप्राह अत्युद्धृताचक्र
मतौ दलितोलिवर्गः क्रोडीकृताबलवताबलिराज ल
क्ष्मीः एकत्रजन्मनिकृतंयदनेनयूनाजन्मत्रयेतदक
रोत्पुरुषःपुराणः ततोराजाशाकल्यायलक्षत्रयंदत्त
वान् अन्यदाराजा मृगयारसेन विचरन् तत्रपुरस्स-
मागतहरिण्यां बाणेनविद्धायामपि विक्ताशयाकोपि
कविराह श्रीभोजेमृगयांगतेपिसहसा चापेसमारो
पितेप्याकर्णांतगतेपिमुष्टिगलितेबाणेंगलग्नेपिच
स्थानान्नैवपलायितंनचलितंनोत्कंपितंनोत्प्लुतंमृग
यामद्वशकंकरोतिदयितंकामोयमित्याशया राजा
तस्मैलक्षत्रयमयच्छति अन्यदासिंहासनमलंकु

र्गणे श्रीभोजनृपतौ द्वारपाल आगत्य आह देवज्ञा न्हवीनीरवासिनी काञ्चनहृद्ब्राह्मणी विदुषी द्वारि तिष्ठति राजा प्रवेशय तत आगच्छंती राजा प्रणम ति सा तं चिरंजीवेत्युक्त्वाह श्लोकः भोजप्रतापा ग्निरपूर्व एव जागर्ति भूभृत्कटकस्थलीषु यस्मिन्प्र विष्टे रिपुपार्थिवानां तृणानि रोहंति गृहांगणेषु राजा तस्यै रत्नपूर्णकलशं प्रयच्छति ततो लिखति भांडा रिकः भोजेन कलशो दत्तस्सुवर्णमणिसंभृतः प्रताप स्तुतितुष्टेन हृद्धायै राजसंसदि अन्यदा दूरदेशा दा गतः कश्चिच्चोरो राजानं प्राह देव सिंहलदेशं मया कांचनचामुंडालये राजकन्या दृष्टा सा च मां आह श्री मालवदेशे देवस्य महिमानं वक्तुं यः श्रुतं त्वमपि व देति पप्रच्छ मया च तस्या देवगुणा व्यावर्णिताः सा चात्यंततोषाच्चंदनतरोर्निरूपमगर्भखंडं दत्वा य थास्थानं प्रपेदे देवगुणाभिवर्णनप्रासंन दत्तद्गृहाण एतत्प्रसूतपरिमलभरणे भृंगा भुजंगाश्च समायां ति राजा तद्गृहीत्वा तुष्टस्तस्मै लक्षं दत्तवान् ततो दामोदरकविस्तन्मिषेण राजानं स्तौति श्लोकः श्री मच्चंदनवृक्ष संति बहवस्ते शाखिनः कानने येषां सौ रभमात्रकं निवसति प्रायेण पुष्पश्रिया प्रत्यंगं सुकृ तेन तेन शफचिनाख्यातः प्रसिद्धा स्तनायोसौ गंधगु णस्त्वया प्रकटितः क्वासाविह प्रेक्ष्यते राजा स्वस्क

तिंसुध्यालक्षंददौ ततोद्वारपालआगत्यप्राह देवकी
चित्सूत्रधारीस्त्री द्वारिवर्तते राजाप्रवेशय ततस्सा
गत्य राजानंप्रणिपत्याह श्लोकः बलिःपातालनिल
योधःकृतश्चित्रमत्रकिं अधःकृतोदिवस्थोपिचि
त्रंकल्पद्रुमस्त्वया राजातस्यै प्रत्यक्षरं लक्षंददौ
ततःकदाचिन्मृगयापरिश्रांतःराजाक्वचित्सहकार
तरोरधस्तात्तिष्ठतिस्मतत्रमल्लिनाथाख्यकविराग
त्यप्राह श्लोकः शाखाशतशतवितताःसंतिकि-
यंतोनकाननेतरवः परिमलभरमिलदलिकुलदलि
तदलाःशाखिनोविरलाः ततोराजातस्मैहस्तवलयं
ददौ तत्रैवआसीनेराज्ञिकोपि विद्वानागत्यस्वस्ती
त्युक्त्वाप्राह राजन् काशीदेशमारभ्य तीर्थयात्रया
परिभ्रामतेक्षीणदेशवासिनामया राजा त्वादृशां
तीर्थवासिनांदर्शनात्कृतार्थोस्मि सआह वयंमां
त्रिकाश्च राजाविप्रेषुसर्वंसंभाव्यते राजापुनःप्राह
विप्रमंत्रविद्यया यथापरलोके फलप्राप्तिः तथाकि
मिहलोकेप्यस्ति विप्रः राजन् सरस्वतीचरणारा
धनाद्विद्यावाप्तिर्विश्वविदिता परंधनावाप्तिर्भा-
ग्याधीना श्लोकः गुणाःखलुगुणाएवनगुणा भू
तिहेतवः धनसंचयकर्तृणिभाग्यानिपृथगेवहि दे
वविद्यागुणाएव लोकानांप्रतिष्ठायैभवंति नतुके
वलंसंपदः श्लोकःदेव आत्मायत्तेगुणग्रामेनैर्गु

एवंवचनीयता देवायत्तेषु विसेषु पुंसां कानाम वा-
च्यता देवमंत्राराधनेनाप्रतिहताशक्तिः स्यात् देव
एवंकुतूहलं अस्य मयास्य शिरसि करो निधीयते
स सरस्वती प्रसादेन अस्खलित विद्याप्रसारस्स्या
त् राजाप्राह स्रुमते महतीदेवताशक्तिः ततो राजा
काम पि दासीमाकार्य विप्रं प्राह द्विजवर अस्या वे-
श्यायाः शिरसि करं निधे हि विप्रस्तस्याः शिरसि क
रं निधाय तां प्राह देवि यद्राजाज्ञापयति तद्वद ततो दा
सी प्राह देवाहमद्य समस्त वाङ्मयजातं हस्तामलक
वत्पश्यामि देवादिश किं वर्णयामि ततो राजा पुरः
खड्गं वीक्ष्य प्राह खड्गमेव्यावर्णयेति दासी प्राह.
श्लोकः धाराधरस्त्वदसिरेष नरेंद्र चित्रं वर्षति वैरव
निताजनलोचनानि कोशेन संततमसंगतिरा हव
स्य दारिद्र्यमभ्युदयति प्रति पार्थिवानां राजा तस्यै
रत्नकलशाननर्घ्यान् पंच ददौ ततस्तस्मिन् क्षणे कु
तश्चित् पंच कवयः समाजग्मुः तानवलोक्य ईर्षाद्वि
च्छायमुखं राजानं दृष्ट्वा महेश्वर कविः वृक्षमिषेणा
ह श्लोकः किं जातोसि चतुष्पथे घनतरच्छायोसि
किं छायया छन्नश्चेत्फलितोसि किं फलभरैः पू
र्णोसि किं सन्नतः हे सद्वृक्ष सहस्व संप्रति चिरं शाखा
शिखाकर्षण क्षोभामोटनभंजनानि जनतः स्वैरं
वदुश्चेष्टितैः ततो राजा तस्मै लक्षं ददौ ततस्तो द्विज

वराः पृथक्पृथगाशीर्वचनमुदीर्य्ययथाक्रमंराजाज्ञ
याकंबलउपविश्यमंगलंचक्रुः ततः एकःपठति.
श्लोकः कूर्मःपातालगंगापयसिविहरतांलत्तदीरू
दमुस्तामादत्तामादिपोत्रीशिथिलयतुफणामंड
लंकुंडलींद्रः दिङ्मातंगामृणालीकवलनकलनां
कुर्वतांपर्वतेंद्राःसर्वेस्वैरंचरंतुत्वयिवह तिविश्वंभो
जदेवीधरित्रीं राजाचमत्कृतःतस्मैशताश्वान्ददौ
ततो भांडारिकोलिखति क्रीडोद्यानेनरेंद्रेणशतम
श्वामनोजवाः प्रदत्ताः कामदेवायसहकारतरोरधः
ततःकदाचिद्भोजोविचारयतिमत्समस्सहशोवदान्यः
कोपिनास्तीति तद्गर्वंविदित्वा मुख्यामात्यो विक्र
मार्कस्यपुण्यपत्रं भोजायप्रदर्शयामास भोजस्त
त्रपत्रेकिंचित् प्रस्तावमपश्यत् तथाहिविक्रमार्कः
पिपासयाप्राह स्वच्छं सज्जनचित्तवल्लघुतरंदीना
र्त्तिवच्छीतलं पुत्रालिंगनवत्तथैव मधुरंतद्वाल्यसं
जल्पवत् एलोशीरलवंगचंदनलसत्कर्पूरकस्तूरि
काजातीपाटलिकेतकैःसुरभितंपानीयमानीयतां
ततोमागधःप्राह वल्कोभोजसरस्वत्यभिवसति
सदाशोणएवाधरस्तेबाहुः काकुत्स्थवीर्यस्मृतिक
रणपटुर्दक्षिणास्तेसमुद्रः वाहिन्यःपार्श्वमेताः क
थमपिभवतोनैवमुंचंत्यभीक्ष्णंस्वच्छेचित्तेकुतो
भूत्कथयनरपतेस्तेंबुपानाभिलाषः ततोविक्रमा-

र्कः प्राह तथाहि अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ता
फलानां तुलाः पंचाशन्मधुगंधमत्तमधुपाः क्रोधोद्धताः सिं
धुराः अश्वानामयुतं प्रपंचचतुरं वारांगनानां शतं दत्तं पांड्य
नृपेण यौतकमिदं वैतालिकायार्प्यतां ततो भोजः प
[illegible] चरितं दृष्ट्वा निजगर्वं तत्याज
ततः कदाचि[illegible] राजा [illegible] देवालये
शीतार्त्तब्राह्मणमिदं पठंतमवलोक्य स्थितः शीतेनाध्यु
षितस्य माघजलवच्चिंतार्णवे मज्जतः शांताग्नेः स्फुटि
ताधरस्य धमतः क्षुत्क्षामकुक्षेर्मम निद्रा क्वाप्यवमानि
तेव दयिता संत्यज्य दूरं गता सत्पात्रप्रतिपादितेव क
मला नो हीयते शर्वरी इति श्रुत्वा राजा प्रातस्तमाहूय
पप्रच्छ विप्र पूर्वेद्युः रात्रौ त्वया दारुणः शीतभारः कथं
सोढः विप्र आह रात्रौ जानुर्दिवा भानुः कृशानुः संध्य
योर्द्वयोः एवं शीतं मया नीतं जानुभानुकृशानुभिः
राजा तस्मै स्वर्णकलशत्रयं प्रादात् ततः कविः स
जानं स्तौति धारयित्वा त्वयात्मानं महात्यागधनाधु
ना मोचिता बलिकर्णाद्याः स्वयशोगुप्तकर्मणः राजात
स्मै लक्षं ददौ एकदा क्रीडोद्यानपाल आगत्य एकमिक्षु
दंडं राज्ञः पुरो मुमोच तं राजा करे गृहीतवान् त
तो मयूरकविः नितांतपरिचयवशात् आत्मनि
राज्ञा कृतामवज्ञां मनसि निधाय इक्षुमिषेणाह
कांतोसि नित्यमधुरोसि रसाकुलोसि किंचासि पंचशर

कार्मुकमद्वितीयं इक्षोतवास्तिसकलं परमेकमूनं यत्सेवितोम्बुजसिनीरसतांक्रमेण॥ राजा कविहृदयं ज्ञात्वा मयूरं संमानितवान् ततः कदाचिद्रात्रौ सौधोपरि क्रीडापरो राजाशशांकमालोक्याह श्लोकः यदेतच्चंद्रांतर्जलदलवलीलांवितनुतेतदाचष्टे लोकः शशकइतिनोमांप्रतितथा ततश्चाधोभूसौधांतरं प्रविष्टः कश्चिच्चोरश्चाह श्लोकः अहं तिंदुमन्येत्वदरिविरहाक्रांततरुणीकटाक्षोल्कापातव्रणकणकलंकांकिततनुं राजा तच्छ्रुत्वाप्राह अहो महाभागस्त्वमर्धरात्रे कोशगृहमध्ये तिष्ठसीति स आह देव अभयंनोदेहीति राजा तथेति ततो राजानं सचोरः प्रणम्य स्ववृत्तांतमकथयत् तुष्टो राजा चोराय दशकोटि सुवर्णस्याष्टौ मत्तांश्च गजेंद्रांश्च ददौ ततः कोशाधिकारी धर्मपत्रे लिखति श्लोकः तदस्मै चोराय प्रतिनिहतमृत्युप्रतिभिये प्रभुः प्रीतः प्रादादुपरितनपादद्वयकृते सुवर्णानां कोटीर्दश दशनकोटिक्षतगिरीन्गजेंद्रानप्यष्टौ मदमुदितकूजन्मधुलिहः ततः कदाचित् द्वारपाल आगत्य प्राह देव कौपीनावशेषो विद्वान्द्वारि वर्ततइति राजाप्रवेशयेति ततः प्रविष्टः सकविर्भोजमालोक्य अद्यमेदारिद्र्यनाशोभविष्यतीतिमत्वा तुष्टो हर्षाश्रूणि मुमोच राजातमालोक्यप्राह कवे किं रोदिषीति ततः

कविराह राजन् आकर्णय मद्गृहस्थितिं श्लोकः
अर्थे लाजा उच्चैः पथि वचनमाकर्ण्य गृहिणी शिशोः
कर्णौ यत्नात्सुपिहितवती दीनवदना मयि क्षी-
णोपाये यदकृत दृशावश्रुबहुले तदंतःशल्यं मे त्वम
सि पुनरुद्धर्त्तुमुचितः राजा शिवशिव कृष्ण कृष्णेत्यु
दीरयन् प्रत्यक्षरं लक्षं दत्वा प्राह सुकवे त्वरितं गच्छ
गेहं त्वद्गृहिणी खिन्नाभूदिति ततः कदाचिन्मृग
यापरिश्रांतो राजा कस्यचिन्महावृक्षस्य छायामा
श्रित्य तिष्ठति स्म तत्र शाम्बदेवो नाम कविः कश्चिदा
गत्य राजानं वृक्षमिषेणाह श्लोकः आमोदैर्मरु
तो मृगाः किसलयोल्लासैस्त्वचा तापसाः पुष्पैः षट्च
रणाः फलैः शकुनयो धर्मार्दिताश्छायया स्कंधैर्गंध
गजास्त्वयैव विहिताः सर्वे कृतार्थास्ततस्त्वं विश्वोप
कृतिक्षमोसि भवता भग्नाः परेऽन्ये द्रुमाः किंच श्लो
कः अविदितगुणापि सत्कविभणितिः कर्णेषु वम
ति मधुधारां अनधिगतपरिमलापि हि हरति दृशं
मालतीमाला ताभ्यां श्लोकाभ्यां चमत्कृतो राजा
प्रत्यक्षरं लक्षं ददौ अन्यदा श्रीभोजः श्रीमहेश्वरं
नंतुं शिवालयमभ्यगात् तदा कोपि ब्राह्मणो राजा
नं शिवसन्निधौ प्राह देव श्लोकः अर्धं दानववै-
रिणा गिरिजयाप्यर्धं शिवस्याहृतं देवेत्थं जगतीत
ले पुरहराभावे समुन्मीलति गंगा सागरमंबरं शशि

कलानागाधिपः क्ष्मातलं सर्वज्ञत्वमदीश्वरत्वमगम त्वांभांतभिक्षाटनं राजा अक्षरलक्षं ददौ ततः कदाचिद्द्वारपाल आगत्य प्राह देव कोपि विद्वान्द्वारि तिष्ठतीति राजा प्रवेशयेति ततः प्रविष्टो विद्वान् पठति श्लोकः क्षणमप्यनुगृण्हाति यं दृष्टिस्तेनुरागिणी ईर्ष्ययेव त्यजत्याशु तं नरेंद्र दरिद्रता राजा लक्षं ददौ पुनरपि पठति कविः केचिन्मूलाकुलाशाः कतिचिदपि पुनः स्कंधसंबंधभाजश्छायां केचित्प्रपन्नाः प्रपदमपि परे पल्लवानुन्नयंति अन्ये पुष्पाणि पाणौ दधति तदपरे गंधमात्रस्य पात्रं वाग्वल्याः किंतु मूढाः फलमहह हर्नाह्यहो पुष्पमप्युत्सहंते एतदाकर्ण्य बाणः प्राह परिच्छिन्नस्वादोमृतगुडमधुक्षौद्रपयसां कदाचित्साभ्यासाद्भजति ननु वैरस्यमधिकं प्रियाबिंबोष्ठे वा रुचिरकविवाक्येप्यनवधिर्नवानंदः कोपि स्फुरति तु रसोसौ निरुपमः ततो राजा लक्षं दत्तवान् ततः कदाचित् सिंहासनमलंकुर्वाणे श्रीभोजे द्वारपाल आगत्य प्राह देव वाराणसीदेशादागतः कोपि भवभूतिनामकविः द्वारि तिष्ठतीति राजा प्राह प्रवेशयेति ततः प्रविष्टः सोपि सभामगात् ततः सभ्याः सर्वे तदागमनेन तुष्टा अभवन् राजा च भवभूतिमेव ख्यापितिस्म स च स्वश्लोकं चुक्रोश तदाज्ञयोपविष्टः भवभूतिः प्राह देव नानीयंते मधुनि मधुपाः

पारिजातप्रसूनैर्नोपेक्ष्यंते तुहिनरुचिनाचंद्रिका
यांचकोराः अस्मद्वाङ्माधुरिमधुरसापद्यपूर्वावता
राःसोल्लासाः स्युःस्वयमिह बुधाःकिंसुधाभ्यर्थना-
भिःनास्माकंशिबिकानकापिकटकाद्यालंक्रिया
सत्क्रियानोतुंगस्तुरगोनकश्चिदनुगोनैवांबरंसुंदरं
किंतुक्ष्मातलवर्त्यशेषविदुषांसाहित्यविद्याजुषां
चेतस्तोषकरीशिरोनतिकरीविद्यानवद्यास्तिनः इत्या
कर्ण्यबाणःपंडितपुत्रःप्राह आः पापधराधीशस
भायामहंकारंमाकृथाः श्लोकाः निःश्वासोपिन
निर्यातिबाणे हृदयवर्त्मनि किंपुनःप्रकटाटोपप
दबद्धासरस्वती ततोभवभूतिः पराभवमसहमानः
प्राह हटादाकृष्टानांकतिपयपदानांरचयिताजनः
स्पर्धालुश्चेदहहकविनावश्यवचसा भवेदद्यश्वो
वाकिमिहबहुनापापिनिकलौ घटानांनिर्मातुस्त्रि-
भुवनविधातुश्चकलहः पुनराह कालिदासकवेर्वा
णीकदाचिन्मादृशासह कलयत्यर्थसाम्यंचेद्भीता
भीतापदेपदे ततःकालिदासःप्राह सखेभवभूते
महाकविरसि अत्रकिमुवक्तव्यं श्लोकः एषाधारे
द्रपरिषन्महापंडितपंडिता आवयोरंतरंवेत्ति रा
जाचाशिवसन्निभः तच्छ्रुत्वाराज्ञाप्राह युवाभ्या
रत्यंतो वर्णनीयइति भवभूतिःमुक्ताभूषणमिंदु
बिंबमजनिव्याकीर्णतारंनभःस्मारंचापमपेतचापलमभू

दिंदोधैरमुद्रिते व्यालीनं कलकंठमंदरणितं मदानिले
संदितं निष्पंदस्तवकाच चंपकलता जातं न जाने ततः
ततः कालिदासः प्राह खिन्नं मंडलमैंदवं विलुलितं स्र
ग्भारच्छं तमः प्रागेव प्रथमानकेतकशिखालीलायितं
स्मितं शांतं कुंडलतांडवं कुवलयद्वंद्वं तिरोमीलितं
वीतं विद्रुमसीत्कृतं नहि ततो जाने किमासीदिति रा
जा कालिदासं प्राह सुकवे भवभूतिना सह साम्यं तु
व न वक्तव्यं भवभूतिराह देव किमिति वारयसि राजा
सर्वप्रकारेण कविरसि ततो बाणः प्राह राजन् भवभू
तिः कविरेव कालिदासो वक्तव्यो वा राजा बाण कवेः का
लिदासः कविर्न किंतु पार्वत्याः कश्चिदवतारोपुरुषावता
र एव ततो भवभूतिराह देव किमत्र प्राशस्त्यं भाति रा
जा प्राह भवभूते किमु वक्तव्यं प्राशस्त्यं कालिदास
श्लोके यतः केतकशिखालीलायितं स्मितमिति
पठितं ततो भवभूतिराह देव पक्षपातेन वदसीति
ततः कालिदासः प्राह देव अपख्यातिर्मा भूत् भुवनेश्व
री देवतालयं गत्वा तत्सन्निधौ तां पुरस्कृत्य धरायां शो
धनीयं स्यात् ततो भोजः सर्वकविवृंदवंदितस्सन् भुव
नेश्वरी देवालयं प्राप्य तत्र तत्सन्निधौ भवभूतिहस्ते
धटं दत्वा श्लोकद्वयं च तुल्य पत्रद्वये लिखित्वा तुला
यां मुमोच ततो भवभूतिभागलघुत्वादूर्ध्वं तदुन्नतिं ज्ञा
त्वा देवी भक्तपराधीना स्वावसितत्पौरपत्रे प्राक्षिपदिति

स्वावतंस कल्हार मकरंदवासकरनखाग्रेणगृहीत्वा
भवभूतिपत्रेनिक्षेप ततःकालिदासःप्राह अहोमे सौ
भाग्यंममच भवभूते भ णितं धरायामारोप्यप्रति
फलतितस्यांलधिमनि गिरांदेवीसद्यः श्रुतिकलि
तकल्हारकलिकामधूलीमाधुर्यंक्षिपतिपरिपूर्त्यैभग
वती ततःकालिदासपादयोः पततिभवभूतिःराजातंच
विशेषज्ञंमनुतेस्म ततोराजा भवभूतिकवयेशतमत्तग
जानुददौ अन्यदाराजा धारानगरे रात्रावेकाकीविचरन्
कांचनस्वैरिणींसंकेतंगच्छंतीं दृष्ट्वा पप्रच्छ देविकाल
मेकाकिनीमध्यरात्रौक्वगच्छसीति ततश्चतुरास्वैरि
णीसातं रात्रौविचरंतंश्रीभोजंनिश्चित्यप्राह श्लोकः
त्वत्तोपिविषमोराजन्विषमेषुःक्षमापते शासनंयस्यरु
द्राद्यादासवन्मूर्ध्निकुर्वते ततस्तुष्टोराजादोर्दंडौ दादा
यअंगदंवलयंचतस्यैदत्तवान्साचयथास्थानं प्राप
ततोवर्त्मनिगच्छन् क्वचिद्गृहेएकाकिनीं रुदतींनारींदृ
ष्ट्वाकिमर्थमर्धरात्रौरोदितिकिंदुःखमेतस्याइतिविचा
रयितुमेकमंगरक्षकंप्राहिणोत् ततोंगरक्षकःपुनराग
त्यप्राह देवमयापृष्टःयदाह तच्छृणु हृष्टोमत्पतिरेष
मेचकगतःस्थूणावशेषंगृहं कालोयंजलदागमःकुश
लिनीवत्सस्यवार्तापिनो यत्नात्संचिततैलबिंदुघटिका
भग्नेतिपर्याकुलादृष्ट्वा गर्भभरालसांनिजवधूंश्वश्रूश्चि
रंरोदितिततःकृपावारिधिः क्षोणिपालःतस्यैलक्षंददौ

दौ। अन्यदा कौंकणदेशवासी विप्रः राज्ञे स्वस्तीत्युक्त्वा
प्राह श्लोकः शुक्तिद्वयपुटे भोजयशोब्धौ तवरोदसी
मन्येतदुद्भवंमुक्ताफलंशीतांशुमंडलं राजा तस्मै ल
क्षं ददौ अन्यदा काश्मीरदेशात्कोपि नाघशघो राज नि
कटस्थकवीन् कनकमाणिक्यपट्टदुकूलालंकृतान्
आलोक्य राजानमाह नोपाणीवरकंकणक्वणयुतौ
नोकर्णयोःकुंडले शुभ्यत्क्षीरधिदुग्धमुग्धमहसोनो
वाससीभूषणं दंतस्तंभविकासिकानशिबिकानाश्वो
पिविश्वोन्नतोराजन्राजसभासभाषितकलाकोश
स्यमेवास्तिनः ततस्तस्मै राजा लक्षं ददौ अन्यदा राजारा
त्रौचंद्रमंडलंदृष्ट्वा तदंतस्थकलंकंवर्णयतिस्म अंकंके
पिशशंकिरेजलनिधेःपंकंपरेमेनिरेसारंगंकतिचिच्चसंज
गदिरेभूच्छायमैच्छन्परे इतिराजापूर्वार्धंलिखित्वाका
लिदासहस्तेददौ ततःसतस्मिन्नेवक्षणेउत्तरार्धंलिख
तिकविः इंदौयद्दलितेंद्रनीलशकलश्यामंदरीदृश्यते
तत्सांद्रंनिशिपीतमंधतमसंकुक्षिस्थमाचक्ष्महे.
राजाप्रत्यक्षरलक्षंमुत्तरार्धस्यदत्तवान् ततःराजाका
लिदासकवितापद्धतिं वीक्ष्यचमत्कृतःपुनराहसखे
अकलंकंचंद्रमसंत्वंवर्णयेति ततःकविःपठति ल
क्ष्मीक्रीडातडागोरतिधवलगृहंदर्पणोदिग्वधूनांपुष्पं
श्यामालतायास्त्रिभुवनजयिनोमन्मथस्यातपत्रं पिं
डीभूतंहरस्यस्मितममरधुनीपुंडरीकंमृगांकोज्योत्स्नापी

पृथ्वापीजयतिसितपृषत्तारकागोलकस्य राजाप्र
नःप्रत्यक्षरलक्षंददौ एकदाकश्चिद्दूरदेशादागतःवीण
कविराह तर्कव्याकरणाध्वनीनामधिषणोनाहंनसाहित्य
विन्भोजानामिविरिंचिप्रथावाक्यरचनाचातुर्यमत्यद्भुतं
वीकापिविरिंचिवल्लभसुतापाणिस्थवीणाकलक्वण
भिन्नरवंतथापिकिमपिब्रूतेसुरवस्थामस राजातस्मैलक्ष
ददौ बाणःतस्यकुण्ठितप्रबंधंश्रुत्वाप्राह देव मातंगीमि
माधुरींध्वनिविदोनैवस्पृशंत्युत्तमांव्युत्पत्तिंकुलकन्य
कामिवरसोन्मत्तानपश्यंत्यमी कस्तूरीघनसारसौरभसु
हृद्व्युत्पत्तिमाधुर्ययोर्योगःकर्णरसायनंसुकृतिनः क
स्यापिसंपद्यते अन्यदाराजासीतांप्रातःप्राह देविप्रभा
तंव्यावर्णयेतिसीताप्राह विरलविरलास्थूलास्ताराःक
लाविवसज्जनाःमनइवमुनेस्सर्वत्रैवप्रसन्नमभून्न
भःअपसरतिचध्वांतंचित्तात्सतामिवदुर्जनःव्रजतिचनि
शाक्षिप्रंलक्ष्मीर्निरुद्यमनाइवराजालक्षंददौ कालिद
संप्राह सखेसुकवे त्वमपि प्रभातंव्यावर्णयेतिक
लिदासःअभूत्प्राचीपिंगारसपतिरिवप्राश्यकनकं ग
तच्छायश्चंद्रोबुधजनइवग्राम्यसदसि क्षणात्क्षीण
स्तारानृपतयइवानुद्यमपरानदीपाराजंतेविनयरहि
तानामिवगुणाःराजातस्मैप्रत्यक्षरलक्षंददौ अन्यदाद्वार
पालआगत्यप्राह देवकापिमालाकारपत्नीद्वारितिष्ठति
तिराजाप्रवेशयेति ततःप्रवेशितासाचनमस्कृत्यपठ

ति समुन्नतघनस्तनस्तबककुंबितुंबीफलक्कणन्मधुरवी
णयाविबुधलोककोलाहलभुवा त्वदीयमुपगीयतेहरकिरीट
कोटिस्फुरत्तुषारकरकंदलीकिरणपूरगौरंयशः रा
जा अहो महती पदपद्धतिरितितस्याः प्रत्यक्षरलक्षं
ददौ अन्यदा रात्रौ राजा धारानगरे विचरन् कस्यचि
द्गृहे कासपिकामिनी मुसलरवलपरायणां ददर्श रा
जा तांतरुणीं पूर्णचंद्राननां सुकुमारांगीं विलोक्य
तत्करस्थं मुसलंमाह हेमुसल एतस्याःकरपल्लव
स्पर्शेनापित्वयि किसलयंनासीत् तर्हि सर्वथा का
ष्ठमेवत्वमिति ततो राजा एकं चरणंपठतिस्म श्लोकः
मुसलकिसलयंते तत्क्षणाद्यन्नजातं ततो राजाप्रा
तस्सभायांसमागतं कालिदासंवीक्ष्य मुसलकिस
लयंते तत्क्षणाद्यन्नजातं इतिपठित्वा सुकवेस्त्वंच
रणत्रयं पठेत्युवाच ततः कालिदासः प्राह जगति
विदितमेतत्काष्ठमेवासिनूनं तदपिचकिलसत्यं-
का ननेवर्धितोसि नवकुवलयनेत्रीपाणिसंगो
त्सवेस्मिन्मुसलकिसलयंते तत्क्षणाद्यन्नजातं त
तः राजा चरणत्रयस्य प्रत्यक्षरं लक्षंददौ अन्यदारा
जा दीर्घकालं जलकेलींविधाय परिश्रांतस्तत्तीरस्थ
तरुनिदर्पिच्छायामधिशयानः तत्र कश्चित्कविरागत्य
प्राह श्लोकः छन्नंसैन्यरजोभरेणभवतःश्रीभोजदे
वक्षमासारत्वादक्षिणदक्षिणाक्षितिपतिःप्रेक्ष्यांतरिक्षं

क्षणात् निःशंकोनिस्त्रपोनिरनुगोनिर्बंधवोनिः
स्नेहोनिस्त्रीकोनिरपत्यकोनिरनुजोनिर्हार्दकोनिर्ग
तः किंच श्लोकः अकांडधृतमानसव्यवसितोत्स
वैस्सारसैरकांडपटुतांडवैरपिशिखंडिनांमंडलैः
दिशस्समवलोकिताः सरसनिर्भरप्रोल्लसद्भव
त्पृथुवरूथिनीरजनिभूरजश्यामलाः ततोराजालक्ष
द्वयंददौ तदानीमेव तस्यशाखायामेकं काकंरटंतं
प्रेक्ष्य कोकिलं चान्यशाखायां कूजंतंवीक्ष्य देवजय
नामाकविराह श्लोकः नोचारुचरणौनचापिचतुरा
चंचूर्नवाच्यंवचोनोलीलाचतुरागतिर्नचशुभःपक्षः
प्रोग्रहोधतव क्रूरक्रेंकृतिनिर्भरागिरमिह त्वंकाक
यत्नाद्दिरन्मूर्खाश्च समल्लज्जसेप्ययसहृशंपांडि
त्यमुन्मादयन् ततःएनांदेवजयकविना काकमिषे
णविरचितंस्वगर्हणांमन्यमानस्तत्स्यधातुःहरिश
र्मानामकविःकोपेनेर्ष्यापूर्वंमाह श्लोकः तुल्यवर्ण
च्छदैःकृष्णःकोकिलैस्सहसंगतः केनवाख्यायते
काकःस्वयंयदिनभाषते ततोराजातयोःहरि
शर्मदेवजययोःअन्योन्यवैरं ज्ञात्वामिथआलिंगना
दिवस्त्रालंकारादिदानेनचमित्रत्वंव्यधात् अन्यत्र
राजायानमारुह्यगच्छन् वर्त्मनिकंचित्तपोनिधिं
दृष्ट्वातंप्राह भवादृशानांदर्शनंभाग्याधत्तंभवतां
कस्थितिः भोजनार्थं केवाप्रार्थनाइतिततःसराज

वचनमाकर्ण्य तपोनिधिः आह. श्लोकः फलंस्वे
च्छालभ्यंप्रतिवनमखेदं क्षितिरुहां पयःस्थानेस्थाने
शिशिरमधुरंपुण्यसरितां. मृदुस्पर्शाशय्यासुललि
त लतापल्लवमयीसहंते संतापंतदपि धनिनांद्वारिकृ
पणाः राजन्वयं कमपिक्षाप्यर्थयामः नगृण्हीमश्चेतिरा
जातुष्टोनमति ततउत्तरदेशादागत्य कश्चिद्राजानंस्व
स्तीत्याह तंच राजापृच्छति विद्वन्कुत्रतेस्थानमितिवि
द्वानाह श्लोकः यत्रांबुनिंद्यत्यमृतं अंत्यजाश्च सुरेश्व
राः चिंतामणिश्च पाषाणास्तत्रमेवसतिःप्रभो. त
दा राजा लक्षंदत्वाप्राह काशीदेशेकाविशेषवार्तेति
सआह देवइदानीं काचिदद्भुतवार्ता तत्रलोकसु
खेन श्रुता देवादुःखेनदीना इतिराजा देवानां कु
तो दुःखं विद्वन् सचाह निवासः क्वाद्यनोदत्तोभो
जेन कनकाचलः इतिव्यग्रधियो देवाभोजवार्ते
तिसूचना ततोराजा कुतूहलोक्त्या तुष्टस्सन् तस्मै
पुनः लक्षंददौ ततोद्वारपालःप्राह देवश्रीशैलादा
गतः कश्चिद्विद्वान् ब्रह्मचर्यनिष्ठः द्वारिवर्ततइतिराजा
प्रवेशयेत्याह ततआगत्य ब्रह्मचारी चिरंजीवेतिव-
दति राजातंपृच्छति ब्रह्मन् बाल्यएवकलि का-
लानुरूपं किंनामव्रतं अन्वह सुवर्णासेन कु
शीसि कस्यचित् ब्राह्मणस्यकन्यां तुभ्यंदापयि-
ष्यामि त्वंचेद्गृहस्थधर्ममंगीकरिष्यसीति ब्रह्मचा

रीमाह देवत्वमीश्वरस्त्वयाकिमसाध्यं श्लोकः
सारंगाःसुहृदोगृहंगिरिगुहाशांतिःप्रियागेहिनी
वृत्तिर्वन्यलताफलैर्निवसनंश्रेष्ठंतरूणांत्वचः त्व-
द्ध्यानामृतपूरमग्नमनसांयेषामियंनिर्वृति स्तेषा
मिंदुकलावतंसयमिनांमोक्षेपिनोनस्पृहा राजाउ
त्थायपादयोः पतति आह च प्रसन्नः मयाकिं कर्त्त
व्यमिति सआह देववयं काशींजिगमिषवः ततए
कंविधेहि यत्त्वत्सदने पंडितवराः तान्सर्वानपिस
पत्नीकान् काशींप्रतिप्रेषय ततोहंगोष्ठीतःसः काशीं
गमिष्यामीति राजातथा चक्रे ततस्सर्वे पंडितवरा
स्तदाज्ञयाप्रस्थिताः कालिदासएकोनगच्छतिस्म
तदाराजाकालिदासंप्राह सुकवे त्वंकुतो नगतोसी
ति ततः कालिदासो राजानंप्राह देवसर्वज्ञोसितेषां
तितीर्थेषु बुधायेशंभोर्दूरवर्तिनः यस्यगौरीश्वरश्चि
त्तेतीर्थंभोजपरंहिसः ततोविद्वत्सुकाशींगतेषुराजा
कदाचित्सभायांकालिदासंपृच्छतिस्म कालिदा
स अद्य किमपिकृतंकिं त्वयेतिस आह मेरौमंदर
कंदरासुहिमवत्सानौमहेंद्राचले कैलासस्यशिला
तलेषुमलयप्राग्भारभागेष्वपि सह्याद्रावपितेषुते
षुबहुशोभोजश्रुतंतन्मयालोकालोकविचारचार
णगणैरुद्गीयमानंयशः ततश्चमत्कृतोराजाप्र
त्यक्षरलक्षंददौ ततः कदाचिद्राजानिरुद्दतनिर्गतं

कालिदासंच अनवरतवेश्यालंपटं ज्ञात्वाप्यचिंतय
त् अहह बाणमयूरप्रभृतयोमदीयामाज्ञांबभ्रुदधुः
अयंचवेश्यालंपटतयाममाज्ञांनाद्रियते किंकुर्म
इति ततोराजा सावज्ञंकालिदासमपश्यत् ततआ
त्मनिराज्ञोवज्ञांज्ञात्वा कालिदासः अल्लालदेशंग-
त्वा तद्देशाधिनाथंप्राप्यप्राह देवमालवेंद्रस्यभो
जस्यावज्ञया त्वद्देशंप्राप्तोहं कालिदासनामाकविरि
तिततोराजातमासने उपवेश्यप्राह सुकवे भोजस-
भाआइह्वागतैः पंडितैस्समुदितैः शतशस्तेमहिमा
सुकवेस्त्वांसरस्वतींवदंति ततःकिमपिपठेति ततःका
लिदासआह श्लोकः अल्लालक्षोणिपालत्वदहितन
गरे संचरंतीकिराती कीर्णान्यादायरत्नान्युरुतरखदि
रांगारशंकाकुलांगी क्षिप्त्वाश्रीखंडखंडंतदुपरिमु
कुलीभूतनेत्राधमंतीश्वासामोदानुपातैर्मधुकरनि
करैर्धूमशंकांबिभर्ति ततस्तस्मैप्रत्यक्षरलक्षंददौ
ततःकदाचिदल्लालराजा कालिदासंपप्रच्छ सुकवे
एकशिलानगरींव्यावर्णयेति ततःकविराह श्लोकः
अपांगपातैरपदेशपूर्वैरेणीदृशामेकशिलानगर्यां
वीथीषुवीथीषुविनापराधंपदेपदेशृंखलितायुवा
नः पुनश्चप्रत्यक्षरलक्षंददौ पुनश्चपठतिकविः
अंभोजपत्रायतलोचनानामंभोधिदीर्घास्विहदी
र्घिकासु समागतानांकुटिलैरपांगैरनंगबाणैःप्रह

तावुवानः पुनश्च अहो अल्लनृपः प्रत्यक्षरलक्षं ददौ।
वंतत्रैवस्थितः कालिदासः अत्रांतरे धारानगर्यां भोज
स्य द्वारपालः प्राह देवगुर्जरदेशात् माघनामा पंडित
वर आगत्य नगराद्बहिरास्तेतेनचस्वपत्नीराजद्वारि
षिताराजातांप्रवेशयेत्याह ततोमाघपत्नी प्रवेशित
साराजहस्ते पत्रंप्रायच्छत् राजातदादाय वाचयां
श्लोकः कुमुदवनमपश्रिश्रीमदंभोजखंडं त्यजतिमुद
मुलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः उदयमहिमरश्मिर्याति
शीतांशुरस्तंहतविधिनिहतानां ह्याविचित्रोविपाकः
इतिराजातदद्भुतंप्रभातवर्णनमाकर्ण्य लक्षत्रयं
त्वामाघपत्नीमाह मातरिदंभोजनायदीयतेप्रात
हंमाघपंडितंआगत्यनमस्कृत्यपूर्णमनोरथंकरिष्यामि
तिततःसातदादायगच्छंती याचकानांमुखात्स्वभर्तु
शारदचंद्रकिरणगौरान् गुणान् श्रुत्वा तेभ्यएवधनम
खिलंभोजदत्तंदत्तवतीमाघपंडितंस्वभर्तारमासाद्य
प्राहनाथराज्ञाभोजेनाहं बहुमानिताधनंसर्वं याचके
भ्यस्त्वद्गुणानाकर्ण्य दत्तवतीमाघःप्राह देविसाधु
कृतंपरमेते याचकाः समायांति किलतेभ्यः किंदेय
मितिततोमाघपंडितं वस्त्रावशेषं ज्ञात्वा कोप्यर्थी
प्राह श्लोकः आश्वास्यपर्वतकुलंतपनोष्मतप्तमु
द्दामदावविधुराणिचकाननानि नानानदीनदशतानि
चपूरयित्वारिक्तोसियज्जलदसैवतवोत्तमश्रीः इत्य

तदाकर्ण्य माघः स्वपत्नीमाह देवि श्लोकः अर्था न
संति न च मुंचति मां दुराशा त्यागे रतिं वहति दुर्ललितं म
नो मे याच्ञा च लाघवकरी स्ववधे च पापं प्राणाः स्वयं
व्रजति किं परिदेवितेन दारिद्र्यानलसंतापश्शांतस्सं
तोषवारिणा याचकाशाविघातांतर्दाहः केनो
पशाम्यतीति ततस्तदा माघपंडितस्य तामवस्थां
विलोक्य सर्वे याचकाः यथास्थानं जग्मुः एवं तेषु
याचकेषु यथायथं गच्छत्सु माघः प्राह श्लोकः व्रज
त व्रजत प्राणा अर्थिभिर्व्यर्थतां गते पश्चादपि च गंत
व्यं क्व सोऽर्थः पुनरीदृशः इति विलपन्माघपंडितः प
रलोकमगात् ततो माघपत्नी स्वामिनि परलोकं गते
सति प्राह श्लोकः सेवंते स्म गृहं यस्य दासवद्भूभुज
स्सदा स त्वभार्यासहायोऽयं म्रियते माघपंडितः त
तो राजा माघं विपन्नं ज्ञात्वा निजनगरात्प्रशातावृतः मौ
नी रात्राववंतमागात् ततो माघपत्नी राजानं वीक्ष्य
माह राजन्यतः पंडितवरस्त्वद्देशवासः परलोकम
गात् ततोऽस्य कृत्यशेषं सम्यगाराधनीयं भवतेति त
तो राजा माघं विपन्नं नर्मदातीरं नीत्वा यथोक्तविधि
ना संस्कारमकरोत् तत्र च माघपत्नी वन्हौ प्रविष्टा त
यो(?)पुत्रवत् सर्वं चक्रे भोजः ततो माघे दिवं गते राजा
शोकाकुलो विशेषेण कालिदासवियोगेन च पं
डितानां प्रवासेन कृशोऽभूद्दिने दिने बहुलपक्षश-

शिवतनोमात्यैर्मिलित्वाचिंतितं अस्मात्देशे कालिदासोवसति तस्मिन्नागते राजासुखीभविष्यतीतिए वंविचार्यमात्यैः पत्रंकिमपिलिखित्वातत् पत्रंचैकस्यामात्यस्यहस्ते दत्वा प्रेषितं सकालक्रमेणका लिदासमासाद्य राज्ञोमात्यैः प्रेषितोस्मीतिनत्वात पत्रंदत्तवान् ततस्तत्कालिदासोवाचयति श्लोकः नभवतिसभवतिनचिरंभवतिचिरंचेत्फलविसंवादी कोपःसत्पुरुषाणांतुल्यःस्नेहननीचानां सहकारेचिरंस्थित्वासलीलबालकोकिला तंहित्वाद्यान्यवृक्षेषुविचरन्नविलज्जसे कलकंठयथाशोभासहकारभवद्गिरः खदिरेवापलाशेवाकिंतथास्याद्विचारयेति ततःकालिदासःप्रस्थानेनभूपालसंपृच्छ्यमालवदेशमागत्यराज्ञःक्रीडोद्यानेतस्थौ ततोराजाचतत्रागतं ज्ञात्वा स्वयंगत्वा सहतापरिवारेण त मानीयसंमानितवान् ततःक्रमेणविद्वन्मंडलेनसभायांतेनसाभोजपरिषत् प्रागिवरेजे ततःसिंहासनमलंकुर्वाणंभोजं द्वारपाल आगत्यप्रणम्याह देवकोपिविद्वान् जालंधरदेशादागत्यद्वारीस्तइति राजाप्रवेशयेत्याह सचविद्वानागत्यसभायांतथाविधंराजानं जगन्मान्यान् कालिदासादीन् कविपुंगवान्वीक्ष्य बद्धजिव्हाइवाजायत सभायांकिमपि न तस्यमुखान्ननिस्सरति तदाराज्ञोक्तंविद्वान्किम

पिपठेति सआह आरनालगलदह शंकयामन्मुखा
दपगतासरस्वती तेनवैरिकमला कचग्रहव्यग्रहस्त
नकचित्वमस्तिमे राजातस्मैमहिषीशतंददौ अन्य
दाराजा कौतुकाकुलस्सीतामाह देवस्करजंपठेति
सीतामाह श्लोकः स्कुरतायनमस्तस्मैजगदानंद
हेतवे आनुषंगिफलंयस्यभोजराजभवादृशां त
तस्तुष्टोराजातस्यैहारंददौ ततोराजाचामरग्राहि
णींवेश्यामवलोक्य कालिदासमाह सुकवेवेश्या
मेनांवर्णयेति तामवलोक्य कालिदासःप्राह श्लो
कः कचभारात्कुचभारः कुचभाराद्भीतिमेतिकच
भारः कचकुचभाराज्जघनंकोयंचंद्राननेचम-
त्कारः भोजस्तुष्टस्सन्स्वयमपिपठति वदना
त्पदयुगलीयंवचनादधरश्चदंतपंक्तिश्च कचतः
कुचयुगलीयंलोचनयुगलंचमध्यतस्सतिसाति अ
न्यदाभोजोराजाधारानगरे एकाकी विचरन् कस्य
चिद्विप्रवरस्यगृहंगत्वा तत्रकांचनपतिव्रतांस्वांके
शयानांभर्तारमुद्वहंतींपश्यन् ततःतस्याःशिशु
रसुसोत्थितःज्वालायास्समीपमगच्छत् इयंच
पतिधर्मपरायणास्वपतिंनोत्थयामास ततःशि
शुर्वन्हौपततंनागृण्हत् राजाचाश्चर्यमालोक्या
तिष्ठत ततस्सा पतिधर्मपरायणा वैश्वानरमभ्य
र्थयत यज्ञेश्वरत्वंसर्वकर्मसाक्षी सर्वधर्मान्जा

नासि मां पतिधर्मपराधीनां शिशुमगृह्णतीं च जा
नासि ततो मदीयं शिशुमनु गृह्य त्वं दक्षः त्वं माद
हेति ततः शिशुः यज्ञेश्वरं प्रविश्य तेन च हस्तेन गृही-
त्वार्धघटिकापर्यंतं तत्रैवातिष्ठत् ततो धारोदीनू प्र
सन्नमुखश्च शिशुः सा च ध्यानारूढातिष्ठत् ततो
यदृच्छया समुत्थिते भर्तरि सा झटिति शिशुं जग्रा
ह तं च परमधर्ममालोक्य विस्मयाविष्टो नृपतिरा
ह अहो मम भाग्यं कस्यास्ति यदीदृश्यः पुण्यस्त्रि
योपि मन्नगरे वसंतीति ततः प्रातः सभायामाग
त्य सिंहासने उपविष्टः राजा कालिदासमाह सुक
वे महदाश्चर्यं मया पूर्वेद्युरात्रौ दृष्टमस्तीत्युक्त्वा रा
जा पठति श्लोकः हुताशनश्चंदनपंकशीतल इति
कालिदासस्तत्क्षणात्तं झटिति पठति श्लोकः
सुतं पतंतं प्रसमीक्ष्य पावके न बोधयामास पतिं प
तिव्रता तदाभवत्तत्पतिभक्तिगौरवात् हुताशन-
श्चंदनपंकशीतलः राजा च स्वाभिप्रायमालोक्य
विस्मितः तमालिंग्य पादयोः पतति स्म एकदा ग्री
ष्मकाले राजा अंतःपुरे विचरन् घर्मतापतप्तः आ
लिंगनादिकमकुर्वन् ताभिः सह सरससल्लापाद्युप-
चारमनुभूय तत्रैव सुप्तः ततः प्रातरुत्थाय रा
जा सभां प्रविष्टः कुतूहलात् पठति श्लोकः मरुदा
गमवार्तयापि शून्ये समये जाग्रति संप्रवृद्ध एव मद

भूतिराह श्लोकः उरगीशिशवेबुभुक्षवेस्वामादि
शत्पूत्कृतिमाननानिलेनराजामाभवभूतेल्लोकोक्ति
रसम्यगुक्तेति ततोपांगेनराजाकालिदासंपश्यति
ततस्सआह श्लोकः अबलासुविलासिनोन्वभूव
न्नयनैरेवनवोपगूहनानितदाराजास्वाभिप्रायज्ञ
त्वातुष्टःकालिदासंविशेषेणसम्मानितवान् अन्य
दामृगयापरवशोराजा अत्यंतमार्तःकस्यचित्सरो
वरस्यतीरेनिबिडच्छायस्यजंबूवृक्षस्यमूलमुपा
विशत् तत्रशयानेराज्ञिजंबोरुपरिबहुभिः कपि-
भिः जंबूफलानिसर्वाण्यपिचालितानितानिसश
ब्दंपतितानिपश्यन् घटिकामात्रंस्थित्वाश्रमंपरिहृतः
उत्थायतुरंगमवरमारुह्यागतःततस्सभायांराजापू
र्वानुभूतकपिचलितफलपतनरवमनुकुर्वन् समस्या
माह श्लोकः गुलुगुग्गुलुगुग्गुलु ततआह कालि
दासः श्लोकः जंबूफलानिपक्वानिपतंतिविमले
जले कपिकंपितशाखाभ्योगुलुगुग्गुलुगुग्गुलु राजातु
ष्टआह सुकवे अदृष्टमपिपरहृदयं कथंजानासिसा
क्षाच्छारदासीतिमुहुर्मुहुः पादयोःपततिस्म एकदा
धारानगरेप्रच्छन्नवेषःविचरन् कस्यचिद्वृद्धब्राह्मण
स्यगृहंराजा मध्यान्हसमये गच्छन् तत्रतिष्ठति
स्म तदावृद्धविप्रो वैश्वदेवंकृत्वा काकबलिंगण्हन्
गृहान्निर्गत्य भूमौजलशुद्धायांनिक्षिप्य काकमाव्ह

यतिस्मात महस्तविस्फालनेनदाहेतिशब्देनच का
काः समायाताः तत्रकश्चित्काकस्तारंरारटीति-
स्म तच्छ्रुत्वा तस्यलीतरुणीभीतेवहृंनिजोरसिनिधा
यअये मातइतिचक्रंद ततोब्राह्मणःप्राह प्रियेसा
धुशीले किमर्थंबिभेषीति साप्राह नाथ मादृशीनां
पतिव्रतास्त्रीणां क्रूरध्वनिश्रवणंसर्वथासाधुशीले
तथाभवेदेवेति विप्रआह ततोराजा तच्चरितंसर्वंदृष्ट्वा
व्यचिंतयत् अहोइयंतरुणी दुश्शीलानूनं यतोनि
व्याजंबिभेति स्वपातिव्रत्यंस्वयमेवकीर्तयतिचनू
नमियंनिर्भिन्नासती अत्यंतदारुणंकर्मरात्रौ करो
त्येव एवंनिश्चित्यराजातत्रैवरात्रावंतर्हित एवातिष्ठत्
अर्धनिशीथे भर्तरिसुप्तेसामांसपेटिकां वेश्याकरे
णवाहयित्वा नर्मदातीरमगच्छत् राजा स्वात्मानं
गोपयित्वानुगच्छतिस्म ततस्मानर्मदांप्राप्यतत्र
समागतानां ग्राहाणांमांसंदत्वा नदींतीर्त्वाअपर
तीरस्थेन शूलाग्रारोपितेनस्वमनोरमेण सहरमते
स्मतच्चरित्रंदृष्ट्वाराजागृहंसमागत्यप्रातस्सभायां
कालिदासमालोक्यप्राह सुकवेशृणु श्लोकः दिवा
काकरुताद्भीता ततःकालिदासआह श्लोकः रात्रौ
तरतिनर्मदां ततःतुष्टोराजापुनःप्राह श्लोकः त
वसंतिजलेग्राहाः ततःकविराह मर्मज्ञासैवसुंदरीत
तोराजाकालिदासस्यपादयोःपतति एकदाधारा

नगरे विचरन् वेश्यावीथ्यां राजा कंदुकलीला ततूवसां तङ्क्रमणवेगेन पादयोः पतितास्कवत् सा कांचनसुंदरीं दृष्ट्वा सभायामाह कंदुकं वर्णयंतु कवय इति तदा भव भूतिराह श्लोकः विदितं ननु कंदुक ते हृदयं प्रमदाध रसंगसलुब्ध इव वनिताकरतामरसाभिहतः पतितः पतितः पुनरुत्पतसि ततो वररुचिः प्राह श्लोकः ए कोपि त्रय इव भाति कंदुकोयं कांतायाः करतलभाग रक्तरक्तः भूमौ तच्चरणनखांशु गौरगौरः स्वस्थः स्स त्वयनमरीचिनीलनीलः ततः कालिदास आह श्लोकः पयोधराकारधरो हि कंदुकः करेण रोषादभि हन्यते मुहुः इतीव नेत्राकृतिभीतिमुत्पलं स्त्रियः प्रसादाय पपात पादयोः तदा राजा तुष्टः त्रयाणाम क्षरलक्षं ददौ विशेषेण च कालिदासं मदृष्टावतंस कुसुमपतंसबोद्धारं संमानितवान् ततः कदाचि- च्चित्रकर्मावलोकनतत्परः राजा चित्रलिखितं महा शेषं दृष्ट्वा सम्यग्लिखितमित्यवदत् तदा कश्चिच्छि वशर्मा नाम कविः शेषमि षेण राजानं स्तौति.

श्लोकः अनेकफणिनस्संति भेकभक्षणतत्पराः एक एव हि शेषोयं धरणीधरणक्षमः तदानीं राजा तदभिप्रायं ज्ञात्वा तस्मै लक्षं ददौ कदाचिद्धेमंत काले समागते ज्वलंतीं हसंतीं संसेवयन् राजा का लिदासं प्राह स्फुकवे हसंतीं वर्णयेति ततः स्फुकवि

राह कविर्मतिरिव बहुलोद्धारकघटितचक्रा प्रभातवे
लेव हरमूर्तिरिव हसंती भातिविधूमानलोपेता राजा
अक्षरलक्षंददौ एकदा भोजराजोंतर्गृहे भोगाद्दीस्तु
ल्यगुणाश्चतस्त्रोनिजांगना अपश्यत् तासुच कुंत-
लेश्वरपुत्र्यां पद्मावत्यां ऋतुस्नानं अंगराजस्य पु
त्र्यां चंद्रमुख्यां क्रमप्राप्तिं कमलनाम्न्यां चद्यूतपण
जयलब्धप्राप्तिं अग्रमहिष्यां चलीलादेव्यो दूतीप्रे-
षणमुखेनाह्वानं च एवंचतुरोगुणान् दृष्ट्वा तेषुगुणे
षुन्यूनाधिकभावं राजाप्यचिंतयत् तत्र सर्वत्रदा-
क्षिण्यनिधिः राजराजः श्रीभोजः तुल्यभावेनाह्नित्रि
घटिकापर्यंतं विचिंत्य विशेषानवधारणेन निद्रांगतः
प्रातश्चोत्थाय कृताह्निकः सभामगात् तत्रचसिंहा
सनमलंकुर्वाणः श्रीभोजः सकलविद्वत्कविमंडल
मंडनकालिदासमालोक्य सुकवे इमां त्र्यक्षरोन
तुरीयचरणांसमस्यां शृणु इत्युक्त्वापठति श्लोकः
अप्रतिपत्तिमूढमनसा द्वित्राः स्थितानाडिकाः इति
पठित्वाराजा कालिदासमाह सुकवे एतत्समस्या
पूरणंकुर्विति ततः कालिदासः तस्यहृदयं करत-
लामलकवत् प्रपश्यन् त्र्यक्षराधिकचरणत्रयवि
शिष्टां तांसमस्यांपठति देव स्नातातिष्ठति कुंतले
श्वरसुतावारोंगराजः स्वसुर्घूतैरात्रिरियं कृताकम
लया देवीप्रसाद्याधुना इत्यंतःपुरसुंदरीजनगुणे

न्यायाधिकं ध्यायता देवेन प्रतिपत्तिमूढमनसा हि
गास्थिता नाडिकाः तदा राजा स्वहृदयमेव ज्ञातवतः
कालिदासस्य पादयोः पतति स्म कविमंडलं च चम
त्कृतमजायत एकदा राजा धारानगरे विचरन् कुवि
तपूर्णकुंभं धृत्वा समायांतिं पूर्णचंद्राननां कांचिद्
दृष्ट्वा तत्कुंभजले शब्दं च कंचन श्रुत्वा नूनमेव तस्याः कं
ठे ग्रहूर्यं घटः रतिकूजितमिव कूजतीति मन्यमानः स
भायां कालिदासमाह श्लोकः कूजितं रतिकूजि
तमिति कविराह श्लोकः विदग्धे सुमुखे रक्ते नितं
बोपरि संस्थिते कामिन्याश्लिष्टसुमले कूजितं रति
कूजितं तदा तुष्टो राजा प्रत्यक्षरलक्षं ददौ ननासच
एकदा नर्मदायां महाह्रदे जालकेरेकः शिलाखंडं ईष
द्धृशिताक्षरः कश्चिद्दृष्टः तैश्चपरिचिंतितं इदमत्र लि
खितमिव किंचिद्भाति नूनमिदं राजन्निकटं नेयमिति
बुद्ध्या भोजसदसि समानीतं तदाकर्ण्य भोजः प्रा
ह पूर्वं भगवता हनुमता श्रीमद्रामायणं कृतं त
दत्र ह्रदनूतने प्रक्षेपितमिति श्रुतमास्ति ततः कि
मिदं लिखितमित्यवश्यं विचार्यमिति लिपिज्ञानं का
र्यं जतुपरीक्षया प्ररणीपरिज्ञाय पठति तत्र चरण
द्वयमानुपूर्व्या लब्धं श्लोकः अयि खलु विषमः
पुराकृतानां भवति हि जंतुषु कर्मणां विपाकः ततो भो
जः प्राह गतस्य पूर्वार्धं कथ्यतामिति तदा भवभूति

राह श्लोकः कनुकुलमकलंकमायताक्ष्याः कुनु
रजनीचरसंगमापवादः ततोभोजस्तन्मध्यनिर्दो
षमन्वानस्तदेवपूर्वार्धमन्यथापठतिस्म श्लोकः कुज
नकतनयाकुरामजायाकृचदशकंधरमंदिरेनिवासः
अथिरवलुविपाकः ततःभोजः कालिदासंप्राहसुक
वेत्वमपि कविहृदयंपठेति स आह शिवशिरसि-
शिरांसियानिरेजुःशिवशिवतानिलुठंतिगृध्रपादैः अ
अथिरवलुविपाकःततस्तस्यशिखारवंडस्यपूर्वपुटे
जतुशोधनेनकालिदासःपठतितमेवदृष्ट्वाराजाप्र
शंतुतोष कदाचिद्भोजेनविलासार्थंनूतनगृहांतरंनि
र्मितंतत्रगृहांतरेगृहप्रवेशात्पूर्वमेव कश्चिद्ब्रह्मरा
क्षसःप्रविष्टःसचरात्रौतत्रयेवसंतितान् भक्षयति
ततोमांत्रिकान् समाहूय तदुच्चाटनायराजाचलते
स्मसच आगच्छन्नेवमांत्रिकानेवभक्षयंतिकिंचस्व
यंकवित्वादिकंपूर्वार्ध्यस्तमेवपठन्तिष्ठति एवंस्थि
तेतत्रैवरक्षसिराजा कथमस्य निवृत्तिरितिव्यचिंत
यत् तदाकालिदासःप्राह देवनूनमयंराक्षसः सक
लशास्त्रप्रवीणस्सुकविश्चभाति अतस्तमेवतोष-
यित्वाकार्यंसाधयामि मांत्रिकास्तिष्ठंतु ममंमंत्रंप
श्येत्युक्त्वास्वयंतत्ररात्रौगत्वाशेतेस्मततःप्रथमया
मे ब्रह्मराक्षसः समागतः सचपूर्वपुरुषंदृष्ट्वाप्र
तियाममेकैकांसमस्यांपाणिनिसूत्रमेवपठति ये

येनोत्तरंतच्छृदयंगतंनोक्तमयंनब्राह्मणोतोहंतव्यमि
ति निश्चित्यहंति तदानीमपिपूर्ववदयमपूर्वः पुरुषः अ
तः मयासमस्यापठनीयानचेद्भक्तिसदृशमुत्तरंतस्याः
तदाहंतव्यइतिबुद्ध्यापठति सर्वस्यद्वेइति तदाकाली
दासः प्राह रुमतिकुमतीसंपदापत्तिहेतू इतिततस्स
गतः पुनरपिद्वितीयामेसमागत्यपठति वृद्धोयूना इति
तदाकविराह सहपरिचयात्यज्यतेकामिनीभिः इति
तृतीययामेसराक्षसः पुनस्समागत्यपठति एकोगोत्रे
इति ततः कविराह प्रभवतिपुमान् यः कुटुंबंबिभर्तिति
तश्चतुर्थयामे आगत्यसराक्षसः पठति स्त्रीपुंवच्चइति
ततः कविराह प्रभवतियदातद्धिगेहंविनष्टंइति ततस्स
राक्षसोयामचतुष्टयेपिस्वाभिप्रायमेवज्ञात्वातुष्टः प्र
भातसमयेसमागत्य तमाश्लिष्यप्राह रुमतेतुष्टो
स्मि किंतवाभीष्टमिति कालिदासः प्राह भगवन्ने
तद्गृहं विहायान्यत्रगंतव्यमिति सोपि तथेतिगतः अ
नंतरं तुष्टोभोजः कविंबहुमानितवान् एकदासिंहास
नमलंकुर्वाणे श्रीभोजे सकलभूपाल शिरोमणौ द्वा
रपाल आगत्यप्राह देवदक्षिणदेशात्कोपिमल्लिनाथ
नामाकविः कौपीनावशेषोद्वारिवर्तते राजाप्रवेशये
त्याह ततः कविरागत्यस्वस्तीत्युक्त्वा तदाज्ञयाचो
पविष्टः पठति श्लोकः नागोभातिमदेनखंजलधरैः
पूर्णेंदुनाशर्वरीशीलेनप्रमदाजवेनतुरगोनित्योत्स-

वैर्मंदिरं वाणीव्याकरणेनहंसमिथुनैर्नद्यः स्सभापंडितैः सत्पुत्रेणकुलंत्वयावसुमतीलोकत्रयंभानुना ततोराजाप्राह विद्वन् तवोद्देश्यंकिमिति ततःकविराह श्लोकः अंबाकुप्यतिनमयानस्नुषयासापिनांबयानमया अहमपिनतयावदराजन् कस्यदोषोयं इतिराजाच दारिद्र्यदोषंज्ञात्वा कविंपूर्णमनोरथंचक्रे एकदाद्वारपाल आगत्य राजानंप्राह देवकविशेखरोनाममहाकवि र्द्वारिवर्त्तते राजाप्रवेशयेत्याह ततःकविरागत्यस्वस्त्यस्तुइत्युक्त्वापठति श्लोकः राजन् दौवारिकादेवप्राप्तवानस्मिवारणं मदवारणमिच्छामित्वत्तोहंजगतीपते तदाप्राङ्मुखःतिष्ठन् राजातिसंतुष्टः तंप्राग्देशंसर्वंकवयेदत्तंमत्वा दक्षिणाभिमुखोभूत् ततःकविश्चिंतयति किमिदंराजामुखंपरावृत्य मांनपश्यतीति ततोदक्षिणदेशंसमागत्याभिमुखःकविःपठति श्लोकः अपूर्वेयंधनुर्विद्याभवताशिक्षिताकथं मार्गणौघस्समायातिगुणोयातिदिगंतरं ततोराजा दक्षिणदेशमपिमनसाकवयेदत्वा स्वयंपश्चिमाभिमुखोभूत् कविस्तत्रागत्यप्राह श्लोकः सर्वज्ञइतिलोकोयंभवंतंभाषतेमृषा पदमेकन्नजानीषे वक्तुंनास्तीतियाचके ततोराजातमपिदेशंकवयेदत्तंमत्वाउदङ्मुखोभूत् कविस्तत्रापिआगत्यप्राह श्लोकः सर्व

दासर्वदोसीतिमिथ्यात्वंकथ्यतेबुधैः नारयोलेभिरे पृष्ठंनवक्षः परयोषितः ततोराजास्वांभूमिंकवेर्दत्तोसत्वाउत्तिष्ठतिस्म कविश्चतदभिप्रायमज्ञात्वापुनराह श्लोकः राजन्कनकधाराभिःत्वयिसर्वत्रवर्षति अभाग्यच्छत्रसंछन्नेमयिनायांति बिंदवः तदाराजाचांतःपुरंगत्वालीलादेवींप्राहदेवि सर्वंराज्यंकवयेदत्तंततस्तपोवनंमयासहागच्छेतिअस्मिन्नवसरेविद्वान्द्वारिनिर्गतः बुद्धिसागरेणबुद्ध्यामात्येनपृष्ठः विद्वन्राज्ञाकिंदत्तमितिसआहनकिंमपीति तदाअमात्यःप्राह तत्रोक्तंश्लोकंपठ ततः कविश्लोकचतुष्टयंपठति अमात्यस्ततःप्राह सुकवेतवकोटिद्रव्यंदीयतेपरंराज्ञायदत्रतवदत्तंभवति तत्पुनर्विक्रयितामितिकविस्तथाकरोति ततः कोटिद्रव्यंदत्वा कविंप्रेषयित्वा अमात्योराजनिकटमागत्य तिष्ठतिस्म तदाराजाचतमाह बुद्धिसागरराज्यमिदंसर्वंदत्तं कवयेपत्नीभिःसहतपोवनंगच्छामि तत्रतपोवने तवापेक्षायदिमयासहागच्छेतिततोअमात्यःप्राह देवतेनकविनाकोटिद्रव्यमूल्येनराज्यमिदंविक्रीतं कोटिद्रव्यंचविदुषेदत्तं अतोराज्यं भवदीयमेवभुंक्ष्वेति तदाराजाचबुद्धिसागरंचविशेषेणसमानितवान्अन्यदाराजामृगयारसेनाटवीमटन्ललाटंतपेतपने

धूनदेहः पिपासापर्याकुलस्तुरगमारुह्य उदकार्थी
निकटतटमुपपदन्तदलब्ध्वा परिश्रांतः कस्यचि
न्महातरोः अधस्तादुपविष्टः तत्र काचिद्गोपकन्या
सुकुमारमनोज्ञसर्वांगा यदृच्छया धारानगरं
प्रति तक्रं विक्रीतुकामा तक्रभांडं चोद्वहंती सम्मा
गच्छति तामागच्छतीं दृष्ट्वा राजा पिपासावशा
देतद्भांडस्थं पेयं चेत् पिबामीति बुद्ध्या पृच्छत् तरु
णि किमावहसीति सा च तन्मुखश्रिया भोजं मत्वा
तत्पिपासां च ज्ञात्वा तन्मुखावलोकनवशाच्छंदो
रूपेणाह श्लोकः हिमकुंदशशिप्रभशंखनिभं परिप
क्वकपित्थसुगंधरसं युवतीकरनिर्मथितं पिब हे नृप
स्वरुजापहरं इति राजा तच्च तक्रं तुष्टः पीत्वा तां प्रा
ह सुभ्रु किं तवाभीष्टमिति सा च किंचिदाविष्कृतयौ
वना मदपरवशा मोहाकुलनयना प्राह देव मां क
न्यामेवावेहि सा पुनराह इंदुं कैरविणीव कोकपट
लीवांभोजनीवस्फुटं मेघं चातकमंडलीव मधुपश्रेणीव
पुष्पव्रजं माकंदं पिकसुंदरीव रमणी चात्मेश्वरं प्रोषि
तं चेतोवृत्तिरियं सदा नृपवर त्वां द्रष्टुमुत्कंठते राजा च म
स्कृतः प्राह सुकुमारि त्वां लीलादेव्या अनुमत्या स्वी
कुर्मः इति धारानगरं नीत्वा तां तथैव स्वीकृतवान्
कदाचिद्राजाभिषेके मदनशरपीडितायाः मदिरा
स्याः करतलगलितो हेमकलशस्सोपानपंक्तिषु

रत्नेवपपात ततोराजा सभायामागत्य कालिदासं प्राह सुकवेएनांसमस्यांपूरय टंटंटटंटंटटटंटटंटं तदा कालिदासः प्राह राजाभिषेकेमदविह्वलाया हस्ताच्युतोहेमघटोयुवत्याः सोपानमार्गेषुकरोतिशब्दं टंटंटटंटंटटटंटटंटं तदाराजास्वाभिप्रायंज्ञात्वाक्षरलक्षंददौ अन्यदासिंहासनमलंकुर्वाणे श्रीभोजे कश्चिच्चौरः आरक्षकैराजनिकटंनीतः राजातंदृष्ट्वाकोयमित्यपृच्छत् तदा आरक्षकाः प्राहुः अनेन नेनकुभिल्लुकेनकस्मिंश्चिद्वेश्यागृहे घातपातमार्गेणद्रव्याणि अपहृतानीति तदाराजाप्राह अयंदंडनीयइति ततः कुकुंडोनामचोरःप्राह श्लोकः भट्टिर्नष्टोभारवीयोपिनष्टो भिक्षुर्नष्टोभीमसेनोपिनष्टः भुक्कुंडोहंभूपतिस्त्वंहिराजन् भब्भापंक्तावंतकःसन्निविष्टः तदाराजाप्राह भोभुक्कुंड गच्छगच्छ यथेच्छंविरह कदाचिद्भोजोमृगयापर्याकुलः वने विचरन् विश्रामाविष्टहृदयः कंचित्तटाकमासाद्यस्थितवान् अमात्यसहितः ततोपरपयोनिधिकुहरंगतेभास्करे श्लोकः तत्रैवारात्रिंनिशांतस्यराज्ञःसुखप्रदा चंचच्चंद्रकरानंदसंदोहपरिकंदला ततःप्रत्यूषसमयेननगरींप्रतिप्रस्थितोराजाचरमगिरिनितंबलंबमानशशांकबिंबमिवलोक्यसकुतूहलस्सभामागत्य तदासभ्यान्पश्यान्कवीं-

द्वान्निरीक्ष्यसमस्यामेकामवदत् श्लोकः चरमगि
रिनितंबे चंद्रबिंबंललंबे तदाप्राह भवभूतिः श्लो
कः अरुणकिरणजालैरंतरिक्षेगतर्क्षे ततोदंडी-
प्राह श्लोकः चलतिशिशिरवातेमंदमंदंप्रभाते त
तः कालिदासःप्राह श्लोकः युवतिजनकदंबेनाथ
मुक्तोष्णबिंबे चरमगिरिनितंबे चंद्रबिंबंललंबे त
तोराजा सर्वानपि सम्मानितवान् तत्रकालिदासंवि
शेषतःपूजितवान् अथकदाचिद्भोजः नगराद्बहि
र्निर्गतः नूतनेनतटाकांभसाबाल्यसाधितकपा-
लशोधनादिचकार तन्मूलेनकश्चनशफरशावःक
पालंप्रविष्टोविकटकरोटिकानिकटघटितोविनिर्ग
तः ततःराजास्वपुरीमवाप तदारभ्यराज्ञाकपालेवे
दनाजाता ततस्तत्रत्यैर्भिषग्वरैःसम्यक्चिकित्सिता
पिनशांता एवमहर्निशंनितरामस्वस्थे राज्ञि अमा
नुषविदितेनमहारोगेण श्लोकः क्षामंक्षामनभू
द्वपुर्गतसुखंहेमंतकालेब्जवद्वक्त्रंनिर्गतकांतिराहु
वदनाक्रांतांब्जबिंबोपम ने तः कार्यपदेष्वतस्यावि
मुखंक्लीबस्यनारीष्विवव्याधिःपूर्णतरोबभूवविपि
नेशक्रोकशिखावाचानिव एवमतीतेसंवत्सरेपिकाले
नकेनापिनिवारितस्तद्गदः ततःश्रीभोजोनानावि
धसमानोषधग्रसन रोगदुःखितमनास्समीपस्थं
शोकसागरनिमग्नंबुद्धिसागरं कथमपिसंचताक्ष

राभ्युवाचवाचं बुद्धिसागरइतः परमस्मद्विषयेनकोपिभिषग्वरोवसतिमातनोतुबाहुवादिभेषजकोशान् निखिलान् स्रोतसिनिरस्यागच्छ ममदेवस्मागमसमयः समागतइतितच्छ्रुत्वासर्वेपिपौरजनाःकवयश्च अवरोधसमाजाश्चविगलदस्रसास्रनयनाबभूवुःततः कदाचिद्देवसभायांपुरंदरः सकलमुनिवृंदमध्यस्थंवीणामुनिमाह मुने इदानीं भूलोके कानामवार्त्तेति ततः नारदःप्राह सुरनाथ किमप्याश्चर्यं किंतु धारानगरवासी श्रीभोजभूपालःरोगपीडितोनितरामस्वस्थः वर्त्ततेसतस्यरोगः केनापिननिवारितः तदनेनभोजनृपालेनभिषग्वरा अपिस्वदेशान्निष्काशिताःवैद्यशास्त्रमपि अनृतमितिनिरस्तमिति एतदाकर्ण्यपुरुहूतस्समीपस्थौ नासत्याविदम्प्राहभोस्ववैद्यौ कथमनृतं धन्वंतरीयंशास्त्रंतदातावाहतु रमरेश देवनव्यलोकमिदंशास्त्रं किंत्वमरविदितेनरोगेण बाध्यतेसौ भोजइति इंद्रः कोसावचार्यरोगः किं भवतोर्विदितः ततस्तावूचतुः देवकापालशोधनेकृते भोजेन तदाप्रविष्टःपाठीनःतन्मूलोयंरोग इतितदाइंद्रःस्मयमानमुखः प्राह तदिदानीमेवयुवाभ्यांगंतव्यं नचेदितः परंभूलोकेभिषक्छास्त्रस्यासिद्धिर्भवेत् नरवलस्सरस्वतीविलासस्यनिकेतनं

विज्ञापयतो नानृतमित्यंगीकृतं वैद्यशास्त्रमिति श्रुत्वा तत्प्रतिष्ठापनाय तद्रोगनिवारणाय चेति ततो द्वारस्थः प्राह भो विप्रौ न कोपि भिषक्प्रवरः प्रवेष्टव्य इति राज्ञोक्तम् राजा तु केवलमस्वस्थः नायमवसरो विज्ञापनस्येति तस्मिन्नृपे कार्यवशाद्वहिर्निर्गतो बुद्धिसागरस्तौ दृष्ट्वा कौ भवंताविति पृच्छत् ततस्तौ यथागतमूचतुः ततो बुद्धिसागरेण तौ राज्ञः समीपं नीत्वा ततो राजा ताववलोक्य सुरवन्निया अमानुषाविति बुध्वा आभ्यां शक्यते यं रोगो निवारयितुमिति निश्चित्य तौ बहुमानितवान् ततस्तावूचतुः राजन्न भेतव्यं रोगो निर्गतः किंतु कुत्रचिदेकांते त्वया भवितव्यमिति ततः राज्ञापि तथा कृतं ततस्तावपि राजानं मोहचूर्णेन मोहयित्वा शिरः कपालमादाय तत्करोटिकापुटे स्थितं शफरकुलं गृहीत्वा कस्मिंश्चिद्भाजने निक्षिप्य संधानकरण्या कपालं यथावद्दारच्य संजीविन्या च तं जीवयित्वा तस्मै तद्दर्शयतां तदा तद्दृष्ट्वा राजा विस्मितः किमेतदिति तौ पृष्टवान् तदा तावूचतुः राजन्त्वया बाल्यादारभ्य परिचितकपालशोधनतः संप्राप्तमिदमिति ततो राजा तावश्विनौ मत्वा तच्छोधनार्थमपृच्छत् किमस्माकं पथ्यमिति ततः तावूचतुः श्लोकः अशीतेनांभसा स्ना

नं पयः पानं वयः स्त्रियः एतद्योमानुषाः पथ्य-
मिति तन्नांतरे राजा मध्ये मानुषाइति संबोधनं
श्रुत्वा वयंचेन्मानुषाः कौयुवामिति तयोः हस्तौ
झटिति स्वहस्ताभ्यांमग्रहीत् ततस्तत्क्षण-
एव तावत्तस्थतुः ताबुवं तावेव कालिदासेन पूरणी
यं तुरीयचरणमिति ततो राजा विस्मितः स-
र्वानाहूय तद्वृत्तमब्रवीत् तच्छ्रुत्वा सर्वेपि चम-
त्कृताः विस्मिताश्च बभूवुः तत्कालिदासेन तु
रीयचरणंपूरितम् स्निग्धमुष्णंच भोजनमिति
ततो भोजोपि कालिदासं लीलामानुषं मत्वा प-
रं सन्मानितवान् अथ भोजनृपालः प्रतिदिनं सं
जातकंदलत्कीर्तिर्ववृधे धाराधीशः कृष्णेतरप
क्षे चंद्र इव ततः कदाचित्सिंहासनमलंकुर्वा-
णे श्रीभोजकालिदासभवभूतिदंडिबाणमयू
रवररुचिप्रभृतिकवितिलककुलालंकृतायांस
भायां द्वारपाल एत्याह देव कश्चित्कविः द्वारेति
ष्ठति तेनेयं प्रेषिता गाथासनाथाचीठिका देवस
भायां निक्षिप्यतामिति तां दर्शयति राजा गृही
त्वा तां वाचयति श्लोकः काचिद्बालारमणव
सतिं प्रेषयंती करंडं दासीहस्तात्सभयमलिखद्-
व्यालमस्योपरिस्थं गौरीकांतं पवनतनयं चंपकं
चास्य भावं पृच्छत्यार्योनिपुणतिलको मल्लिनाथः

कवींद्रः तच्छ्रुत्वासर्वापिविद्वत्परिषच्चमत्कृताः
ततः कालिदासः प्राह राजन्मल्लिनाथः शीघ्रमा
कारयितव्य इति ततोराजादेशाद्द्वारपालेनसप्र
वेशितः कविः राजानंस्वस्त्युक्त्वातदाज्ञयोपवि
ष्टः ततोराजाप्राह तंकवींद्रोंवेद्म्यहंमल्लिनाथकवे
साधुरचितागाथा तदाकालिदासः प्राह किमुच्य
तेसाध्विति देशांतरगतकांताया आरिव्यवर्णने
न श्लाघनीयोसिविशिष्य तत्तद्भावप्रतिभटवर्णने
न तदाभवभूतिः प्राह विशिष्यते इयंगाथापंक्तिके
शोद्यानवैरिणो वातात्मजस्यवर्णनादिति ततःप्री
तेनराज्ञा तस्मैद्वंसवर्णानांलक्षंपंचगजाश्चदश
तुरगाश्च दत्ताः ततः प्रीतोविद्वान्स्तौतिराजानं
श्लोकः देवभोजतवदानजलौघैः सोयमद्यविरजनी
तिविशंके अन्यथातदुदितेषुशिलागोभूरुहेषुक
थमीदृशदानं ततोलोकोत्तरं श्लोकंश्रुत्वाराजा
पुनरपितस्मैलक्षत्रयंददौ ततोलिखतिस्मभांडा
रिकोधर्मपत्रे श्लोकः प्रीतःश्रीभोजभूपःसद
सिविरहिणीगूढनमौक्तिपद्यंश्रुत्वाहेम्नांचलक्ष
दशसचतुरगान्पंचनागानयच्छत् पश्चात्तत्रैव
सोयंवितरणगुणसहर्णनात्प्रीतचेता लक्षंलक्षं
चलक्षंपुनरपिचददौमल्लिनाथायतस्मै ततःक
दाचिद्भोजराजः कालिदासंप्रतिप्राह सुकवेत्व

स्माकं चरमग्रंथं पठ ततः क्रुद्धो राजानं विनिंद्य कालिदासः क्षणेन तं देशं त्यक्त्वा विलासवत्या सह एकशिलानगरं प्राप ततः कालिदासवियोगेन शोकाकुलस्तं कालिदासं मृगयितुं राजा कापालिकवेषं भूत्वा क्रमेण एकशिलानगरं प्राप ततः कालिदासो योगिनं दृष्ट्वा तं सामपूर्वं पप्रच्छ यो- गिन् कुत्र ते स्थितिरिति योगी वदति स्म कवेऽस्म- स्माकं धारानगरे वसतिरिति ततः कविराह तत्र भोजः कुशली किं ततो योगी प्राह किं मया वक्त- व्यमिति ततः कविराह तत्रातिशयवार्ताऽस्ति चेत्स- त्यं कथयेति तदा योगी प्राह भोजो दिवंगत इति ततः कविर्भूमौ निपत्य प्रलपति देव त्वां विनाऽस्मा- कं क्षणमपि भूमौ नास्थितिः अतस्त्वत्समीपमह- मागच्छामि इति कालिदासः बहुशो विलप्य चर- मश्लोकं कृतवान् श्लोकः अद्य धारा निराधारा निरालंबा सरस्वती पंडिताः खंडिताः सर्वे भोजराजे दिवंगते एवं यदा कविना चरमश्लोक उक्तस्तदैव स योगी भूतले विसंज्ञः पपात ततः कालिदासस्तथाविधं तमवलोक्य अयं भोज ए- वेति निश्चित्य अहह महाराज तत्र भवता हं वंचि- तोऽस्मीत्यभिधाय झटिति तं श्लोकं प्रकारांतरेण प- पाठ श्लोकः अद्य धारा सदाधारा सदाल-

वासरस्वती पंडितामंडिताः सर्वेभोजराजेभु
वंगते॥ ततोभोजस्तमालिंग्यप्रणम्यधारानग
रंप्रतिययौ शैलेशैलविनिश्चलंचतद्धृदयंमुंजस्य
तस्मिन्‌क्षणेभोजेजीवतिहर्षसंचयस्कथाधारांबु
धौमज्जति स्त्रीभिःशीलवतीभिरेवसहसा क-
र्तुंतपस्तत्वरे मुंजेमुंचतिराज्यभारमभजत्त्यागेश्च
भोगैर्नृपः॥ ॥इतिश्रीमन्महाराजाधिराज
स्यधारानगराधीशस्यभोजराजस्यप्रबंधस्ससमा
प्तिमफार्णीत्‌ ॥ ॥ श्रीसीतारामचं
द्रोजयति॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥

इति

भोजप्रबंन्धः

संपूर्णः
